

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Kati Sepp

KOHTUNIK KUI ÕIGUSEMÕISTJA JA KOHTUNIKE HOIAKUD

Magistritöö

Juhendaja
MA Anna Markina

Tallinn
2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KOHUS KUI INSTITUTSIOON	7
1.1 Kohtuniku elukutse ja roll ühiskonnas.....	7
1.2 Eesti kohtusüsteemi areng	9
1.3 Kohtute läbipaistvus	10
1.3.1 Kohtunike avatus Eestis.....	12
1.3.2 Ettepanekud	14
2. KOHTUNIKU ISIKSUSEOMADUSED	17
2.1 Uue põlvkonna juristid kohtunike järelkasvuna	17
2.2 Kohtunikuks saamise korraldusest.....	18
2.2.1 Kohtuniku isiksuseomaduste nõuded	19
2.2.2 Isiksuseomaduste hindamise protsess.....	21
2.2.3 Isiksuseomadustelt kohtunikutööks mittesobivaks lugemise vaidlustamise praktika	24
2.3 Kohtuotsuse kujunemine.....	32
2.3.1 Hoiaku mõiste, olemus ja komponendid	34
2.3.2 Eelarvamused.....	35
2.3.3 Hoiakute avaldumine käitumises.....	35
3. EMPIIRILINE UURIMUS.....	37
3.1 Uurimismetoodika ja uurimuse eesmärk	37
3.2 Valimi kirjeldus ja uurimisküsimused	38
3.3 Uurimistulemused ja analüüs.....	39
3.3.1 Uuritavate taustaandmed.....	39
3.3.2 Kohtnikuamet kui elukutse ja avalik kuvand.....	40
3.3.3 Kohtunike järelkasv	46
3.3.4 Kohtuniku isiksuseomadused.....	47
3.3.5 Kohtunike väärtused ning nende kajastus kohtulahendis	49
3.3.6 Tööstressi allikad ja üldine heaolu.....	56
3.3.7 Kohtunike ettepanekud seoses heaolu parendamisega	59
KOKKUVÕTE	62
THE JUDGE AS ADJUDICATOR AND JUDICIAL ATTITUDES	67
KASUTATUD ALLIKAD	71
Kasutatud kirjandus	71
Kasutatud õigusaktid.....	76
Kasutatud kohtupraktika	76
Avaldamata allikad	76
LISAD	77

SISSEJUHATUS

Tänane Eesti Vabariigi kohtusüsteem pandi paika 1992. a rahvahääletusel ülekaaluka häälteenamusega vastu võetud põhiseadusega. See süsteem lähtub võimude lahususe- ja tasakaalustatuse põhimõttest. Ühelgi võimuharul ei ole võimalik teiste harude arvelt enda kätte suuremat otsustusõigust haarata, mis aga peamine, vabaneda teiste harude kontrollist oma otsustuste üle.¹ Kohtuvõimule on põhiseadusega (PS § 146) antud riigis oma roll ning oluline ülesanne, milleks on õigusemõistmise tagamine.² Kui vaadata menetlusseaduseid, siis seadus ei tee vahet kohtul kui institutsioonil ja asja menetleval konkreetsel kohtunikul. Kui menetlusseadus sätestab, et kohus selgitab menetlusosalisele menetlustoimingu tegemise tagajärgi, siis ei mõelda seaduses kohtu all kui mingit abstraktset institutsiooni, vaid asja lahendavat kohtunikku. Seda selgitustööd teevad asja lahendavad kohtunikud enda igapäevases töös.³ Rooma juristi Celsuse õpetuse järgi kehtib õigusteaduses põhimõte „*ius est ars boni et aequi*“, õigus on teadus heast ja õiglasest.⁴ Seda oskuslikku ümberkäimist headuse ja õiglusega sümboliseerivad kohtud ja kohtunikud iga päev. Tänapäeva maailmas on oluline keskenduda lisaks kohtute faktilisele rollile ka sellele, et menetlusseadustes nimetatud „kohtu“ taga seisavad eelkõige inimesed.

Oleme jõudmas tagasi sarnasesse ajaetappi, mis valitses Eestis 1993. aastal. Käes on olukord, kus Eesti kohtusüsteem vajab juba praegu kui ka lähitulevikus korraga väga palju uusi kohtunikke.⁵ Samas on Eesti Vabariigi kohtunikud ja nendega seonduvad tegurid uurimata valdkond, kus valitseb teadmiste puudus. 2021. aasta kohtunike täiskogu toimumisajal oli ametis 21 pensioniõigusega kohtunikku, kellest kuus siirdub pensionile 2021. aasta jooksul ning lähima viie aasta jooksul tekib õigus pensionile jääda veel 53 kohtunikul.⁶ Põlvkonnavahetus toob endaga kaasa vajaduse leida kohtutesse arvestataval hulgal tugevaid ja kohtunikuametisse sobivaid juriste.⁷ Praeguseks on jõutud arusaamisele, et eduka juristi tööks on vaja veel midagi

¹ Parmas, A. Eessõna. Kohtute aastaraamat 2018.a. Riigikohus 2018, lk 7.

² Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.

³ Härmand, K. Kohtunik kui otsustaja. – Riigikohus.

<https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumentid/kf-he4rmand.pdf> (21.03.2021).

⁴ Ristikivi, M. Ladina päritolu juriidilised terminid Eesti õiguskeeles. Magistritöö. Juhendaja Anne Lill. Tartu: Tartu Ülikool 2006, lk 53.

⁵ Pikamäe, P. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 10. veebruaril 2017 Tartus. Kohtute aastaraamat 2016.a. Riigikohus, lk 10.

⁶ Siimula-Saar, K. Kohtunike omavalitsuskogude tegevuse ülevaated 2020.a. Täiskogust täiskoguni. – Riigikohus. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/taiskogust-taiskoguni/> (19.03.2021).

⁷ Pikamäe, P. Kohtunikukonkursside õnnestumiseks tuleb muuta kohtute seadust. – Eesti kohtud. <https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/priit-pikamae-kohtunikukonkursside-onnestumiseks-tuleb-muuta-kohtute-seadust> (27.04.2021).

peale entsüklopeediliste teadmiste.⁸ Ei rahvusvahelisel ega Euroopa Liidu tasandil pole täpselt paika pandud, millistele konkreetsetele kriteeriumitele peavad kohtunikud või kandideerijad vastama – riikidele on selles küsimuses jäetud lai otsustusõigus.⁹ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee (ENMK) on andnud suunise, et ametisse sobiva kohtuniku puhul ei ole tema isiksuseomadused, käitumine ja suhtumine sugugi vähemtähtsam kui õigusosalased teadmised.¹⁰ Riigikohtu esimees Villu Kõve on öelnud, et: „Kohtunik ei ole pelgalt ametnik, kes ainult kabinetivaikuses lahendeid kirjutab. Kohtunik peaks olema julge inimene, kes ei karda menetlusosalisi ja korraldab kohtuistungeid nii nagu vaja ning on vajadusel nõus ka rahvale selgitama, miks ja kuidas ta on oma otsuse teinud“.¹¹ Sellest tulenevalt on töö eesmärgiks esmalt käsitleda süvitsi kohtunikuks kandideerimise puhul sisulist hindamist vajavat kriteeriumit, milleks on kohtunikele esitatud nõue omada kohtunikutööks vajalikke isiksuseomadusomadusi ning kõrgeid kõlbelisi omadusi (kohtute seadus (KS) § 47 lg 1 p 3, 4).¹²

Kohtunik õigusemõistjana on kõikehõlmav kirjeldus kohtuniku rolli kohta ühiskonnas. Kui õigussuhte poolte vahel on tekkinud vaidlus, siis lahenduse saamiseks pööratakse kohtu poole ning kohtunikult oodatakse, et ta annaks pooltele teada, mis siis ikkagi on õiguse sisu.¹³ KS § 56 lg-s 1 sätestatud kohtunikuvande kohaselt töötab kohtunik ametisse nimetamisel mõista õigust oma südametunnistuse järgi kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seadustega. Seadusega ei ole otsesõnu ette nähtud, kuidas kohtunik peaks lahendama võla väljamõistmist, lahutust, kaebust politsei otsusele või lasteaiakoha andmist. Kohtunikule on antud kaalutlusõigus, mis algab sealt, kus seaduse sõna lõpeb. Kohtunik ei ole vaba inimlikest omadustest ning ka kohtunikul on oma taustsüsteem, milles ta asub ja millest õiguse sisu tunnetades lähtub.¹⁴ Kohtud ja kohtusüsteem on tihtipeale ajakirjanduse subjektiks ning aeg-ajalt kerkivad ühiskonnas üles arutlused kohtuotsuste ja ka kohtunike üle, kes need otsused on langetanud. Tsiteerides justiitsministri kohtunike XIX korralisel täiskogul öeldut: „Kohtunikel on põhiseaduslikke väärtuseid oluline edasi kanda enda igapäevastes tegevustes. Kohtunik mõistab õigust ja saab luua oma otsustega õiglust. Õigus ja õiglus ei ole kattuvad mõisted, kuid ideaalis võiksid nad olla kohtuotsuses võimalikult lähestikku. Mõnda kohtuotsust lugedes on

⁸ Kangur, A. Kohus ja kohtulahend. Tartu: Riigikohus 2012, lk 7.

⁹ Lindström, L. KSK § 47/4. – Kohtute seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, Riigikohus 2018.

¹⁰ 17. novembril 2010. aasta Ministrite komitee soovitus nr CM/Rec(2010)12 liikmesriikide kohtunike kohta: kohtunike sõltumatus, tulemuslikkus ja vastutus.

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/cmrec_2010_12e_-_kohtunike_soltumatus_eeesti_keeles.pdf (20.04.2021).

¹¹ Kõve, V. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 8. veebruaril 2019 Tartus. Kohtute aastaraamat 2018.a. Riigikohus, lk 18-19.

¹² Kohtute seadus. - RT I, 28.01.2021, 2.

¹³ Kangur, A. Viidatud töö, lk 17.

¹⁴ *Ibidem*, lk 7.

olnud tunne, et kohtunik on tööle tulles enda õigustunde koju unustanud“.¹⁵ Ühiskonnas on oluline mõista, kuidas ja miks kohtunikud otsuseid teevad.¹⁶ Seetõttu on magistritöö eesmärgiks ka mõista paremini kohtulahendi kujunemist. Töös uuritakse kohtunike ideoloogilisi väärtuseid ja selgitatakse välja, kas Eesti kohtunikud on maailmavaatelistel hoiakute poolest liberaalsed või konservatiivsed. Peale hoiakute kindlaks määramist uuritakse kas ja millisel määral kohtuniku hoiakud kajastuvad ka kohtuotsuses.

Tartu Ringkonnakohtu kohtunik ja Eesti Kohtunike Ühingu esimees Indrek Parrest on rõhutanud, et üldsuse usaldust kohtusüsteemi vastu on võimalik suurendada läbi inimeste harimise selles, mida kujutab endast kohtuniku töö ning mis kohtus tegelikult toimub.¹⁷ Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) on juba 1970. aastal näinud vajadust arendada kohtute välisilmet, märkides, et õigust ei tule pelgalt mõista, vaid tuleb ka väliselt näha, et seda tehakse.¹⁸ Sellest tulenevalt käsitletakse magistritöös ka kohtute läbipaistvust ning samuti kohtunikuametiga seonduvaid üldiseid tegureid. Magistritöö on kirjutatud suunitlusega tuua lugejani reaalne ettekujutus ning tervikpilt kohtunikuna töötamisest, mis läbi jõutakse kohtuniku parema mõistmise ja teadmiseni. Seega on läbi magistritöö võimalik tõsta teadlikkust kohtunikuametist nii Eesti ühiskonnas kui ka juristkonna seas. lisaks selgitatakse töös välja millised on kohtunikuametiga seonduvad probleemkohad. Nende märkamine ning ettepanekute tegemine on investering õigusemõistmise kvaliteeti. Töö eesmärki saavutades täidetakse eelkõige teadmiste tühimik Eesti Vabariigi kohtunikest ning esitatakse kasulik informatsioon nii kohtunikuks pürgijale, juristkonnale kui ka edasisel kohtute töö arengul. Magistritöö näol on autorile teadaolevalt tegemist esimese põhjaliku uuringuga Eesti Vabariigi kohtunikest, milles seisneb ka töö uudsus.

Lähtuvalt töö eesmärgist analüüsitakse viite uurimisküsimust:

- 1) Kas Eesti kohtud peaksid olema läbipaistvamad?
- 2) Milliste kohtunikuametist tulenevate teguritega peavad tulevased kohtunikud arvestama?
- 3) Millised on kõige olulisemad kohtuniku isiksuseomadused?
- 4) Kas Eesti kohtunikud on liberaalsed või konservatiivsed?
- 5) Kas kohtunikud teevad otsuseid, mis peegeldavad nende hoiakuid?

¹⁵ Aeg, R. Kohtu- ja õigussüsteemi arengust kohtunike täiskogul 14.02.2020. - Riigikohus, lk 1.
<https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/EV%20justiitsminister%20Raivo%20Aeg%20kohtunike%20t%C3%A4iskogul%2014.02.2020.pdf> (16.01.2020).

¹⁶ Guthrie, C., Rachlinski, J. J., Wistrich, A. J. Inside the judicial mind, 86(4) Cornell L. Rev. 777 (2001), lk 779.

¹⁷ Parrest, I. Eesti kohtunike ühingu tegevusest 2018. aastal. Kohtute aastaraamat 2018.a. Riigikohus, lk 23.

¹⁸ EIKo 2689/65, *Delcourt vs. Belgium*.

Magistritöös püstitatud uurimisküsimustele ning probleemidele vastuse leidmiseks on läbi viidud empiiriline uurimus Eesti Vabariigi kohtunike seas. Empiiriline uurimus on teostatud kvantitatiivse meetodi abil, mille abil kogutud andmed toetuvad vahetule kogemusele ning reaalsele elule.¹⁹ Uurimuse läbiviimiseks kasutati andmekogumismeetodina elektroonilist küsimustikku, mille abil koguti infot kohtunike kogemuste, arvamuste ja muude omaduste kohta. Uurimuse üldpopolatsiooni moodustasid kõik ametisse nimetatud Eesti Vabariigi maa-, ringkonna- ja Riigikohtu kohtunikud. Ankeedis sisalduvate küsimuste valikul lähtuti magistritöö uurimisküsimustest ning eesmärgist.

Tulemuste esitamise viis on kirjalik ja graafiline. Tunnuste sagedusjaotused esitatakse joonistel ning teksti sees tuuakse välja vaid järelduse seisukohalt kõige iseloomulikumad arvud. Uurimustulemuste esitamisel tuuakse välja erinevused kohtunike hoiakutes vanuse, soo ning ametistaaži lõikes.

Magistritöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk käsitleb kohut kui institutsiooni, Eesti kohtute läbipaistvuse küsimust ja milline on tänapäeval kohtuniku roll. Teine peatükk keskendub põlvkonnavahetuse valguses kohtuniku isiksuseomadustele, nende hindamise protsessile, selgitatakse hoiakute mõistet ning kohtuotsuse kujunemise võimalusi. Kolmandas peatükis kirjeldatakse läbiviidud empiirilise uurimuse käiku, analüüsitakse uurimuse andmeid, tuues välja töö teema püstitusest olulised tulemused ning leitakse vastused püstitatud uurimisküsimustele.

Magistritööle on lisatud veebipõhine küsimustik, mis kohtunikele edastati (lisa 1) ning uuringu analüüsil kasutatud lisatabelid (lisa 2).

Magistritööd kõige enam iseloomustavad märksõnad on: kohtud, kohtunikud, kohtulahendid, kohtuvõim.

¹⁹ Õunapuu, L. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool 2014, lk 54.

1. KOHUS KUI INSTITUTSIOON

Kui rääkida kohtust kui institutsioonist, siis sageli võib jääda süsteemist väljaspool seisvale inimesele nägemus kohtutest ebaselgeks. Mida ei mõisteta, seda ei usaldata. Menetlusseadusi lugedes ei tee seadus vahet kohtul kui institutsioonil ja asja menetleval konkreetset kohtunikul. Kui menetlusseadus sätestab, et kohus selgitab menetlusosalisele menetlustoimingu tegemise tagajärgi, siis ei mõelda seaduses kohtu all kui mingit abstraktset institutsiooni, vaid asja lahendavat kohtunikku. Just kohtunikud on need, kes peavad seda selgitustööd igapäevaselt tegema.²⁰ Tänapäeva maailmas on kohtute usaldusväärtuse tagamiseks oluline keskenduda lisaks kohtute faktilisele rollile ka sellele, et menetlusseadustes nimetatud „kohtu“ taga seisavad eelkõige inimesed.

1.1 Kohtuniku elukutse ja roll ühiskonnas

Vaadates kohtuniku kui ameti kujunemist ajas, siis ei ole selles midagi üllatavat, et kohtuniku olemasolu on peetud eluliselt tähtsaks ning vajalikuks. Nähes istumas kohtunikku kohtusaalis, tuleb tegelikult näha 1000 aasta pikkuse õigusliku arengu tulemusi.²¹ Hiljuti ametisse astunud Tartu Maakohtu kohtunik Triin Niinemets on kirjeldanud kohtunikuametit selliselt: „See veendumus tekkis ajapikku, et kohtunikutöö on mulle südamelähedane. Juristi erialal on kohtunikuamet tippude tipp“.²²

Selleks, et arutleda kohtuniku kui elukutse kandja üle, tuleb esmalt anda vastus küsimusele, mis on kohtuniku roll? Ilmselt on iga kohtunik tabanud ennast selle küsimuse üle mõtisklemas ning igal kohtunikul on enda nägemus, mida soovitakse enda tegevusega ühiskonnas edasi anda. Kohtunik on oma tööd tehes edukam, kui ta on enda jaoks läbi mõelnud selle, mida ja milleks ta teeb ning kellele ja kuidas ta on kasulik.²³ Kindlasti on kohtuniku roll lahendada tema ees olev õiguslik vaidlus ja lahendada see kehtivat õigust rakendades. Andes piisava üldistustasemega vastuse on kohtu roll kindlustada ja tagada ka põhiseaduspõhimõtete ülimuslikkus.²⁴ Samas on selline käsitus üksnes üldine ning see ei ole kindlasti kõik, mida on

²⁰ Härmand, K. Viidatud töö, lk 1.

²¹ History of the judiciary. Courts and Tribunals Judiciary. <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/history-of-the-judiciary/> (27.04.2021).

²² Eesti kohtud. Facebook - <https://www.facebook.com/estikohtud/> (22.01.2021).

²³ Kangur, A. Viidatud töö, lk 7.

²⁴ Epstein, L., Knight, J., & Shvetsova, O. The Role of Constitutional Courts in the Establishment and Maintenance of Democratic Systems of Government. Law & Society Review, 35(1), (2001), 117-164, lk 119.

võimalik kohtuniku rolli kohta öelda.²⁵ Sellele küsimustele vastuse leidmine ei saa olla ja ei ole tähtis ainult kohtuniku enda jaoks personaalsetel kaalutlustel, vaid oluline on mõelda ka kaugemale ning tähtsustada seda ka terviku tasandil. Kohtunikul on ühiskonnas kanda pöördeliselt tähtis ja mõjukas roll.²⁶

Kohtuniku rolli puhul saab rääkida traditsiooniliselt kahest oluliselt erinevast käsitlusest tavaõiguse (ingl. *common law*) ja tsiviilõiguse (ingl. *civil law*) riikides. Stanfordi ülikooli professor John H. Merryman on tsiviilõiguse õigussüsteemi kohtunikku kirjeldanud järgmiselt: „Kohtunik omamoodi ekspertametnik. Talle esitatakse faktid selliselt, et oleks võimalus leida lahendus. Tema ülesanne on leida õige seadusesäte, ühendada see tegeliku olukorraga ja teha lahend”.²⁷ Kohtunik on justkui masina operaator, mis on kujundatud ja ehitatud seadusandja poolt ning tugineb seadusele kohtuasjade lahendamisel.²⁸ Selline käsitlus on aga liigselt mehaaniline. Kohtunik ei ole üksnes amet, oraakel või veel vähem riigiametnik. Kohtutel on riigis oma ülesanne täita. Kohtunikust on võimalik rääkida kui eluaegse elukutse edasiviija, mis ei ole muutumas ka tulevikus.

Magistritöö pealkirjas nimetatakse kohtunikku kui õigusemõistjat. See on piisavalt kõikehõlmav kirjeldus kohtuniku rolli kohta. Kui õigussuhte poolte vahel on tekkinud vaidlus, siis lahenduse saamiseks pöördutakse kohtu poole ning kohtunikult oodatakse, et ta annaks pooltele teada, mis siis ikkagi on õiguse sisu.²⁹ Sellisel juhul on kohtunik käsitletav kui õiguse seletaja. Kohtunik tegeleb eelkõige sellega, et vaidlust lahendades oleks ühiskonnas tagatud õigusrahu säilimine.³⁰ Aina vähem on kohtunik tänapäeval traditsioonilisel kujul otsustaja. Kohtunik on tsiviilasjas aina enam lepitaja ja vahekohtunik kui range otsustaja. Harju Maakohtu kohtunik Kai Härmand on kirjeldanud kohtunikku kui otsustajat järgmiselt: „Meie ülesanne otsustajana on tegelikult inimesi aidata. Aidata neil oma õiguslikud sasipuntrad lahti harutada ja eluga edasi minna”.³¹

Kohtuniku elukutse paradoks seisneb selles, et suure tõenäosusega peab üks vaidluse poolest tema suhtes tehtud kohtuotsust ebaõiglaseks. Vana-Rooma juristi Celsuse õpetuse järgi kehtib

²⁵ Barak, A. *The Judge in a Democracy*. Princeton University Press 2006, lk 8-9.

²⁶ Kangur, A. Viidatud töö, lk 7.

²⁷ Merryman, J.H., J.F. *The Civil Law Tradition*, *The American Journal of Comparative Law*, Volume 34, Issue 4, Autumn 1986, lk 829.

²⁸ Yu, S. B. *The Role of the Judge in the Common Law and Civil Law Systems: The Cases of the United States and European Countries*. *International Area Review* 2.2 (1999), 35-46, lk 39-40.

²⁹ Kangur, A. Viidatud töö, lk 17.

³⁰ Asi, A. Viidatud töö, lk 19.

³¹ Härmand, K. Viidatud töö, lk 1.

põhimõte - *us est ars boni et aequi*.³² õigus on teadus heast ja õiglasest. Seda oskuslikku ümberkäimist headuse ja õiglusega sümboliseerivad kohtunikud iga päev. Kohtunikud peavad ülesannete täitmisel üles näitama kättesaadavust, austust üksikisikute vastu ja valvsust kõrge pädevuse taseme säilitamisel.³³ Kohtuniku elukutse juures teadvustatakse pigem otsustaja rolli, kuid tahaplaanile jääb see, mida otsustamise protsess endas hõlmab ja kuidas kohtunikud enda igapäevast tööd teevad.

1.2 Eesti kohtusüsteemi areng

Kohtusüsteem omab võimude lahususe järgi kindlat kohta riigi süsteemis, kuid seejuures tuleb silmas pidada, et teda ei saa arendada eraldi riigi üldisest arengust. Kohtusüsteemi saab vaadelda kui riigi rongis olevat vagunit, mis ei saa liikuda eespool rongist endast. Kohtusüsteem elab ja areneb käsikäes ühiskonnaga, kelle jaoks ta on loodud.³⁴

Maailmapildis on Eesti riik kujundanud endale reputatsiooni e-riigina. Sobiv näide selle kinnituseks on e-residentsuse loomine, edukad tehnoloogiaettevõtted ning suurim idufirmade arv ühe elaniku kohta Euroopas.³⁵ Eestlaste edurikas mõtteviis väljendub ka kohtusüsteemi senistes saavutustes ja arengusuundades. Euroopa Komisjoni poolt avaldatud Euroopa Liidu õigusemõistmise tulemustabeli kohaselt hinnati Eesti kohtusüsteem tõhususe ja menetluste kiiruse poolest Euroopa Liidu riikide esikolmikusse.³⁶ Eesti kohtud paistavad teiste seast silma tsiviil- ja haldusajade tõhusa ning kiire lahendamise poolest. Samuti on Eesti kohus üks Euroopa parimatest oma IT-lahendustelt ning esmakordselt hinnati 2020. aasta justiitsüsteemide võrdlustabelis ka kohtute lapsesõbralikkust, mille andmeil kuuluvad Eesti kohtud lapsesõbralikemate hulka.³⁷

Nimetatud saavutused on positiivsed, julgustavad ning annavad kinnitust, et kohtute tegevus Eestis on tõhus. Head tulemused tulemustabelis ei tähenda aga kindlasti seda, et pikaajalist

³² Ristikivi, M. Viidatud töö, lk 53.

³³ 1998. a Council of Europe. European Charter on the statute for judges. – DAJ/DOC (98) 23, p 1.5.

³⁴ Järveld, P. Eesti Vabariigi kohtute sünnipäevadest. – Eesti kohtud.

https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumentid/eesti_vabariigi_kohtute_sunnipaevadest.pdf (21.01.2021).

³⁵ Lessons from the World's Startup Capital. – E-Estonia. <https://e-estonia.com/lessons-from-the-worlds-startup-capital/> (21.01.2021); Heller, N. Estonia, the digital republic. The New Yorker 18 (2017).

³⁶ 13. juuli 2020. aasta Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Keskpangale, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele. 2020. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel. - COM(2020) 306 final.

³⁷ Eesti kohtumenetlus kuulub Euroopa kolme kõige tõhusama hulka. – Uudised. Eesti kohtud.

<https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/eesti-kohtumenetlus-kuulub-euroopa-kolme-koige-tohusama-hulka> (21.01.2021).

kasvu soodustavate tegurite kallal töötamise peaks kõrvale või unarusse jätma. Kohtusüsteemi tõhususe, kvaliteedi ja sõltumatuse parandamise strateegia väljatöötamine on pikaajaline protsess, kuhu tuleb järjepidevalt tähelepanu suunata. Magistritööd saab samuti käsitleda panusena Eesti kohtusüsteemi, kuivõrd varasemalt ei ole autorile teadaolevalt käsitletud süvitsi Eesti Vabariigi kohtunikega seotud tegureid ning ei ole ka tähelepanu juhitud kohtunike probleemkohtadele.

1.3 Kohtute läbipaistvus

Millisena paistab kohtunik välja ühiskonnale ning milline on avalikkuse tõdemus kohtunikust? Sellele küsimusele on oluline keskenduda, sest inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kohaselt on igaühel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele ning kohtuotsus kuulutatakse avalikult.³⁸ Seega avalikkus on õiglase kohtumõistmise põhikomponent. Ka Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) on juba 1970. aastal näinud vajadust arendada kohtute välisilmet, märkides, et õigust ei tule pelgalt mõista, vaid tuleb ka väliselt näha, et seda tehakse.³⁹ See on missioon tegeleda sotsiaalse konflikti parandamisega. EIK on juba 1991. aastal märkinud, et avalikkuse tundlikkus õiglase õigusemõistmise suhtes on suurenenud ning see viib kohtute suhtlemistavade muutumiseni Euroopas.⁴⁰

Õiglus, ühiskond ja meedia on valdkond, kus kõik Euroopa kohtud seisavad silmitsi sarnaste väljakutsetega. Euroopa Kohtute Nõukogude Võrgustiku (ENCJ) 2011-2012. aasta raporti kohaselt Euroopa kohtusüsteeme kritiseeritakse läbipaistvuse puudumise pärast ning nimetatakse vananenud süsteemiks. Kuid samal ajal puudub kohtusüsteemil avalikkuses hääl, sest usutakse kindlalt, et kohtusüsteem peaks suhtlema ainult kohtuotsuste kaudu. Kas see käsitus on ikka õige, eriti olukorras, kui meedia teavitab avalikkust valesti? Ühiskonnal on õigus õigele informeerimisele kohtusüsteemi ja õigussüsteemi toimimise kohta.⁴¹

Kohtusüsteemi toimimise üheks eelduseks on ühiskonna usaldus. Kehtib põhimõte – mida ei mõista, seda ei usalda. Eesti elanike seas on kohtute usaldusväärsuse protsent aastate jooksul mõnevõrra kõikunud. Uuringukeskus viis 2017. aastal kohtusse pöördunud inimeste seas läbi

³⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2010, 14, 54.

³⁹ EIKo 2689/65, *Delcourt vs. Belgium*.

⁴⁰ EIKo 12005/86, *Borgers vs. Belgium*.

⁴¹ European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ). Justice, Society and the Media Report 2011-2012. https://www.encj.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf (27.04.2021).

rahulolu-uuringu, mille järgi pidas Eesti kohtusüsteemi väga usaldusväärseks 21% ja pigem usaldusväärseks 59%.⁴²

2020. aastal saabus I astme kohtutesse statistiliste koondandmete põhjal menetlusi kokku ligikaudu 56 000.⁴³ Võrreldes menetluste arvu Eesti rahvastiku arvuga, siis pöördus 2020. aastal kohtutesse pigem vähene osa. See tähendab ning viib aga selleni, et enamik inimesi ei oma otsest isiklikku kokkupuudet või kogemust kohtusüsteemiga, vaid kujundab oma arvamuse läbi teiste faktorite. Teisteks faktoriteks saab pidada ajakirjanduses ilmunud kajastusi või kogemuslugusid läbi lähedaste inimeste.

Kohtud ja kohtusüsteem on tihtipeale ajakirjanduse subjektiks ning aeg-ajalt kerkivad ühiskonnas üles arutlused kohtuotsuste ja ka kohtunike üle, kes need otsused on langetanud. Rohket meediakajastust saavad eelkõige kriminaalasjad ja menetlused, milles on osapooleks tuntud isik. Paljugi sellisest tähelepanust on kohtute suunas negatiivne. Sellises olukorras tekib aga oht, et kuvand Eesti kohtunikest kujuneb mitte läbi isikliku kogemuse, vaid läbi ajakirjanduse.

Kohtusse pöördumine võib olla inimesele tavapäratu, võõras, mõnikord ka hirmutav või segadust tekitav.⁴⁴ Inimesele võib tunduda kohtunik justkui kättesaamatu ja eraldatud kogukonnast. 2009. aastal läbi viidud uuringu kohaselt on kohtupidamise imago Eestis iseloomustatud märksõnadega: kallis, keeruline, aeglane ja bürokraatlik.⁴⁵ Austraalias läbiviidud uuringu kohaselt kirjeldatakse kohtusüsteemi avalikku kuvandit kui suletud, autoritaarne, arhailiste traditsioonidega süsteem, mis ei muutu ajas ning mis on tavakodanikest kauge.⁴⁶ Selline kohtute imago ei saa olla kuidagi õigustatud ega aktsepteeritav. Silmas tuleb pidada seda, et demokraatia põhineb eelkõige riigi läbipaistvusel. Samas ei saa ka inimestele sellise hoiaku omamist kohtusüsteemi suunas ette heita, kui inimestel ei ole reaalseid teadmisi kohtumenetlusest kuskilt võtta.

⁴² Menetlusosaliste rahulolu kohtusüsteemiga. – Riigikohus.

<https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalasled%20materjalid/Menetlusosaliste%20uuring.pdf> (22.01.2021).

⁴³ Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed 2020.a. – Kohtute statistika. Eesti kohtud. <https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202020.a%20menetlusstatistika.pdf> (02.03.2021).

⁴⁴ Härmand, K. Viidatud töö, lk 1.

⁴⁵ Tamm, K. Eesti kohtute identiteet ja imago. Magistritöö. Juhendaja Margit Keller. Tartu: Tartu Ülikool 2009, lk 35.

⁴⁶ Anleu, S. R., Mack, K. The Work of the Australian Judiciary: Public and Judicial Attitudes (2010). Journal of Judicial Administration, Vol. 20, No. 1, 2010, lk 5.

Kohtute soovitud avalik kuvand on „usaldusväärne“ ning „abistaja ja kaitsja“. Soovitakse, et inimeste teadvusesse jõuaks kohtute abistav ja kaitsev funktsioon, kuigi kohtute imago iseloomustab pigem karistaja kui abistaja roll.⁴⁷ Sellise arvamuse muutmiseks Eesti ühiskonnas on vaja kriitiliselt üle vaadata kohtute kommunikatsioonistrateegia. Ministrite komitee soovitusel liikmesriikidele kohtunike kohta on kohtumenetlust ja õigusemõistmist puudutav avaliku huvi küsimus. Sellest hoolimata peaks õigust teabele kohtuasjade kohta kasutama kohtuvõimu sõltumatuse poolt seatud piiranguid arvesse võttes. Soovituslik on kohtute kõneisikute või pressi- ja kommunikatsiooniteenistuste moodustamine kohtute või kohtute nõukogu või muude sõltumatute organite juurde. Kohtunikud peaksid meediaga suheldes olema vaoshoitud.⁴⁸ Senise praktika kohaselt ei ole Eesti kohtunikud need, kes pidevalt meedias figureerivad ning seni on hoitud pigem vaoshoitud joont. Võrreldes teiste riigiasutustega nagu prokuratuur või politsei, on kohtud käitunud tagasihoidlikult. Magistritöös jõutakse edaspidise analüüsi käigus järeldusele, kas seni hoitud positsioon on ennast õigustanud või mitte.

1.3.1 Kohtunike avatus Eestis

Kohtumenetlust ja õigusemõistmist puudutav on avaliku huvi küsimus ning selleks, et inimesteni jõuaks rohkem kohtute abistav ja kaitsev funktsioon, on vajalik üle vaadata kohtute suhtlemistavad. Esimese ja teise astme kohtute kvaliteedijuhtimise põhimõtete kohaselt järgitakse menetlusosaliste ja avalikkusega suhtlemisel Eesti kohtuniku eetikakoodeksit ning Kohtute haldamise nõukoja antud soovitusi.⁴⁹ Kohtute meediasuhtluse eesmärkideks on tõsta üldsuse õigusteadvust ja tutvustada avalikkusele õigusemõistmise protsessi ning kohtupraktikat. Kohtute haldamise nõukoja soovitude kohaselt on ajakirjandusega suhtlevad kohtutöötajad nii pressiesindajad kui ka kohtunikud. Kohtunik võib delegeerida ajakirjaniku päringu pressiesindajale või kohtunõunikule ning kohtutöötajal on õigus keelduda juurdepääsupiiranguta informatsiooni väljastamisest ajakirjanikule, juhul kui selle avalikustamine võib olla vastuolus õigusemõistmise huvidega või menetlusosaliste õigustatud huviga.⁵⁰

⁴⁷ Tamm, K. Viidatud töö, lk 54.

⁴⁸ 17. novembril 2010. aasta Ministrite komitee soovitus nr CM/Rec(2010)12 liikmesriikide kohtunike kohta: kohtunike sõltumatus, tulemuslikkus ja vastutus.

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/cmrec_2010_12e_-_kohtunike_soltumatus_eesti_keeles.pdf (20.04.2021).

⁴⁹ Kvaliteedijuhtimine Eesti kohtusüsteemis. – Eesti kohtud.

https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kvaliteedijuhtimine_eesti_kohtususteemis.pdf (27.04.2021).

⁵⁰ Soovitused kohtute meediasuhtluseks. Kohtute haldamise nõukoda. – Riigikohus.

<https://www.riigikohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/soovitused-kohtute-meediasuhtluseks> (27.04.2021).

Kohtuniku kanal avalikkuse ette ilmutamiseks on eelkõige kirjalik kohtulahend.⁵¹ Kui pöörduda näiteks tsiviilkohtumenetluse seadustiku poole, siis otsus koosneb põhjendavast osast ning vajaduse korral kohus kuulutab otsuse ka põhjendava osa ettelugemisega või selle olulise sisukokkuvõttega.⁵² Sama põhimõtte kehtib ka kriminaalmenetluses. Kohtunik ei ole tegelane avalikul väljal. Küll aga võibki nimetatud arusaam olla põhjuseks, miks Eesti inimestel ei ole piisavat pilti kohtusüsteemi toimimisest. Kriisikommunikatsiooni asjatundja Ilona Leib on 2015. aastal öelnud, et Eesti kohus on nähtamatu. See, kes või mis on kohtunik, jõuab inimesteni mitte kohtuniku kaudu. Keskmine inimene ei ole ehk huvitatud liialt ka kohtute tegevusest ning ei süüvi liialt sellesse, mis asjaolud kohtus kaalumisele tulevad ning kuidas kohus töötab.⁵³ I. Leib on ka seisukohal, et Eesti kohtud ei ole kasutanud viimast 25 aastat kvaliteetselt mainekujunduseks ning avaldab kriitikat, et kohtunikud vaikivad selle asemel, et võtta avalikkusega suhtlemise vajalikkust tõsisemalt. Taoline vaikimine paneb küsima, kas kohtul tervikuna või siis konkreetsel kohtumajal on üldsegi oma inimlik nägu.⁵⁴

Kohtunik ei pea alati olema see, kes järjepidevalt suhtleb meediaga ja on avalikkusele pidevalt kättesaadav, mida kinnitab ka Ministrite komitee soovitus.⁵⁵ Pidev meediaga suhtlemine ning seal figureerimine omab mõju kohtuniku professionile ning suhtlemine peab olema läbi mõeldud - see ei tohi taandada kohtunikuameti autoriteetsust. Kohtunikul on võimalik eelkõige kirjalikus kohtulahendis enda põhjendused edasi anda ning kohtulahendi kirjutamisel paneb kohtunik enda veendumused, südametunnistuse ja seaduse kõrvuti. Nende mõistmine on juba kohtulahendi lugeja rida. Samuti on see võimalus ka kohtuotsuse kuulutamisel, anda selgitused kohtuotsuse kohta. Samas nõustub autor, et tõepoolest, kohtuniku avalikkusega suhtlemine ei tohiks olla käsitletud negatiivse asjaoluna. Kohtunik võib olla ka selgitaja rollis ning selline selgituste jagamine on ainult positiivne. Küll aga peaks selline selgitamistahe jääma iga kohtuniku enda otsustada. Paratamatult kohtuotsuse tegemisel võib üks pool pidada seda ebaõiglaseks ning mitte nõustuda kohtu seisukohaga. Kas siis on üldsegi kohtu poolt lisakommentaari vajalikud või muutvad need selles olukorras liigseks?

Pärnu Maakohtu esimees Toomas Talviste on võtnud suuna korraldada Pärnu Maakohtu tööd selliselt, et esimese ja teise astme kohtute töö ei oleks salastatud ning kohus võiks olla

⁵¹ Lasser, Mitchel de S.-O.-l'E. Judicial (Self-)Portraits: Judicial Discourse in the French Legal System, 104 Yale L.J. (1995), lk 1327.

⁵² Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 09.04.2021, 17.

⁵³ Filippov, J. 60 millegagi ..., aga mis jääb puudu? Kohtute aastaraamat 2015.a. Riigikohus, lk 46-47.

⁵⁴ *Ibidem*, lk 47.

⁵⁵ 17. novembril 2010. aasta Ministrite komitee soovitus nr CM/Rec(2010)12 liikmesriikide kohtunike kohta: kohtunike sõltumatus, tulemuslikkus ja vastutus, lk 3.

lâbipaistvam. Ta mârgeb, et kui ajakirjanik on tema asjas soovinud selgitust vâi kommentaari, pole ta sellest kunagi âra âelnud.⁵⁶ Ka Riigikohtu esimees Villu Kõve on korduvalt vâlja toonud, et kohtunik ei ole pelgalt ametnik, kes ainult kabinetivaikuses lahendeid kirjutab. Kohtunik peaks olema julge inimene, kes ei karda menetlusosalisi ja korraldab kohtuistungeid nii nagu vaja ning on vajaduse korral nõus ka rahvale selgitama, miks ja kuidas ta on oma otsuse teinud. Kirjalike menetluste osakaalu tõus suurendab veelgi kohtuniku anonüümsemaks muutumist. Kohtunikust ei nâe ega kuule midagi ja ka menetlusosalised ei tea temast midagi.⁵⁷

1.3.2 Ettepanekud

Eeltoodud asjaolude valguses vajab tähelepanu millisel viisil on vâimalik tõsta üldsuse õigusteadvust ning kuidas tutvustada avalikkusele õigustumõistmise protsessi, milliseid muutusi ja pingutusi oleks vâimalik teha kohtute soovitud abistaja rolli kinnitamiseks. Meediaga suhtlust reguleerib kohtunike eetikakoodeks, mille kohaselt kohtunik aitab kaasa kohtusüsteemi avatud suhtlemisele meedia ja avalikkusega. Kohtu tegevust ja otsuseid selgitatakse avalikkusele arusaadavalt ja esimesel vâimalusel pärast vajaduse tekkimist. Meedia ja avalikkusega suhtlemisel ei kahjusta kohtunik kohtu mainet ega kohtunikuameti vâarikust.⁵⁸

Viimase kümne aasta jooksul oleme olnud tunnistajaks sotsiaalmeedia loomisele ja muljetavaldavale laienemisele. Sotsiaalmeedia on kahtlemata muutnud seda, kuidas miljonid inimesed pârsevad ligi informatsioonile, kuidas on vâimalik vârskendada ja vahetada teavet ning ideid. 2012. aasta Ameerika uuring nâitas, et üle 40% Ameerika osariigi kohtute kohtunikest kasutab sotsiaalmeediat.⁵⁹ Sotsiaalmeedia vâib olla kasulik kohtute kommunikatsiooni arendamisel. Sotsiaalmeedia kasutamiseks on soovitatav vâlja tâtutada strateegia, sealhulgas sihtrühmad ja eesmârgid.⁶⁰ Kohtunike osalemine uutes meediavormides tekitab siiski eetilisi probleeme seoses nende suhtlemisega kolmandate isikutega ning seab kahtluse alla üldsuse tavapârase arusaama kohtutest ja kohtute ametnikest.⁶¹ Ôppejõud ja ajakirjanik Priit Hõbemâgi on pakkunud kohtute lâbipaistvuse suurendamiseks vâimaluse, et

⁵⁶ Habakuk, L. Kohus vaeb, kuidas tehnoloogia abiga Lihula tulistaja istung kõigi huvilisteni viia. – Pärnu Postimees, 27.01.2021.

⁵⁷ Kõve, V. Ôigus- ja kohtusüsteemi areng, lk 18-19.

⁵⁸ Kohtunike eetikakoodeks. – Kohtunikuamet. Riigikohus.

<https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikuamet/kohtunike-eetikakoodeks> (25.01.2021).

⁵⁹ Conference of Court Public Information Officers. CCPIO New Media Survey (2012). <http://ccpio.org/wp-content/uploads/2012/08/CCOIO-2012-New-Media-ReportFINAL.pdf> (27.04.2021).

⁶⁰ European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ). Justice, Society and the Media, Report (2011-2012). https://www.encj.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf (27.04.2021).

⁶¹ Themis Competition 2015. Team Greece 3. Judges & Social Media: Managing the Risks (2015). https://www.ejtn.eu/Documents/THEMIS%202015/Written_Paper_Greece3.pdf (27.04.2021).

ministritest ning presidentidest inspireerituna võiks kohtutel või Riigikohtu esimehel olla konto suhtlusplatvormil *Twitter*. Selle kaudu oleks võimalik edukalt jagada olulisi ja kõiki mõjutavaid kohtuotsuseid, vajadusel täpsustada ning selgitada.⁶² Selline idee pärineb 2015. aastal ilmunud kohtute aastaraamatust ning positiivseks asjaoluks saab pidada seda, et tänaseks päevaks on Eesti kohtutel kaks ametlikku sotsiaalmeediakanalit. Esimene kanal on *Facebookis*, mille kaudu jagatakse infot õigusvaldkonnas toimuva kohta – statistika, uudised, arvamused, e-teenused, töö- ja praktikavõimalused kohtusüsteemis.⁶³ Samuti on loodud kanal portaalis *LinkedIn*,⁶⁴ mis jagab sarnast infot õigusvaldkonnas toimuva kohta ning olulisemaid Riigikohtu lahendeid. President Kersti Kaljulaid on mitmes kõnes juhtinud tähelepanu sellele, et Eesti peab kaitsma oma liidrirolli digiühiskonna kujundajana.⁶⁵ Ehk siis oleks käes ajajärk, mil võiksime olla eeskujuks teistele Euroopa riikidele ka kohtute läbipaistvuse meetmete osas.

Kui vaadata kuidas kohtute kommunikatsioon on korraldatud teistes Euroopa riikides, siis paljudel riikidel on loodud eestkõneleja positsioon, kellel on roll kas rääkida kohtusüsteemi eest või selle nimel. Selline inimene võib ja võib ka mitte olla kohtunik. Näiteks Hollandi kohtute juures on igas kohtus oma eraldi pressimeeskond, kuhu kuuluvad pressiesindajad ning pressikohtunik. Igas kohtus on nimetatud vähemalt üks pressikohtunik. Pressikohtuniku ülesanne on olla kohtu kõneisik selgitades kolleegide lahendeid, menetlusi ja õigusemõistmist. Mõnel juhul töötab pressikohtunik seetõttu vähendatud koormusega.⁶⁶ Osadel riikidel on välja kujunenud pressikohtunik, kes suhtleb meediaga üleriigiliselt ja piirkondlikul tasandil ning ka kohalik pressikohtunik nendes piirkondades, kus kohtute arv jõudis teatud määran. Üleriigilised pressikohtunikud on näiteks Austrias, Bulgaarias, Taanis, Inglismaal ja Walesis, Ungaris, Hollands, Norras, Poolas ning Rumeenias. Belgia on samuti väljendanud vajadust omada sellisel tasemel riiklikku kohtunike esindajat.⁶⁷ Otsesuhtlus eeldab kahtlemata seda, et kohtunik on läbinud koolituse meediasuhtluse põhireeglite alal ning see on ka eduka kommunikatsiooni alus.⁶⁸

⁶² Filippov, J. 60 millegagi ..., aga mis jääb puudu, lk 50.

⁶³ Eesti kohtud. – Facebook. <https://www.facebook.com/eesikohtud/> (22.01.2021).

⁶⁴ Eesti kohtud. – LinkedIn. <https://www.linkedin.com/company/eesi-kohtud/> (28.02.2021).

⁶⁵ Vabariigi Valitsuse ametisse nimetamisel. - Vabariigi president.

<https://www.president.ee/et/ametitegevus/koned/16411-vabariigi-valitsuse-ametisse-nimetamisel/index.html> (27.04.2021).

⁶⁶ Hollandi kohtute haldamise nõukogu (Rechtspraak) külastus 4.-7. märts 2013. Haag, Holland.

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/3_hollandi_kohtuhalldus_haag_2013.pdf (02.04.2021).

⁶⁷ Justice, Society and the Media Report 2011-2012, lk 3.

⁶⁸ Chrétien, L., A. de Peretti-Schlomoff, Y. Viguier. Judicial Communication and Professional Ethics. Renewing the Relationship between the Judiciary and the Public. Themis Competition (2015), lk 6.

Siiski ei ole kohtuniku poolt avalikkusega suhtlus ainus ning isegi peamine võimalus kohtusüsteemi läbipaistvamaks muutmiseks. Inimesi on võimalik õiglasele õigusemõistmisele lähemale tuua eelkõige seeläbi, kui suurendada nende teadmisi kohtumenetlusest ning see oleks pikaajaline panus kohtusüsteemi tugevdamisse ning aitaks tagada usalduse riiklikul tasandil. Kohtud peavad olema inimestele avatud ning ettepanekuna saab tuua ka selle, kui kohtunikud või kohtuametnikud räägivad haridusasutustes oma tööst ning missioonist.⁶⁹

Harju Maakohtu kohtunik Merit Helmi saab tuua positiivse ning inspireeriva näitena sellest, kuidas kohtunik oma tegevusega saab õiguse tuua tavainimesele lähemale ning teha see arusaadavamaks. Viimaste kuude jooksul on kohtunik Helm arutlenud teleetris laimunõuete kohtus menetlemise üle,⁷⁰ selgitanud milliseid kaalutlusi võtab kohtunik arvesse isiku tahtevastasele psühhiaatrilisele ravile määramisel⁷¹ ja samuti on pööranud tähelepanu elatisvõlgnike teemale.⁷²

⁶⁹ *Ibidem*, lk 19.

⁷⁰ Nael, M. "Suud puhtaks" uuris, kas vabal sõnal on kohtus hinnasilt. – ERR 13.10.2020.

⁷¹ Kivi, K. See on menetlus nende inimeste aitamiseks! - Postimees 21.11. 2020.

⁷² Helm, M. Kas lapsed näevad lõpuks raha? – Postimees 21.01.2021.

2. KOHTUNIKU ISIKSUSEOMADUSED

Oleme jõudmas tagasi sarnasesse ajaetappi, mis valitses Eestis 1993. aastal. Käes on olukord, kus Eesti kohtusüsteem vajab juba praegu kui ka lähitulevikus korraga väga palju uusi kohtunikke.⁷³ Kohtute seaduse (KS) § 47 lg 1 p 3 ja 4 järgi kohtunikuks võib nimetada Eesti Vabariigi kodaniku, kes on kõrgete kõlbeliste omadustega, kohtunikutööks vajalike võimete ja isiksuseomadustega. Seadus ei ütle otsesõnu, milliseid isiksuseomadusi kohtunik peab omama ning uute kohtunike isiksuseomaduste suhtes ei ole kehtestatud standardseid või läbipaistvaid hindamisnorme. Magistritöö ja käesolev peatükk keskendub kohtunike puhul sisulist hindamist vajavale kriteeriumile – kuidas sisustada määratlemata õigusmõistet „kohtunikutööks vajalikud isiksuseomadused“. 2010. aastast on 8 inimest jäänud kohtunikuametist eemale isiksuseomaduste kohtunikuametiks sobimatuks tunnistamise tõttu.⁷⁴

2.1 Uue põlvkonna juristid kohtunike järelkasvuna

Kohtunikuametisse astujaile esitatavatele isiksuseomaduste kriteeriumite mõistmine on tähelepanuväärne seetõttu, et juba aastaid on olnud aktuaalne kohtunike põlvkonnavahetus. 2021. aasta kohtunike täiskogu tavapärasel toimumisajal oli ametis 21 pensioniõigusega kohtunikku, kellest kuus siirdub pensionile 2021. aasta jooksul. Aastatel 2021–2026 tekib õigus pensionile jääda veel 53 kohtunikul.⁷⁵ Suured muutused on toimunud ka Riigikohtus, kus täpsemalt 2019. ja 2020. aastanumbri sees on tsiviilkolleegiumisse tööle asunud neli uut Riigikohtu liiget.⁷⁶

Kohtunike seas toimuv põlvkonnavahetus mõjutab kogu kohtusüsteemi. Tegemist on uue põlvkonna juristidega, kes on õigushariduse omandanud iseseisvas Eestis. See tähendab mõistagi maailmavaatelist erinevusi, aga ka tugevamat Eesti ja Euroopa õigusruumi tavade ning praktikate tundmist.⁷⁷ Juba 2013. aastal juhtis Riigikohtu esimees Märt Rask kohtunike täiskogul tähelepanu sellele, et lähemate aastate jooksul jõuab pensioniikka kolmandik või rohkem kohtunikonnast ning ees seisab ulatuslik põlvkonnavahetus, sest pensionile siirduvad 1990. aastate esimesel poolel ametisse nimetatud kohtunikud. Süsteemi arengut projekteerides

⁷³ Pikamäe, P. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Viidatud töö, lk 10.

⁷⁴ P. Raadom an K. Sepp, 3.2.2021 (kiri adressaadi valduses).

⁷⁵ Siimula-Saar, K. Kohtunike omavalitsuskogude tegevuse ülevaated 2020.a. Täiskogust täiskoguni. – Riigikohus. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/taiskogust-taiskoguni/> (19.03.2021).

⁷⁶ Kuus, I. Riigikohtus asub tööle kolm uut kohtunikku. – ERR 21.04.2019; Pöder, A. Riigikogu nimetas riigikohtunikuks Urmas Volensi. – Uudised. Riigikohus, 23.09.2020.

⁷⁷ Pikamäe, P., Talvik, M. Riigikohtu kolleegiumid said uued juhid. – Uudised. Riigikohus, 09.09.2014.

ei tohi tähelepanuta jätta järelkasvu ja kohtupersonali arendamise küsimusi.⁷⁸ Põlvkonnavahetus toob endaga kaasa vajaduse leida kohtutesse arvestataval hulgal tugevaid ja kohtunikuametisse sobivaid juriste,⁷⁹ mistõttu on oluline magistritöös käsitleda uute kohtunike ametisse nimetamisel sisulist hindamist vajavat kriteeriumi.

Kohtusüsteem ei pea silmas ükskõik millist juristi, vaid üksnes keskmisest kõrgema kvalifikatsiooniga inimest. Praeguseks on jõutud seisu, kus järelkasvu tagamine ei ole niivõrd kvalifitseeritud juristide vähesuse küsimus, kuid pigem on võtmeküsimus kohtunikuameti atraktiivsuses. Väärt juristide värbamiseks käib tihe konkurents. Kvalifitseeritud juristil ehk riiklikult tunnustatud magistrikraadiga inimesel on võimalik valida õigushariduse universaalsuse tõttu mitme suuna vahel. Kohtusüsteemil tuleb konkureerida samal ajal prokuratuuri, advokatuuri, notariaadi, avaliku teenistuse ja lugematu hulga eraettevõtjatega, kes samuti juristide värbamist enda ridadesse vajalikuks peavad.⁸⁰

2.2 Kohtunikuks saamise korraldusest

Enne 1. augustit 2016. aastal kehtinud kohtunikuks saamise korraldus oli ajahambusse jäänud. Esmalt on asjakohane käsitleda, kuidas on kohtunikuks saamise korraldus viimastel aastatel muutunud ning millised esinenud asjaolud muutuste vajadust kinnitasid.

Väga murettekitav seis kohtunikukonkursside seas valitses 2014. aastal, mil ühekorraga kolmele Harju Maakohtu ja ühele Viru Maakohtu kohtunikukohale välja kuulutatud konkursil jäi lõppastmes kandideerima vaid üks inimene. Seega jäi neljast kohtunikukohast kolm täitmata põhjusel, et kandideerijaid lihtsalt ei olnud. Samuti tõsiselt mõtlemapanev olukord valitses Viru Maakohus, kus alates 2010. a algusest kuni 2015. aastani vakantsete kohtade täitmiseks oli välja kuulutatud ühtekokku 15 konkurssi, millest osaliselt või täielikult nurjus 11. Kohtunikukonkursside läbikukkumise peamised põhjused olid kas kohtunikule esitatavatele nõuetele vastavate kandidaatide puudumine üksikul konkursil, kandidaadi tagasilükkamine ebapiisavate teadmiste või sobimatute isiksuseomaduste tõttu.⁸¹ Need ühemõtteliselt murettekitavad arvud kinnitasid, et senine kohtunikuks saamise korraldus oli jäänud ajale jalgu ning see viis kohtute seaduse muutmiseni alates 1. augustist 2016.

⁷⁸ Rask, M. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 08. veebruaril 2013 Tallinnas, lk 2 - https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/lisa_nr_3_m_rask.pdf (27.01.2021).

⁷⁹ Pikamäe, P. Kohtunikukonkursside õnnestumiseks tuleb muuta kohtute seadust. Viidatud töö.

⁸⁰ Pikamäe, P. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 13. veebruaril 2015 Tallinnas. Kohtute aastaraamat 2014.a. Riigikohus, lk 8.

⁸¹ *Ibidem*, lk 9.

Kui varem võis maa- või halduskohtunikuks nimetada isiku, kes oli läbinud kohtuniku ettevalmistusteenistuse või oli sellest vabastatud ja oli sooritanud kohtunikueksami, siis tulenevalt KS § 50 lg-st 1 ja § 47 lg 1 p-st 1 võib alates 1. augustist 2016 nimetada esimese astme kohtunikuks isiku, kellel on vähemalt viieaastane töökogemus ameti- või töökohal, millel töötamise eelduseks on magistrikraad õiguse õppesuunal või sellele vastav kvalifikatsioon, või kes on töötanud kohtunõuniku või kohtujuristina vähemalt kolm aastat ja kes on sooritanud kohtunikueksami või on sellest vabastatud. Seega saadeti 2016. aasta keskel ajalukku kohtunikuks saamise senine korraldus, mille kohaselt oli esimese astme kohtunikuks võimalik saada peaaesjalikult ettevalmistusteenistuse kaudu. Erinevalt varasemast, mil kohtunikueksami sai teha vaid kohtunikukonkursi raames, on praegu kohtunikueksam ja kohtunikukonkurss teineteisest lahutatud. Kohtunikukohale kandideerijal peab olema ette näidata positiivne eksamitulemus.⁸² Positiivseks arenguks saab pidada ka seda, et lisaks ettevalmistusteenistusest loobumisele vabastati kohtunikueksami sooritamise vähemalt kolm aastat vandeadvokaadi või prokurörina töötanud isikud ning kohtunikueksamikomisjonile on antud õigus vabastada kohtunikueksamist teisigi, kelle ameti- või töökoha keerukus ja vastutus vastavad kohtuniku ametikoha keerukusele ja vastutusele. See muutis kohtusüsteemi avatumaks muu õigusameti kandjale, jättes vandeadvokaadid ja prokurörid eksamivintsutuse.⁸³

Sisse viidud muudatused on kohtunikukonkurssidele andnud uue hingamise. Kandidaatide puudumise tõttu ei ole luhtunud ükski kohtunikukonkurss, vastupidi, nii esimese astme kohtu kui ka ringkonnakohtu ühele kohtunikukohale kandideerib keskmiselt viis inimest. Kõigi kandideerimiste seas oli 2018. aastal vandeadvokaatide avaldusi 11 ning prokuröride avaldusi 4.⁸⁴ Teiste erialade esindajate arvu suurenemist kohtunikukonkurssidel saab vaid tervitada, sest sellisel juhul on võimalik rikastada kohtusüsteemi teiste elukutsete esindajate erinevate vaadetega. Peale kohtunikukonkursside muudatuste sisseviimist on konkursid muutunud edukamaks ning see kinnitab kohtunikuameti atraktiivsuse tõusu juristkonnas. Kandidaatide arvu kasv annab kohtusüsteemile laiema valikuvõimaluse ning teeb selle oluliselt mitmekesisemaks.

2.2.1 Kohtuniku isiksusomaduste nõuded

Kohtunik mõistab riigi nimel õigust ning seetõttu on riik sätestanud kohtunikele kõrgendatud isiksuseomaduste ja moraali nõude. Kohtunik langetab otsused, mis otseselt puudutavad

⁸² Kiris, H. Kiirpilk kohtunikuks saamise korraldusele. Kaugeleulatuvate järeldusteta. Kohtute aastaraamat 2017.a. Riigikohus, lk 35-36.

⁸³ *Ibidem*, lk 35.

⁸⁴ Kõve, V. Õigus- ja kohtusüsteemi areng, lk 13.

inimeste elu ja tegevust, kandes seega endas märkimisväärses vastutust. Kohtunike puhul kehtib eeldus, et kes teiste elu ja tegevuse üle otsustavad, on oma käitumise ja tegevusega eeskujuks ka teistele.⁸⁵ Igas olukorras peavad kohtunikud lähtuma eetilistest põhimõtetest.⁸⁶

Ei rahvusvahelisel ega Euroopa Liidu tasandil pole täpselt paika pandud, millistele konkreetsetele kriteeriumitele peavad kohtunikud või kandideerijad vastama – riikidele on selles küsimuses jäetud lai otsustusõigus.⁸⁷ Küll aga omadused peavad olema sellised, et täita edukalt kohtuniku elukutsega seonduvaid igapäevaseid ülesandeid. Kohtunik peab omama võimet läbi viia ja juhtida kohtumenetlust, samuti on vaja koostada ka hästi põhjendatud kohtulahend.⁸⁸ Kohtunikuametisse valitud isikud on ausad ja võimekad isikud, kellel on asjakohane õiguslane ettevalmistus või kvalifikatsioon.⁸⁹

Kohtunike valimine peaks tuginema objektiivsetele kriteeriumidele, mille on sätestanud seadus või pädev riigiasutus ning otsuse tegemisel peaks tuginema kohtunikuks kandideerija omadustele ja võimetele.⁹⁰ Võimete all ei tule mõista mitte ainult akadeemilist tarkust, vaid ka isiksuseomadusi, otsustusvõimet, avatust, suhtlemisoskust ja võimet kohtuotsuseid koostada. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee (ENMK) on andnud selge suunise, et ametisse sobiva kohtuniku puhul ei ole tema isiksuseomadused, käitumine ja suhtumine sugugi vähemtähtsam kui õiguslased teadmised.⁹¹ KS § 47 loetleb minimaalsed tingimused, millele kohtunikuametisse asuv isik peab vastama. Esmalt loetletakse formaalsed nõuded, milleks on haridus, kodakondsus ja riigikeele nõue. Samuti sätestatakse sisulist hindamist vajavad tingimused - kohtunikuks võib nimetada Eesti Vabariigi kodaniku, kes on kohtunikutööks vajalike võimete ja isiksuseomadustega ning kõrgete kõlbeliste omadustega (KS § 47 lg 1 p 3, 4).

Kohtunike valimisel ei tohi isikut diskrimineerida rassi, nahavärvi, soo, usutunnistuse, poliitiliste või muude arvamuste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, vara või staatuse alusel.

⁸⁵ Lindström, KSK § 47/10.

⁸⁶ International Association of Judges (IAJ). The Universal Charter of the Judge. 1999 (uuendatud 2017). <https://www.iaj-uim.org/universal-charter-of-the-judge-2017/> (27.04.2021).

⁸⁷ Lindström, KSK § 47/4.

⁸⁸ Gleeson, M. Judicial Selection and Training: Two Sides of the One Coin (2003) 77 ALJ 591 at 593.

⁸⁹ Basic Principles on the Independence of the Judiciary. United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 1985, p 10.

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx> (01.04.2021).

⁹⁰ 17. novembril 2010. aasta Ministrite komitee soovitus nr CM/Rec(2010)12 liikmesriikide kohtunike kohta: kohtunike sõltumatus, tulemuslikkus ja vastutus, p 44; Venice Commission. Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, 2010, lk 18. <https://rm.coe.int/1680700a63> (01.04.2021).

⁹¹ 17. novembril 2010. aasta Ministrite komitee soovitus. Viidatud töö.

Nõuet, et kandidaat peab olema asjaomase riigi kodanik, ei loeta diskrimineerivaks.⁹² Tänapäevases ühiskonnas on ilmselge, et kohtunikuks kandideerija valimisel ei tohi lähtuda veendumustest, mis on seotud kandideerija omadustega.⁹³ Kahetsusväärset ei ole see aga kogu aeg selliselt olnud ning põige ajalukku on siinkohal huvitav ja vajalik näitamaks seda, millise arengu on Eesti ühiskonnana läbi teinud. Aastatel 1918-1940 valitses kohtupalati esimehe poolt põhimõttekindlus mitte lubada naisi Eesti Vabariigi kohtunikeks, kuigi seaduse kohaselt selline õigus oli olemas ning advokatuur oli juba naistele ka ukse avanud. Kohtupalati prokurör kirjutas oma seisukohas järgmist: "Kohtuniku amet on liiga raske neile. Selles ametis peab tunnete ja igasuguste kõrvaliste asjaolude mõjutustest vaba otsustamise võime olema. Naisterahvas, minu arvates oma iseloomult seda võimet sel määral, nagu mees, ei oma."⁹⁴ Sarkastilisel kombel mõeldes Eesti kohtusüsteemile täna, on ligi kaks kolmandikku kohtunikest naised.⁹⁵

2.2.2 Isiksuseomaduste hindamise protsess

Kohtunikuks kandideerija kõlbelisi omadusi ning kohtunikutööks vajalikke võimeid, isiksuseomadusi ja vastavust seadusele kontrollib tänasel päeval kohtunikueksamikomisjon (edaspidi komisjon).⁹⁶

Kohtunikueksami raames on võimalik kontrollida kandideerija analüüsivõimet ja õiguslaseid teadmisi, kuid kandidaadi puhul on vaja hinnata ka muid võimeid, mida eksamiga pole võimalik kontrollida. Kohtute seaduses esitatud nõue „kõrged kõlbelised omadused“ on määratlemata õigusmõiste ning kohtute seadus seda ei ava. Kui lähtuda aga eesti keele seletava sõnaraamatu mõistest, siis kõlbeline ehk moraalne tähendab seotust inimese südametunnistusega, õiglustundega ning hea- ja kurja tundmisega.⁹⁷ Kohtunikuks kandideerija hindamise aspektist on oluline see, et kõrgete kõlbeliste omaduste olemasolust kujundab komisjon seisukoha selliselt, et hindab kandideerija isiksuseomadusi tervikuna – eraldiseisvalt seda ei kontrollita.⁹⁸

⁹² 30. märts 2010. aasta Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta nr 2010/C 83/02. – ELT C 83/389, lk 8; Basic Principles on the Independence of the Judiciary, p 10.

⁹³ Ernits, KSK § 54/4.3.

⁹⁴ Eesti kohtud. - https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/oiged_vastused.pdf (30.01.2021).

⁹⁵ Järvelaid, P. Eesti Vabariigi kohtute sünnipäevadest, lk 6-7.

⁹⁶ 11. novembri 2016 otsusega nr 1 kinnitatud kohtunikueksamikomisjoni töökord. - Riigikohus. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtunikueksam/Kohtunikueksamikomisjoni%20tookord_terviktects%20alates%2016.10.2019.pdf (30.01.2021).

⁹⁷ Eesti keele seletav sõnaraamat. - <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=moraalne&F=M> (30.01.2021).

⁹⁸ Lindström, KSK § 47/9.1.

Kohtute seadus ei nimeta konkreetset ka seda, millised võimed ja isiksuseomadused peavad kohtunikel olema. Ka see on määratlemata õigusmõiste, mille sisustamine on jäänud komisjoni praktika kujundada. Kohtunikuametisse astujale esitatavad kriteeriumid on heaks kiidetud komisjoni ja koolitusnõukogu (edaspidi KN) 25. aprillil 2014. aastal kogunenud ühisistungil. Komisjon ja KN on 25.04.2014 otsusega sõnastanud kohtunikuametis olulised isiksuseomadused, mis tagavad õiglase, omakasupüüdmatu ja hoolika töökohustuste täitmise. Kriteeriumid on aluseks kohtunikuks kandideerijate seast valiku tegemise ja kohtunikuametisse astujate ettevalmistamise protseduuride väljatöötamisel. Tegu on kohtunikuks saamise korraldamise reformi algjärgus koostatud dokumendiga, mille eesmärk oli leppida kokku kohtusüsteemi vaates olulistest kriteeriumides selleks, et vastavalt ehitada üles uuendatud kohtunikuks saamise korraldus.⁹⁹ Ühisistungil otsustatu kohaselt on kriteeriumid jagatud kolme blokki – isikuomadused ja kõrged kõlbelised omadused, teadmised ja oskused, kohtuniku ametioskused. Magistritöös peatutakse süvitsi esimesel blokil, mille kohaselt on kohtunikul isiksuseomadused, mis tagavad erapooletu, õiglase, omakasupüüdmatu ja hoolika töökohustuste täitmise.

Kohtunikuks kandideerija on:

- aus ja usaldatav
- kohusetundlik
- meelekindel ja otsustusjulge
- hea stressitaluvusega
- emotsionaalselt stabiilne
- empaatiavõimeline
- inimlikult küps
- õpihimuline
- viisakas ja väärikas
- õiguskorrast lugupidav
- tasakaalukas, töökas, iseseisev
- koostöövõimeline.¹⁰⁰

Rääkides üldiselt on isiksuseomadusi võimalik mõõta esmalt läbi intelligentsustesti ning vaimsed võimed on isiksust iseloomustavatest omadustest ühed eluliselt olulisemad. Vaimsel

⁹⁹ P. Raadom an K. Sepp, 3.02.2021 (kiri adressaadi valduses).

¹⁰⁰ Kohtunikeksamikomisjoni ja koolitusnõukogu 25.04.2014 ühisistungil heaks kiidetud kohtunikuametisse asujale esitatavate kriteeriumide loetelu.

võimekusel on oluline koht ettevõtete, maade ja riikide arenguvõimaluse tagamisel ja edulootustes.¹⁰¹ Kindlasti saab vaimse võimekuse olulisuse üle kanda ka kohtuniku ametisse, sest kohtunik peab omama samuti omadusi, mis tagavad eduka menetluse juhtimise.

Sarnaselt intelligentsustestidele on võimalik isiksuseomadusi hinnata läbi isiksusetestide, mis jagunevad objektiivtestideks ja projektiivtestideks.¹⁰² Kohtunikuks kandideerijate isiksuseomadusi kontrollitakse läbi mitme etapi. Esmalt tuleb kandideerijatel täita veebikeskkonnas isiksusomaduste ja väärtuste hindamise küsimustik, mis on arusaadavatel põhjustel konfidentsiaalne. Sageli on objektiivtestid koostatud küsimustikena ning seega saab käsitleda kohtunikuks kandideerija isiksuseomaduste testi kui objektiivtesti. Kuigi reaalne kohtunike isiksuseomaduste test on konfidentsiaalne, siis objektiivtesti olemust mõistes saab aimu, milline tõenäoliselt näeb välja kohtunike test ning milliseid järeldusi selle pinnalt on võimalik teha. Objektiivtesti kaudu on võimalik saada vastuseid isiku elu seikade ja teda iseloomustavate omaduste kohta selliselt, et sõltumatud kolmandad isikud võivad kinnitada vastuste paikapidavust või paikapidamatust. Selliste testide vastuseid saab nende tõele vastavuse seisukohalt kontrollida.¹⁰³

Kohtunike psühholoogiline test on üles ehitatud tuginevalt komisjoni ja KN poolt sõnastatud eelnimetatud kriteeriumitele. Psühholoogilise testi tagasiside andmise pädevus kuulub Tartu Ülikooli psühholoogia instituudi teaduritele. Lisaks teostatakse paralleelselt kandidaadi suhtes Kaitsepolitsei poolt läbiviidav julgeolekukontroll ning seejärel viimase sammuna viiakse läbi isiksuseomaduste hindamise vestlus. Viimaks komisjoni töökorra p 46 kohaselt teeb komisjon kogu koondatud teabe põhjal otsuse selle kohta, kas kohtuniku ametikohale kandideerija sobib või ei sobi isiksuseomadustelt kohtunikuks.¹⁰⁴ Sisulise valiku formaalselt sobilike kandidaatide vahel langetab Riigikohus (PS § 150 lg 3). Kui komisjon leiab, et kandideerija ei vasta seaduses toodud tingimustele, siis ei ole tema kohtunikuks nimetamine võimalik. Olgu rõhutatud, et see, kas kohtunikuks kandideerija sobib oma isiksuseomadustelt ja muudest võimetest lähtuvalt kohtunikutööd tegema, on komisjoni ja Riigikohtu üldkogu diskretsiooniotsus. Nii komisjon kui ka Riigikohtu üldkogu on sellise otsuse tegemisel vabad ning lähtuvad oma siseveendumusest.¹⁰⁵

¹⁰¹ Bachmann, T., Maruste, R. Psühholoogia alused. Tallinn: TEA 2011, lk 341.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ Ülevaade kohtunikuks saamise korraldusest. Kohtunikuamet. - Riigikohus.

<https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikueksamikomisjon/kuidas-saada-kohtunikuks-0> (28.01.2021); Kohtunikueksamikomisjoni ja koolitusnõukogu 25.04.2014 ühisistungil heaks kiidetud kohtunikuametisse asujale esitatavate kriteeriumide loetelu.

¹⁰⁵ Lindström, KSK § 47/10.3.

2002. aastal märkis Euroopa Liidu komisjon Eesti EL liikmesuse sobilikkuse raportis, et uute kohtunike valimisprotsess tuleks muuta läbipaistvamaks ning etteheide puudutas just eelkõige isiksuseomaduste hindamise menetlust.¹⁰⁶ Kehtiva põhiseaduse kohaselt kohtunike valiku ja karjääri üle otsustav organ peaks olema sõltumatu täidesaatvast ja seadusandlikust võimust ning sõltumatuse tagamiseks peaksid vähemalt pool selle organi liikmetest olema kohtunikud, kelle on valinud nende ametikaaslased.¹⁰⁷ Komisjoni liikmesusega võib kaasneda huvide konflikt, kus tuleb hinnata oma tulevase kolleegi ja võimaliku tulevase konkurendi isiksuseomadusi. Komisjoni liikmeks olev esimese või teise astme kohtunik võib osutada mõnel järgmisel konkursil kõrgemasse kohtuastmesse konkurendiks. Kehtivat regulatsiooni oleks ühe võimalusena muuta selliselt, et isiksuseomadusi hindaks Riigikohus ise. Näiteks Riigikohtu personalitöötaja viib kandidaadiga läbi nõutavad testid, struktureeritud vestluse ning seejärel esitab informatsiooni Riigikohtu üldkogule, kes langetab kõikide tegurite pinnalt otsuse. Samuti on küsitav ja vaieldav see, kas komisjoni kuuluvad kohtunikud, TÜ õigusteaduskonna ja justiitsministeeriumi esindaja, prokurör ja advokaat omavad isiksuseomaduste hindamiseks vajalikke oskuseid ning kas nad on selleks pädevad, kui säärane hindamine nende igapäevaste ametikohustuste hulka ei kuulu.¹⁰⁸ Samas ei ole autori hinnangul põhjendatud liialt kritiseerivalt suhtuda sellesse, et komisjoni kuuluvad kohtunikud. Komisjoni töökord määrab otsustusvõimelisuse, kui otsustamisest võtab osa vähemalt viis komisjoni liiget, kellest vähemalt kolm on kohtunikud.¹⁰⁹ Kohtunikud on ainsad, kes omavad terviklikku ja kõige reaalsemat pilti kohtunikuametist ning seetõttu nende osalemine tulevaste kohtunike hindamisel on loogiline ja mõistetav.

2.2.3 Isiksuseomadustelt kohtunikutööks mittesobivaks lugemise vaidlustamise praktika

Kohtunikeksamikomisjoni töökord peab olema läbipaistev ning tagasilükatud kandidaadil peab olema õigus saada otsuse põhjendused ja võimalus otsust vaidlustada, mille ka kohtute seadus kohtunikuks kandideerijale annab.¹¹⁰ Komisjoni otsuse peale võib isik, keda see puudutab, esitada Riigikohtu üldkogule kaebuse 14 päeva jooksul arvates päevast, millal ta otsuse kätte sai (KS § 69 lg 3¹). Samuti KS § 30 lg 2 punkt 3 määrab Riigikohtu üldkogule

¹⁰⁶ 09.10.2002 Commission of the European Communities regular report on Estonia's progress towards accession. - COM(2002) 700 final, lk 24.

¹⁰⁷ Saarmets, V. PSK § 150/17. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Tartu: Iuridicum, 2020.

¹⁰⁸ Ernits, KSK § 54/17.

¹⁰⁹ 11. novembri 2016 otsusega nr 1 kinnitatud kohtunikeksamikomisjoni töökord, p 11.

¹¹⁰ 17. novembril 2010. aasta Ministrite komitee soovitus nr CM/Rec(2010)12 liikmesriikide kohtunike kohta: kohtunike sõltumatus, tulemuslikkus ja vastutus, p 48.

kohustuse lahendada komisjoni otsuste peale esitatud kaebused. Kuna komisjoni otsus on määrava tähendusega kandideerija karjäärivõimalustele, siis on loodud võimalus pöörduda pretensioonide puhul neutraalse otsustuskogu poole. Komisjoni võivad kuuluda ka Riigikohtu liikmed ning seetõttu on kohane, et kaebuste lahendamisel ei osale Riigikohtu liikmed, kes osalesid komisjoni koosseisus.¹¹¹

Riigikohtu üldkogu muutis mõne aasta eest komisjoni otsustele esitatud kaebuste lahendite avaldamise praktikat ning tänavuse seisuga on võimaldatud ligipääs kuuele Riigikohtu üldkogu otsusele, mis on tehtud aastatel 2008 - 2020. Kolm otsust on avalikult kättesaadaval Riigikohtu kodulehel, kuid teistele otsustele ligipääsemiseks oli vaja pöörduda Riigikohtu poole, kes juurdepääsu ka võimaldas. Riigikohtu personaliosakonna juhataja sõnul uute otsuste lisandumisel avaldatakse need edaspidi Riigikohtu kodulehel.¹¹² Alates 2008. aastast on kättesaadavaid üldkogu lahendeid kuus ning seetõttu ei ole tänasel päeval välja kujunenud ulatuslikku praktikat komisjoni otsuste kaebuste lahendamisel. Seega ei ole avalikkusel rohkesti võimalusi analüüsida võimalikke esilekerkivaid probleeme seoses kohtunikuks kandideerimisega ning kandidaatide vastavusele seaduse nõuetele.

Selle alapeatüki eesmärk on esitada Riigikohtu üldkogu seisukohad ning kajastada, millistes olukordades on kohtunikukandidaadid kaebeõigust rakendanud. Esmalt esitatakse kaasuse asjaolud, siis kohtu otsus ja analüüs ning viimaks annab autor ka enda hinnangu. Komisjoni otsustele esitatud kaebuste analüüsi läbi on võimalik tulevaste kohtunikukandidaatide tähelepanu juhtida võimalikele probleemkohtadele. Magistritöö keskendub eelkõige kohtunikega seotud isiksusteomaduste analüüsile ning ei analüüsita süvitsi kaebuseid, mis on esitatud kohtunikuks kandideerijale esitatavate formaalsete nõuete osas ja kohtunikeeksami tulemuste osas esitatud kaebuseid. Küll aga on vajalik märkida, et kõikide otsustega tutvuti magistritöö koostamise käigus.

Esimene näide, mil kaebaja esitas Riigikohtu üldkogule kaebuse, milles palub komisjoni otsus tühistada osas, millega komisjon otsustas lugeda kaebaja isiksuseomadustelt kohtunikutööks mitesobivaks on Riigikohtu üldkogu 19. juuni 2020 otsus 3-20-1044.¹¹³

Asjaolud

Kaebaja esitas avalduse kandideerida maakohtu kohtunikukohale. Riigis välja kuulutatud eriolukorra tõttu toimus isiksuseomaduste hindamise vestlus kandidaadiga suhtlustarkvara

¹¹¹ Maruste, KSK § 30/3.

¹¹² P. Raadom an K. Sepp, 3.02.2021 (kiri adressaadi valduses).

¹¹³ RKÜK 3-20-1044.

vahendusel. Vestluse käigus ilmnemise tehnilised probleemid: ühendus kaebaja ja komisjoni vahel tekkis kas ainult videopildi või ainult heli kaudu. Komisjon tuvastas kaebaja isiku videopildi vahendusel, kuid vestlus temaga toimus üksnes heli kaudu. Komisjon tegi pärast kaebajaga vestluse läbiviimist otsuse, mille kohaselt otsustas komisjon lugeda kaebaja isiksuseomadustelt kohtunikutööks mittesobivaks. Otsusest nähtub, et vaagides vestlusel kaebaja avaldatut võrdluses konkursi käigus kogutud muu teabega, tekkis komisjoni liikmetel kahtlusi kas kaebaja minapildi adekvaatsuses kohtujuristina või tema püüdes näidata end paremana. Kaebajaga läbi viidud vestluse ja komisjoni kasutuses olnud materjalide põhjal ei kujunenud komisjonil veendumust kaebaja isiksuseomaduste kohtunikutööks sobivuse kohta.¹¹⁴

Kaebaja esitas Riigikohtu üldkogule kaebuse, milles palub komisjoni otsus tühistada osas, millega komisjon otsustas lugeda kaebaja isiksuseomadustelt kohtunikutööks mittesobivaks. Komisjoni otsus on üldsõnaline ja rikuti põhjendamiskohustust. Otsuses ei ole esitatud põhjendusi, miks loeti kaebaja isiksuseomadused kohtunikutööks mittesobivaks ning millised kohtunikutööks vajalikud isiksuseomadused tal puuduvad või on ebapiisavad. Ei ole võimalik aru saada, milliste asjaolude põhjal komisjonil kahtlused tekkisid. Ei saa välistada, et komisjon hindas isiksuseomaduste asemel teist korda teadmisi ja oskuseid. Otsuses on märgitud, et komisjon keskendus muu hulgas kaebaja tööle kohtujuristina ja selle tööga toimetulekule. Vestlusel esitatud küsimused hagimenetluses koostatud lahendite arvu, erialase enesetäiendamise ja tööülesannetega toimetuleku kohta aitavad pigem hinnata erialaseid oskuseid. Kohtujuristi minapildi adekvaatsust ei saa hinnata hagimenetluses koostatud lahendite arvu põhjal. Kandideerimisolukordades ongi inimeste sotsiaalse soovitatavuse skoor tavapärasest kõrgem. Komisjon oleks pidanud võimaldama kaebajal tutvuda tema isiksuseomaduste hindamise aluseks olnud teabega ning andma talle võimaluse avaldada menetluses kogutud andmete kohta arvamust. Kaebajale esitatud julgeolekukontrolli tulemuste kokkuvõttest ega isiksuseomaduste ja väärtuste testide tulemustest ei selgu, et kaebaja ei vasta kohtunikult nõutud isiksuseomaduste kriteeriumidele. Otsus ei ole usaldusväärne, sest komisjon ei kohtunud kaebajaga isiksuseomaduste hindamise vestluse läbiviimiseks. Vestlus toimus sisuliselt telefonikõnena, mistõttu ei tajunud komisjoni liikmed kaebajat vahetult ega videopildi teel. Lisaks olid küsimused pinnapealsed ja puudutasid valdavalt kaebaja tööd kohtujuristina. Sel viisil ei olnud võimalik kaebaja isiksuseomadusi hinnata. Kohtunike isiksuseomaduste hindamise menetlus ei ole läbipaistev. Kandidaati on võimalik konkursilt eemaldada

¹¹⁴ *Ibidem.*

isiksuseomaduste hindamise vestluse tulemuste põhjal, kuid juristid ei ole pädevad teise isiku isiksuseomadusi hindama.¹¹⁵

Komisjon ei nõustu oma vastuses kaebusega, põhjendades oma seisukohta järgmiselt. Enne vestluse toimumist kogutud teabel ei ole isiksuseomaduste sobivuse hindamisel määravat rolli. Tegemist on eelkõige abimaterjaliga. Kandideerijatele seda teavet enne vestlust ei avaldata, sest tegemist ei ole süüdistusmenetlusega ja vestluse eesmärk ei ole võimalike vaidluste või vastuväidete lahendamine ega kandideerija kaitsepositsiooni ära kuulamine. Komisjon on taganud taustauuringu tegemisel küsitletava anonüümsuse nii kandideerija kui ka teiste isikute ees, sest see võimaldab saada kandideerija kohta põhjalikumat teavet. Komisjon ei ole pidanud vajalikuks taustauuringu käigus peetud vestlusi ja psühholoogide selgitusi isiksuseomaduste ja väärtuste testide tulemuste kohta salvestada, stenograferida ega protokollida. Varem on komisjon korraldanud kohtunikuks kandideerijaga vestluse läbiviimiseks alati kohapealse istungi, kuid eriolukorra tõttu ei olnud selline korraldus võimalik. Kuigi kaebajaga läbi viidud vestluse ajal ei olnud tehnilise tõrke tõttu videopilti, ei leidnud komisjoniliikmed, et see puudus oleks takistanud kaebaja isiksuseomaduste kohtunikuametisse sobivuse hindamist. Komisjoni liikmed ei tegele üksnes kandidaadi isiksuseomaduste väljaselgitamisega, vaid hindavad, kas need omadused on kohtunikutööks sobilikud. Raske on ette kujutada sobilikumat kogu kui selline, mille enamik liikmetest on kohtunikud. Kohtunikult eeldatavad isiksuseomadused ei ole üksteisest eraldi vaadeldavad, vaid on omavahel seotud. Seepärast ei ole nende eraldi hindamine ega puudujääva osa ära näitamine võimalik.¹¹⁶

Kohtu analüüs ja otsus

Riigikohtu üldkogu leidis, et kaebus tuleb rahuldada ning kaebaja kohta tehtud komisjoni otsus, millega otsustati kaebaja lugeda isiksuseomadustelt kohtunikutööks mittesobivaks, tuleb tühistada. Komisjoni otsus, mille järgi ei ole kandideerija isiksuseomadused kohtunikutööks sobilikud, ei võimalda isikul jätkata osalemist kohtunikukoha täitmiseks välja kuulutatud konkursil. Seepärast piirab see otsus isiku võimalust realiseerida PS § 29 lg-st 1 tulenevat elukutse valiku vabadust. Konkursil osalemine ei tekita isikule õigust saada kohtunikuks, kuid kandidaadile peab olema tagatud õigus võrdsele kohtlemisele ja õiguspärasele menetlusele. Üldkogu hinnangul tuleb praeguses asjas lähtuda kohtute seaduses erinormide puudumise korral haldusmenetluse seaduse (HMS) sätetest. Komisjoni otsus kohtunikuks kandideerija isiksuseomaduste mittesobivaks tunnistamise kohta peab olema kirjalikult põhjendatud (HMS

¹¹⁵ *Ibidem.*

¹¹⁶ *Ibidem.*

§ 56 lg 1). Põhjendused peavad olema sedavõrd põhjalikud, et võimaldavad adressaadil otsuse tegemise põhjust mõista ning hinnata otsuse õiguspärasust. Üldkogul peab sedalaadi otsuste peale esitatud kaebuste lahendamisel olema võimalik kontrollida, et hinnangut ei ole antud meelevaldselt. Üldkogu nõustub kaebajaga, et komisjon rikkus vaidlustatud otsuse tegemisel põhjendamiskohustust.¹¹⁷ Praeguses asjas ei selgu komisjoni seisukoht, millistele isiksuseomadustele kaebaja ei vasta, ning millistele asjaoludele tuginedes komisjon oma hinnangu kujundas. Üldkogu ei tuvastanud asja materjalide ega kaebaja istungil ära kuulamise põhjal asjaolusid, mille tõttu ei sobi kaebaja kohtunikuametisse. Seepärast loeb üldkogu kaebaja isiksuseomadused kohtunikutööks sobivaks.¹¹⁸

Magistritöö autori hinnang

Kokkuvõtvalt andis Riigikohtu üldkogu komisjonile suunise, et otsuse tegemisel tuleb välja tuua täpsemalt millise isiksuseomaduse tõttu kandidaat on kohtunikutööks sobimatu ning põhjendamiskohustust tuleb järgida selliselt, et oleks selge, millistele asjaoludele tuginedes komisjon oma otsuse kujundas ning põhjendamise aluseks võtta HMS. Autori hinnangul on põhjendatud see, kui kaebajale antakse võimalus teha järeldusi enda kandideerimise kohta ning ta saab põhjendatud tagasisidet. Tagasiside andmine võimaldab kandideerijal teha pingutusi, et temaga seonduvaid asjaolusid parandada ning ennast arendada kandideerimisvahelistel perioodidel, et tulevasel konkursil oleks võimalik see edukamalt läbida.

Teine näide, mil komisjon hindas kohtunikuks kandideerija isikuomadustelt kohtunikutööks mitesobivaks on Riigikohtu üldkogu 31. oktoobri 2011 otsus 3-5-4-1-11.¹¹⁹

Asjaolud

Kaebaja osales konkursil Harju Maakohtu kohtuniku ametikohale. Konkursi raames viis komisjon kaebajaga läbi vestluse tema isikuomaduste kohtunikutööks sobivuse hindamiseks. Komisjoni protokollilise otsuse punktiga 1.9 loeti kaebaja isikuomadustelt kohtunikutööks mitesobivaks.¹²⁰

Kaebaja esitas Riigikohtu üldkogule kaebuse komisjoni protokollilise otsuse peale ning taotles komisjoni otsuse tühistamist ning taotles üldkogult tema isikuomaduste kohtunikutööks sobivuse osas uue otsuse tegemist. Kaebaja palub kontrollida komisjoni kõnealuse otsuse p 1.9 põhjendatust ja selgitada talle, millisel õiguslikul alusel võib komisjon otsustada isikuomaduste

¹¹⁷ *Ibidem.*

¹¹⁸ *Ibidem.*

¹¹⁹ RKÜK 3-5-4-1-11.

¹²⁰ *Ibidem.*

hindamise üle ilma otsust põhjendamata. Kaebuse põhjenduste kohaselt ei sisaldanud komisjoni otsuse p 1.9 ega seda kajastav protokoll ühtegi põhjendust ja kuna 2009. aastal tunnistas komisjon tema isikuomadused kolme konkursi raames kohtunikutööks sobivaks, jääb talle arusaamatuks, millised 2010. aastal avastatud isikuomadused takistavad tema nimetamist kohtunikuks.¹²¹

Komisjoni hinnangul tuleb kaebus jätta rahuldamata. Komisjon tõdes, et vaidlustatud otsuses puudub põhjendus, kuid märkis, et otsuse põhjenduste kirjapanekut ei nõua kohtute seadus ega kohtunikueksamikomisjoni töökord. Kuna isikuomaduste hindamisel arvestatakse kandidaadi kohta kogutud isikuandmeid, mille töötlemiseks ja kasutamiseks näeb isikuandmete kaitse seadus ette vastava korra ja kohtunikuks kandideerija kohta kogutud julgeolekukontrolli andmed on riigisaladus, ei ole põhjenduste kirjapanemine protokollilises otsuses ka õigustatud. Komisjon on valmis oma otsust kandidaadile põhjendada, kuid kandidaat ei ole komisjonile vastavat soovi avaldanud. Komisjon esitas Riigikohtu üldkogule ka kaebaja kohta tehtud otsuse põhjendused ning märkis, et otsuse tegemisel olid komisjoni käsutuses ka kaebaja suhtes varasemate kandideerimiste käigus kogutud andmed, mh julgeolekukontrolli käigus kogutud teave. Komisjoni põhjenduste kohaselt said otsuse tegemisel määravaks andmed kandidaadi pealiskaudse ja lohaka suhtumise kohta oma tööülesannetesse ning tema ebakorrektnes, kohtuniku mainet kahjustav finantskäitumine, mis seisneb suutmatuses hoida oma tulude ja kulude tasakaalu, kiirlaenude regulaarses kaaluka põhjuseta võtmises ning maksehäirete registrisse sattumises.¹²²

Kohtu analüüs ja otsus

Üldkogu leidis, et kaebus ei anna alust komisjoni otsuse tühistamiseks ning jättis kaebuse rahuldamata. Komisjon on selgitanud üldkogule, et kaebaja isikuomaduste sobivuse hindamisel arvestas komisjon ka vestluse väliselt saadud andmeid, sh varasemate kandideerimiste käigus kogutud andmeid, julgeolekukontrolli käigus kogutud teavet ja töökaaslastelt saadud informatsiooni. Selliste andmete arvestamine kohtunikuks kandideerija isikuomaduste sobivuse väljaselgitamisel on kooskõlas kohtute seaduse ja komisjoni töökorraga. Kaebaja isikuomaduste sobivuse otsuse tegemisel komisjon protokollilises otsuses põhjendusi ei esitanud, aga nende põhjenduste teadasaamiseks kaebaja komisjoni poole ka ei pöördunud. Komisjon esitas kõnealuse otsuse põhjendused nii kaebajale kui ka üldkogule 24. oktoobril 2011. Nende põhjenduste kohaselt said otsuse tegemisel määravaks andmed kandidaadi

¹²¹ *Ibidem.*

¹²² *Ibidem.*

jätkuvalt pealiskaudse ja lohaka suhtumise kohta oma tööülesannetesse ning tema riske tekitav finantskäitumine. Üldkogu nõustus komisjoniga selles, et andmed kandidaadi jätkuvalt pealiskaudse ja lohaka suhtumise kohta oma tööülesannetesse ning finantskäitumine, mis seisneb suutmatuses hoida oma tulude ja kulude tasakaalu ning kiiralaenude regulaarses kaaluka põhjuseta võtmises, näitab kandidaadi isikuomaduste sobimatust kohtunikutööks ning komisjon on õigustatult lugenud isikuomadused kohtunikutööks mittesobivaks.¹²³

Magistritöö autori hinnang

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kuna kohtunikule on kehtestatud kõrgendatud isiksuseomaduste ja moraali nõue, siis selline kandidaat ei ole oma käitumise ja tegevusega eeskujuks ka teistele, kellel puudub oskus finantsiliselt ratsionaalseid otsuseid langetada. Kohtunikuks ei sobi inimene, kellel on kohtuniku mainet kahjustav finantskäitumine, mis seisneb suutmatuses hoida oma tulude ja kulude tasakaalu, kiiralaenude regulaarses kaaluka põhjuseta võtmises ning maksehäirete registrisse sattumises. Üldkogu seisukoht on praegusel juhul täiesti põhjendatud.

Sama kaebaja osas tegi üldkogu järjekordselt 22. mail 2012 otsuse 3-5-4-1-12.¹²⁴

Asjaolud

Kaebaja kandideeris taas Harju Maakohtu kohtuniku ametikohale ning nagu ka eelnevatel kandideerimistel, komisjon hindas tema isikuomadustelt kohtunikutööks mittesobivaks. Protokollis märgiti, et komisjon on korduvalt hinnanud isikuomaduste sobivust kohtunikutööks ja on lugenud ta isikuomadustelt kohtunikutööks mittesobivaks. Läbiviidud vestlusel keskenduti kohtunikuks kandideerija vajakajäämistele töösse suhtumisel ja töö tegemise osas. Kaebaja vaidleb vastu ja leiab, et tema isikuomaduste kõlbmatukstunnistamise põhjuseks ei ole vajakajäämised töösse suhtumise ja töötamise osas, vaid tegemist on kellegi subjektiivse sooviga välistada tema saamine kohtunikuks. Komisjoni hinnangul järgiti vestlusel ja tema suhtes otsuse tegemisel kohtute seaduses ja komisjoni töökorras sätestatud. Otsuse tegemisel olid komisjoni käsutuses ka varasemate kandideerimiste käigus kogutud andmed ja täiendavalt komisjoni liikme, Harju Maakohtu kohtuniku poolt kogutud andmed. Otsuse tegemisel said määravaks andmed kandidaadi pealiskaudse ja põhjendamatult valiva töösse suhtumise ning lohaka töötegemise kohta. Enne üldkogu istungit esitas kaebaja üldkogule kirjaliku arvamuse, milles leiab, et kohtunike konkursi läbiviimise regulatsioon on puudulik ja annab võimaluse kandidaatide selekteerimiseks subjektiivsete kriteeriumide alusel. Samuti isikuomaduste

¹²³ *Ibidem.*

¹²⁴ RKÜK 3-5-4-1-12.

hindamise käigus ei selgitatud välja tema isikuomadusi, vaid talle tehti etteheiteid, mida saab seostada põhjendamatult suure töökoormusega, töö organiseerimatusel ja Harju Maakohtus valitseva halva sisekliimaga.¹²⁵

Kohtu analüüs ja otsus

Üldkogu leidis taas, et kaebus komisjoni protokollilise otsuse tühistamiseks tuleb jätta rahuldamata. Selgitustest nähtuvalt arvestati kaebaja isikuomaduste sobivuse hindamisel ka vestluse väliselt saadud andmeid, sh kaebaja töökaaslastelt saadud informatsiooni ja tema varasemate kandideerimiste käigus kogutud andmeid. Kaebaja on varem korduvalt osalenud kohtuniku ametikoha täitmiseks väljakuulutatud konkurssidel, mistõttu komisjon on mitmel korral hinnanud tema isikuomaduste sobivust kohtunikuametisse. Nende andmete arvestamine kohtunikuks kandideerija isikuomaduste sobivuse väljaselgitamisel on kooskõlas KS § 54 lg 1 ja komisjoni töökorraga. Komisjon on varasemalt neljal korral otsustanud, et kaebaja isikuomadused ei ole kohtunikutööks sobivad. 12. aprillil 2012 isikuomaduste sobivuse kohta otsuse tegemisel keskendus komisjon vestluse käigus kaebaja vajakajäämistele töösse suhtumise osas ning lohakale töötegemisele. 12. aprilli 2012. a protokollilise otsuse tegemisel ei rikkunud komisjon isikuomaduste sobivuse hindamisel ettenähtud menetluskorda ega teinud kaalumisviga. Üldkogu nõustub komisjoniga, et andmed kandidaadi pealiskaudse ja lohaka suhtumise kohta oma tööülesannetesse näitavad kandidaadi isikuomaduste sobimatust kohtunikutööks ning üldkogu viitas ka oma 31 oktoobri 2011. a otsusele sama kaebaja osas, millega jäeti rahuldamata kaebaja kaebus komisjoni otsuse peale.¹²⁶

Magistritöö autori hinnang

Järeldus üldkogu otsusest on see, et komisjonil on õigus arvestada kandideerija kohta varasemate konkursside käigus kogutud andmeid ja neid on lubatud arvestada isiksuseomaduste sobivuse hindamisel. Autori hinnangul on mõisteta, et sellise kandidaadi puhul, kes on juba kordi (neljal korral) kandideerinud kohtunikuametisse, kujundab komisjon enda arvamuse koosmõjus eelnevate kandideerimiste käigus kogutud teabe ja järeldustega. Samas ei tohiks olla põhjendatud otsuse tegemine üksnes eelnevate kandideerimiste käigus väljaselgitatud tegurite najal. Sellel kaasuses komisjon ei kujundanud enda otsust pelgalt eelnevate hindamiste käigus kogutud teabe põhjal, vaid komisjonil tekkisid jätkuvalt kahtlused kandideerija töösse suhtumise osas.

¹²⁵ *Ibidem.*

¹²⁶ *Ibidem.*

2.3 Kohtuotsuse kujunemine

Õigusemõistmise kvaliteet sõltub suuresti sellest, millise kvaliteediga kohtuotsuseid kohtunikud langetavad. Seetõttu on oluline tähelepanu juhtida ja aru saada, millised protsessid toimuvad kohtuniku mõtlemises otsuse langetamisel ning kas üldse ja millisel määral kohtuniku mõtted kajastuvad ka kohtuotsuses.¹²⁷ Kohtunikul on riigis kanda oma roll ning isegi kui igapäevaselt sellele ei mõtle, siis kohtunik mõjutab otseselt inimeste elu ning seega on oluline, et ühiskond mõistab paremini kuidas ja miks kohtunikud otsuseid teevad.

Kohtute seaduse § 56 lg-s 1 sätestatud kohtunikuvande kohaselt töötab kohtunik ametisse nimetamisel mõista õigust oma südametunnistuse järgi kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seadustega. Seadus ei ütle must-valgelt ette, kuidas lahendada võla väljamõistmine, lahutus, kiiruseületamise trahv või lasteaiakoha andmine. Kohtunikule on antud kaalutlusõigus, mis algab sealt, kus seaduse sõna lõppeb. Magistritöö on kirjutatud praktilise lähenemise suunitlusega ja töö raames ei laskuta sügavuti õigusteoreetilistesse käsitlustesse, et tuua välja kõikvõimalikke erinevaid teooriaid kohtuotsuste tegemise kohta, kuid järgnevalt antakse ülevaade milline on õigusrealistide nägemus kohtulahendi kujunemisest.

Ameerika õigusrealismi esindaja kohtunik O.W. Holmes väidab, et õiguse lu ei juhi üksnes range loogika ning kohtuotsust ei tuletata mehhaaniliselt eksisteerivatest normidest. Tema sõnul on seadusetekst üksnes pool tõde – õiguse täielik nägu tuleb ilmsiks alles normide rakendamise faasis.¹²⁸ K. Llewellyni järgi põhjustab formaalsus õiguse ohtlikku kaugenemist oma eesmärkidest ning „paberinormide“ muutumist väärtuseks omaette. Üksnes suurejooneline stiil ehk õiguse tajumine selles sotsiaalses kontekstis suudab tagada mõistlikkust ning prognoositavust.¹²⁹ K. Llewellyn on sõnastanud ka realistliku meetodi illustreerimiseks olulisemad põhiseisukohad, mille hulka kuuluvad magistritöö käsitlusest lähtuvalt kaks olulist alust - kirjapandud normid ja mõisted ei kirjelda kohtute ja inimeste reaalselt tegevust ning õigusnormid ei ole otsustava tähtsusega tegurid kohtuotsuste langetamisel.¹³⁰

USA Föderaalne Ringkonnakohtunik J. Frank teeb vahet normi-skeptikutel ja fakti-skeptikutel. Esimesi iseloomustab usaldamatus kirjapandud normide kui õiguse olulisima allika suhtes ning nending, et kohtuotsused määratakse tegelikult ära teatud varjatud, kirjutamata väärtuste ja normide poolt, mis igas kultuuris eksisteerivad ja mida kohtunikud mõistagi tajuvad. Fakti-

¹²⁷ Guthrie, C., Rachlinski, J. J., Wistrich, A. J. Viidatud töö, lk 779.

¹²⁸ Jõgi, P. Õigus ja eetika: teooriad õigusest ja õiglusest 20. sajandi õigusfilosoofias. Juura: 1997, lk 77.

¹²⁹ *Ibidem*, lk 79.

¹³⁰ *Ibidem*, lk 80.

skeptikute järgi pole küsimus ainult normides, vaid eelkõige just faktides, mille kindlakstegemise ja tõlgendamise käigus saavad kohtus määravaks mitmed irratsionaalsed tegurid.

Franki arvates on väga oluline see, et kohtunike puhul esineb faktide erineva tajumise võimalus. Frank paneb rõhu just kohtunike isiksuseomadustele, intuitsioonidele, eelarvamustele ja psüühilistele iseärasustele. Näiteks tema hinnangul võib kohtulahendit tugevalt mõjutada see, kuidas kohtunik suhtub naistesse, madala häälega meestesse, närvilistesse inimestele jne. Frank on veendunud, et õiguses mängib tugevat rolli subjektiivne aspekt, mis peegeldab tema artiklite pealkirjadest, näiteks „Kas kohtunikud on inimesed?“. ¹³¹ Franki sisukohtade kohaselt on absurdne loota, et mingid normid suudavad tagada õiguskindluse. Seda tõendavad juba erinevad lahendid ühes ja samas asjas erinevates kohtutes – küsimus pole mitte normis, vaid normide ja faktide tõlgendajates. Praktikas kajastub see olukord selliselt, et maakohus, ringkonnakohus ja riigikohus võivad langetada teineteisest täielikult erinevad otsused. Õigusrealistide lähenemise kohaselt faktid ja seadus ei ole fikseeritud muutujad, vaid alluvad üksikisikute intuiitiivsele tõlgendamisele. Otsustamisel saab määravaks tuhat subjektiivset asjaolu, eelkõige just kohtuniku intuitsioon, ent juriidilised mõisted, normid ja argumendid on vaid garneeringuks, mille taha peidetakse tegelikud põhjused. ¹³²

Lähtudes õigusrealistide tööst on kohtuotsuste langetamisel domineerinud kaks, ehkki omavahel seotud mudelit – käitumispsühholoogiline ehk biheivioralism (ing k *behavioralism*) ja hoiakuteooria (ing k *attitudinalism*). Hoiakuteooria on sobiv teoreetiline lähenemisviis, mida kasutada kohtunike hoiakute ja kohtuotsuste vaheliste seoste uurimiseks. Hoiakuteooria väidab, et inimese hoiakuid on kujundatud vastavalt tõekspidamistele, mille kujundavad tema elukogemused. Hoiakuteooria viitab sellele, et indiviidi tõekspidamised, väärtused ja hoiakud tekitavad üksikisiku kavatsuse, olgu see negatiivne või positiivne, ja määrab seejärel indiviidi käitumises. Seega väidavad sotsiaalpsühholoogid, et hoiakud on äärmiselt olulised, kuna need on üksikisiku käitumise täieliku mõistmise kujundamise võtmekomponent. ¹³³

Magistritöö empiiriline osa on kirjutatud suunitlusega välja selgitada, milline on Eesti kohtunike hinnang eeltoodud õigusrealistide seisukohtadele kohtulahendi kujunemisest - kas sellega nõustutakse või mitte ning millisel määral. Seeläbi saab anda reaalse ettekujutuse Eesti kohtunike hoiakutest ning nende mõjust kohtulahendite.

¹³¹ *Ibidem*, lk 81.

¹³² *Ibidem*, lk 82.

¹³³ Heise, M. The past, present, and future of empirical legal scholarship: Judicial decision making and the new empiricism, 2002(4) U. Ill. L. Rev. 819 (2002), lk 833-838.

2.3.1 Hoiaku mõiste, olemus ja komponendid

Hoiak on isiksuse püsiv valmisolek reageerida teatud kindlal viisil. Hoiak väljendub rohkem või vähem intensiivselt positiivse või negatiivse hinnanguna millegi või kellegi suhtes. Omavahel eristatakse suhtumuslikke (sotsiaalseid hoiakuid) ning sättumuslikke hoiakuid.¹³⁴ Hoiaku objektiks võib olla mingi materiaalne ese, nähtus, idee, väide, teine inimene või teiste käitumine.¹³⁵ Äärmiselt oluline on see, et hoiak on nähtus, millest sõltub käitumisliinide ja toimingute valik ning hoiakud ennustavad teatud kindlat käitumist. Kui tuntakse huvi selle vastu, millisel moel võiks inimene tulevikus toimida või milliseid valikuid teha, siis uuritakse olemasolevaid hoiakuid. Hoiakute kaudu on võimalik ennustada teatud kindlalt käitumist.¹³⁶ Seega on võimalik kohtuniku hoiakuid mingil määral ette näha ja tõlgendada selle läbi, kui analüüsida milliseid otsuseid on kohtunik eelnevalt langetanud või milliselt on ta käitunud teatud olukorras.

Hoiakud määravad ära isiksuse kalduvused, eelistused, huvid ja suundumuse. Kolmekomponendilise määratluse kohaselt väljenduvad hoiakud kolmel viisi. Hoiaku olulisteks komponentideks on: afektiivne – mida isik tunneb hoiakuobjekti suhtes, kas ta hindab seda positiivselt, neutraalselt või negatiivselt; kognitiivne – tõekspidamised ja arusaamad hoiaku objektist, tema objektiivne määratlus; käitumuslik (konatiivne) – kuidas isik tegelikult reageerib hoiaku objektile, millised on tema toimingud selle suhtes. Käitumuslik komponent sõltub afektiivsest ja kognitiivsest komponendist.¹³⁷ Hoiakute puhul rakendub üks põhiomadus – hinnangulisus.¹³⁸

Hoiakutel on isiksuse jaoks mitmed olulised funktsioonid. Hoiak on motivatsiooniline nähtus, mis motiveerib ja suunab käitumist. Samuti hoiakud väljendavad isiksust ja kirjeldavad tema omadusi, eelkõige väärtusi. Hoiakud kujundavad meie maailmanägemise, tõlgendused ja tõekspidamised juba väljakujunenud tõekspidamiste ja eneseteadvuse süsteemiga.¹³⁹

Hoiaku kujunemise ja tekkimise spontaanne protsess algab kokkupuutest objektiga. Iga uus kogemus või teadmine on väljakutse inimese senistele arusaamadele maailma toimimise

¹³⁴ Bachmann, T., Maruste, R. Viidatud töö, lk 359.

¹³⁵ Kenkmann, P., Saarniit, J. Põlvkonnad muutuvad ajas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2005, lk 84.

¹³⁶ Bachmann, T., Maruste, R. Viidatud töö, lk 359.

¹³⁷ *Ibidem*, lk 360.

¹³⁸ Kenkmann, P., Saarniit, J. Viidatud töö, lk 84.

¹³⁹ Bachmann, T., Maruste, R. Viidatud töö, lk 360-361.

aluspõhimõtete kohta. Nii võib öelda, et hoiakud kujunevad ühel või teisel viisil õppides ja täna nähtav hoiak on kokkuvõtte inimese senistest elukogemustest.¹⁴⁰

2.3.2 Eelarvamused

Töö empiirilises osas kontrollitakse ka eelarvamuse olemuse paikapidavust kohtunike seas. Hoiakunähtudest kapriisseimad on eelarvamused. Eelarvamus on fikseerunud, ettevalmistatud hoiak, mida rakendatakse objekti suhtes, hoolimata selle individuaalsusest või loomusest. Eelarvamuslik suhtumine kellessegi ei luba tema hindamisel kaaluda alternatiivseid võimalusi ega seletusi, pigem on teise isiku hindamise tulemus ette ennustatav ja otsustatud mõne suvalise tunnuse alusel, mida sihtobjekt omab. Eelarvamuslik hinnang võib olla nii positiivne kui negatiivne.¹⁴¹ Enamasti on eelarvamuse puhul tegemist gruppidevahelise hoiakuga, mis ei ole faktiliselt põhjendatud („meie-nemad“). Tavapäraselt endast ja oma grupi esindajatest erinevaid omadusi, jooni ja tunnuseid peetakse sobimatuteks ja ebameeldivateks.

2.3.3 Hoiakute avaldumine käitumises

Hoiakute avaldumine isiku objektiivses käitumises on küsitav ning selles osas on erinevad autorid asunud erinevatele seisukohtadele.¹⁴² Töös lähtutakse hoiaku üldisemast määratlusest, mille keskmeks on hinnang ja mis võib väljenduda indiviidi mistahes reaktsioonis. Peamiseks põhjuseks, miks sageli ei lange kokku hoiakud ja tegelik käitumine on elu ja sotsiaalsete suhete poolt paika pandud piirid, mis ei luba hoiakutel igal juhul käitumise tasandil avalduda. Tihti ei sõltu käitumine üksnes isiku enda soovidest, vaid arvestatakse pidevalt sellega, mida teised sobivaks peavad või millist käitumist oodatakse.¹⁴³ Seega võivad hoiakud teatud situatsioonides väga tugevalt avaldada mõju käitumisele, kuid ei maksa oodata, et nad teeksid seda absoluutselt igas olukorras.¹⁴⁴

Autor on selle käsitlesega nõus põhjusel, et kohtunikud on üldiselt kõrge eneseseirega inimesed ning paljudel juhtudel ja olukordades oskab väljapeetud inimene oma tegelikke hoiakuid varjata. Kohtunikud lähtuvad oma käitumises tööülesandeid täites eelkõige seadusest, mille

¹⁴⁰ Hoiakute kujunemine. - https://www.tlu.ee/opmat/hk/opiobjekt/Hoiakud/hoiakute_kujunemine.html (27.02.2021).

¹⁴¹ Randlo, J. Halduskohtunike hoiakute ja eelarvamuste mõjust kinnipeetava õiguskaitsele. Lõputöö. Juhendaja Sander Põllumäe. Tallinn, 2006, lk 18.

¹⁴² Kenkmann, P., Saarniit, J. Viidatud töö, lk 85.

¹⁴³ Bachmann, T., Maruste. R. Viidatud töö, lk 362.

¹⁴⁴ Randlo, J. Viidatud töö, lk 16.

kohaselt kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. Lisaks paneb kohtunikule rida käitumuslikke ametikohustusi menetlusseadused, mis määravad millised protseduurid peab kohtunik läbi viima menetlust juhtides. Samuti kohtute seadus ning kohtute eetikakoodeks kehtestavad kohtunikele käitumis- ja eetikastandardid. Kohtuniku käitumine, mis seisneb ametikohustuse täitmata jätmises, mittekohases täitmises või kohtuniku vääritus teos võib kaasa tuua kohtuniku distsiplinaarvastutuse (KS § 87 lg 2). Seega kohtunikul puudub võimalus käituda vastavalt isiklikule arvamusele ja tõekspidamistele, kui tema tegevus ja kohustused on reguleeritud seadusega.

Küll aga isegi kui kohtunikud on kogenud, hea väljaõppega ja erapooletud otsustajad, siis ennekõike on kohtunikud samuti inimesed. Kohtunik ei ole vaba inimlikest omadustest ning ka kohtunikul on oma taustsüsteem, milles ta soovides või soovimata asub ning millest õiguse sisu tunnetades lähtub.¹⁴⁵ Isegi kui kohtuniku käitumises ei peegeldu tema hoiak, siis ei saa seda lõpuni kindlalt väita kohtuotsuste puhul. Erinevaid mõttekoole esindavad õigusteadlased on vaielnud selle üle, et kohtunikud ei kohalda õiguslikke põhimõtteid ega fakte täielikult erapooletul viisil. Õigusrealistid on väitnud, et kohtunikud teevad otsuseid, mis peegeldavad nende hoiakuid.¹⁴⁶ Lisaks juriidilistele teguritele, võivad kohtunike otsustusprotsess olla mõjutatud sotsiaal-kultuurilistest ja psühholoogilistest teguritest.¹⁴⁷ Järgnevalt töö empiirilises osas selgitatakse välja millised on Eesti kohtunike ideoloogilised väärtused, milline on kohtunike enda hinnang oma isiklike väärtuste mõjust kohtulahendile ning seejärel saab võtta ka seisukoha kohtulahendi kujunemise protsessi osas.

¹⁴⁵ Kangur, A. Viidatud töö, lk 18.

¹⁴⁶ Guthrie, C., Rachlinski, J. J., Wistrich, A. J. Viidatud töö, lk 830.

¹⁴⁷ D'Angelo, J. The complex nature of juvenile court judges' transfer decisions: A study of judicial attitudes, The Social Science Journal. Volume 44, Issue 1, 2007, lk 149.

3. EMPIIRILINE UURIMUS

3.1 Uurimismetoodika ja uurimuse eesmärk

Magistritöö empiiriline uurimus on läbi viidud kvantitatiivse meetodi abil, mille abil kogutud andmed toetuvad vahetule kogemusele ning reaalsele elule. Kvantitatiivset uurimistööd iseloomustab eesmärk uurida maailma väliste füüsiliste tunnuste kaudu, kontrollida hüpoteese ja teooriaid ning saada võimalikult objektiivseid empiirilisi andmeid täpselt piiritletud objektide kohta. Uurimismaterjal kogutakse sellise meetodiga, mis võimaldab arvulist mõõtmist. Kvantitatiivses uurimistöös uuritakse inimekäitumist väliselt jälgitavate ja registreeritavate tunnuste kaudu.¹⁴⁸

Uuringu ülesehituse puhul on silmas peetud magistritöös püstitatud küsimusi, eesmärki leida vastused ning teha järeldusi. Uurimuse põhieesmärgiks oli eelkõige koguda andmeid selle kohta, mille osas puudub teadmine – kaardistada Eesti Vabariigi kohtunike väärtused, hoiakud ning hinnangute põhitunnused ja seeläbi lahendada teadmiste puudus kohtunikega seotud tegurite näol. Samuti uurimuse käigus kogutud andmed aitasid tajuda ja mõista paremini töö teoreetilist maastiku ning välja joonistusi ka probleemkohad. Autorile teadaolevatel andmetel ei ole varem läbi viidud Eesti Vabariigi kohtunike seas uuringut, mis hõlmaks magistritöös käsitletavaid suundasid. Sellest tuleneb ka töö uudsus ja ka vajalikkus.

Uurimuse läbiviimiseks kasutati empiirilise andmekogumismeetodina elektroonilist küsimustikku, mille abil koguti infot kohtunike kogemuste, arvamuste ja muude omaduste kohta. Optimaalseim viis oli andmeid koguda elektroonilise küsitluse teel. Selline viis võimaldas kaasata rohkem uuritavaid ning koguda kvantitatiivseid andmeid, nagu arvud, mis iseloomustavad kohtunike omadusi, esinemissagedust, järjestust ja jaotumust.¹⁴⁹ Töö algfaasis küsiti seisukohta uuringu lubatavuse kohta nii Justiitsministeeriumilt kui ka Riigikohtult, kes ei seadnud piiranguid uuringu läbiviimisele.¹⁵⁰ Töö lisas (vt lisa 1) on esitatud küsimustik, mis edastati kohtunikele läbi Google Forms keskkonna. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ja anonüümne. Originaalküsimustik on struktureeritud viide ossa ning koosneb 33 küsimusest. I osa sisaldab üldiseid küsimusi vastaja kohta; II osa käsitleb kohtuniku elukutset, rolli ja ilmet

¹⁴⁸ Virkus, S. Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid. Survey-tüüpi uurimused. TLÜ, 2010; Õunapuu, L. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool 2014, lk 52, 54.

¹⁴⁹ Õunapuu, L. Viidatud töö, lk 159.

¹⁵⁰ K. Lippus an K. Sepp, 3.11.2020 (kiri adressaadi valduses); P. Raadom an K. Sepp, 9.11.2020 (kiri adressaadi valduses).

Eestis; III osa hindab kohtuniku isiksuseomadusi; IV osa keskendub kohtunike hoiakutele, mõju kohtuotsusele ja V osa analüüsib tööstressi allikaid ja üldist heaolu. Küsimustik koosnes suletud, valikvastustega ning osaliselt avatud küsimustest, lisades valiku „muu“, ning viimane oli avatud küsimus, mil kohtunikel oli võimalik esitada vabas vormis ettepanekuid.

Tulemuste esitamise viis on kirjalik ja graafiline. Uuringu tulemusel saadud andmete töötlemisel, analüüsimisel ja illustreerivate tabelite loomisel kasutati Microsoft Excel tabelarvutussüsteemi ning SPSS programmi. Andmete analüüsimetodina kasutatakse töös kirjeldavat statistikat. Tunnuste sagedusjaotused esitatakse joonistel ning teksti sees tuuakse välja vaid järelduse seisukohalt kõige iseloomulikumad arvud.¹⁵¹ Teatud küsimuste puhul tuuakse välja ka erinevused kohtunike hoiakutes vanuse, soo ja staaži järgi. Kõiki andmeid on käsitletud korrektselt, ausalt ja uuringu tulemusi on kajastatud üldistatud kujul, mis ei võimalda vastuste seostamist konkreetse kohtunikuga.

3.2 Valimi kirjeldus ja uurimisküsimused

Uurimuse üldpopolatsiooni moodustasid kõik ametisse nimetatud Eesti Vabariigi maa-, ringkonna- ja riigikohtu kohtunikud. Valimi määramisel oli mõistetav kaasata kõik kohtunikud ning sellest lähtuvalt selgus ka uuringu valim. Kutse uuringus osalemiseks saadeti kohtunikele e-posti teel ning viidi läbi perioodil 03.03.2021- 17.03.2021. Uuringu kutses oli oluline selgitada magistr töö eesmärki ning millele soovitakse vastuseid leida. Korduv meeldetuletus uuringus osalemiseks saadeti ühe nädala jooksul. Uuringus osalemise kutse väljastamisel andis kuus kohtuniku ka otsest tagasiside magistr töö teema osas, mis oli igati innustav ning huvi uuringu tulemuste ja kokkuvõtete vastu oli märgatav.

Ankeedis sisalduvate küsimuste valikul lähtuti magistr töö uurimisküsimustest ning eesmärgist. Samuti põhines uurimine varasematel teooriatel, mida on töö teoreerilises osas käsitletud. Konkreetsemalt sooviti läbi uurimuse esmalt välja selgitada kohtunike hinnangud oma elukutsele, rollile ühiskonnas ning kohtunike ilmele Eestis. Teiseks paluti kohtunikel märkida milliste kohtunikuametist tulenevate teguritega peavad tulevased kohtunikud arvestama ning hinnata kohtunikutööks vajalikke isiksuseomadusi, võttes aluseks kohtunikeksamikomisjoni ja KN on 25.04.2014 otsusega sõnastanud kohtunikuametis olulised isiksuseomadused,¹⁵² mis tagavad õiglase, omakasupüüdmatu ja hoolika töökohustuste täitmise. Järgmisena esitati

¹⁵¹ Rootalu, K. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool 2014.

¹⁵² Kohtunikeksamikomisjoni ja koalitusnõukogu 25.04.2014 ühisistungil heaks kiidetud kohtunikuametisse asujale esitatavate kriteeriumide loetelu. Viidatud töö.

küsimusi selliselt, et oleks võimalik mõista paremini kohtulahendi kujunemist – kuidas kohtunikud hindavad isiksusest tulenevate väärtuste mõju kohtuotsustele ning kas Eesti kohtunike poliitiline ideoloogia on konservatiivne või liberaalne. Viimasena paluti hinnata üldist töö heaolu taset ja tööstressi allikaid, andes võimaluse ka avatud küsimusele vastates esitada ettepanekud rahulolu tõstmiseks.

3.3 Uurimistulemused ja analüüs

3.3.1 Uuritavate taustaandmed

Tabel 1. Uuritavate taustaandmed.

		Vastanute arv	Osakaal valimis
Sugu	Mees	28	33%
	Naine	56	67%
Vanus	30 - 35	7	8%
	36 - 40	16	19%
	41 - 50	30	36%
	51 või vanem	31	37%
Kohus	Tartu Halduskohus	2	2%
	Tartu Ringkonnakohus	2	2%
	Riigikohus	4	5%
	Tallinna Halduskohus	6	7%
	Tallinna Ringkonnakohus	7	8%
	Viru Maakohus	7	8%
	Pärnu Maakohus	11	13%
	Tartu Maakohus	13	15%
	Harju Maakohus	32	38%
Ametistaaž	alla 1 aasta	4	5%
	16 - 20 aastat	7	8%
	11 - 15 aastat	8	9%
	6 - 10 aastat	17	20%
	Rohkem kui 21 aastat	22	26%
	1-5 aastat	26	31%
		84	100%

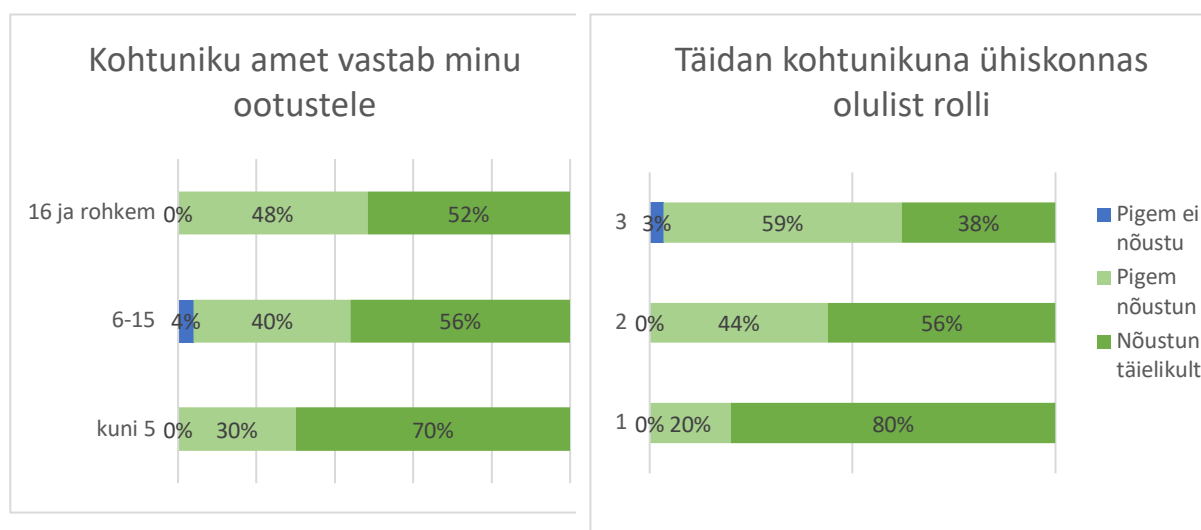
Uuringu I osa moodustasid üldised küsimused vastaja kohta. 2021. aasta kohtunike täiskogu toimumisaja seisuga oli Eestis ajutiselt kohtunike ametikohti 243, millest on täidetud 241

ametikohta.¹⁵³ Uuringu käigus õnnestus koguda seisukohad 84 kohtunikult, kes töötavad maa-, ringkonna- või Riigikohtus ning vastamismääraks kujuneb 35%. Küsitlusele vastanutest 67% olid naised ning 33% mehed. Kõige enam vastajaid oli vanuses 51 või vanem (37%), seejärel vanuses 41-50 (36%), 36-40 (19%) ja vanuses 30-35 oli 8% vastanutest.

Suurim osa ehk 38% vastajatest töötas Harju Maakohtus, Tartu Maakohtus 13 vastajat (15%), Pärnu Maakohtus 11 vastajat (13%), Tallinna Ringkonnakohtus ja Viru Maakohtus mõlemas 7 vastajat (8%), Tallinna Halduskohtus 6 vastajat (7%), Riigikohtus 4 vastajat (5%) ning Tartu Ringkonnakohtus ja Tartu Halduskohtus mõlemas 2 vastajat (2%).

Vastanutest 31% omas ametistaaži 1 - 5 aastat, 26% rohkem kui 21 aastat, 20% 6 - 10 aastat, 10% 11 - 15 aastat, 8% 16 - 20 aastat ning 5% alla 1 aasta.

3.3.2 Kohtunikuamet kui elukutse ja avalik kuvand

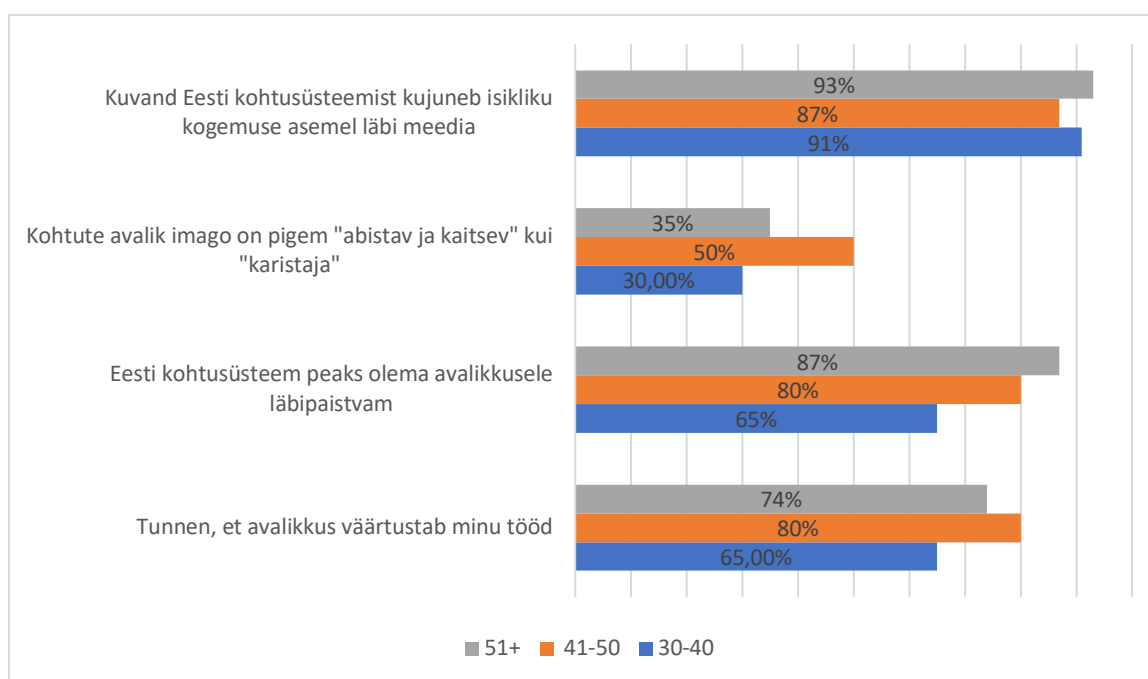
Joonis 1. Kohtunike hinnang kohtunikuametile ametistaaži lõikes.

Uuringu II osa käsitleb kohtuniku elukutset, rolli ja ilmet Eestis. Jooniselt 1 nähtuvate küsimuste eesmärk oli teha uuringule sissejuhatus, selgitades välja kohtunike hinnangu kohtunikuametile üldisemas pildis. Esmalt küsiti kohtunikelt, kas kohtunikuamet vastab nende ootustele. 99% respondentidest märkis, et pigem nõustuvad või nõustuvad täielikult sellega, et kohtunikuamet vastab nende ootustele. Vaid üks vastaja ametistaažiga 6-15 leidis, et pigem ei nõustu.

¹⁵³ Täiskogust täiskoguni. - Kohtunike omavalitsuskogude tegevuse ülevaated 2020. Riigikohus. https://aastaraamat.riigikohus.ee/taiskogust-taiskoguni/#_ftn1 (15.03.2021).

Kohtunikul on ühiskonnas kanda pöördeliselt tähtis ja mõjukas roll.¹⁵⁴ Küsimusega „täidan kohtunikuna ühiskonnas olulist rolli“ sooviti teada kas kohtunikud samuti tunnevad enda rolli ja panuse olulisust. 99% kohtunikest pigem nõustuvad või nõustuvad täielikult sellega, et nad täidavad ühiskonnas olulist rolli. Vastused kinnitavad üheselt seda, et kohtuniku eksistents ja panus ühiskonda on oluline ning igati põhjendatud on tähelepanu juhtida ja käsitleda kohtunikuametiga seotud asjaolusid.

Joonisel 1 nähtub ka võrdlus, kuidas suhtuvad erineva ametistaažiga kohtunikud kohtunikuametisse. Kuni 5 aastase ametistaažiga kohtunikud tunnevad kõige enam, et kohtunikuamet vastab nende ootustele ning nad täidavad ühiskonnas olulist rolli. Mida kauem kohtunik ametis on olnud, seda kahanevas trendis on tunnetus mõlema küsimuse puhul.

Joonis 2. Kohtusüsteemi ja avaliku kuvandi väidetega „nõus“ või „pigem nõus“ olevate kohtunike osakaal vanuserühma lõikes.

Kohtusüsteemi toimimise üheks eelduseks on ühiskonna usaldus. Kohtud ja kohtusüsteem on tihtipeale ajakirjanduse subjektiks ning üles kerkivad arutelud kohtuotsuste ja kohtunike üle kes need otsuse on langetanud, on pigem negatiivsed. 2009. aastal läbi viidud uuringu kohaselt on kohtupidamise imago Eestis iseloomustatud märksõnadega: kallid, keerulised, aeglased ja

¹⁵⁴ Kangur, A. Viidatud töö, lk 7.

bürokratlik.¹⁵⁵ Jooniselt 2 nähtuvate küsimuste eesmärk oli teada saada, milline on vastupidiselt kohtunike enda tunnetus kohtute avalikust kuvandist Eestis.

Üldise statistika kohaselt 74% leidis, et nad pigem nõustuvad või nõustuvad täielikult sellega, et avalikkus väärtustab nende tööd ning 26% pigem ei nõustu eeltoodud väitega. Ealiselt nooremad kohtunikud leiavad kõige enam, et avalikkus ei väärtusta nende tööd.

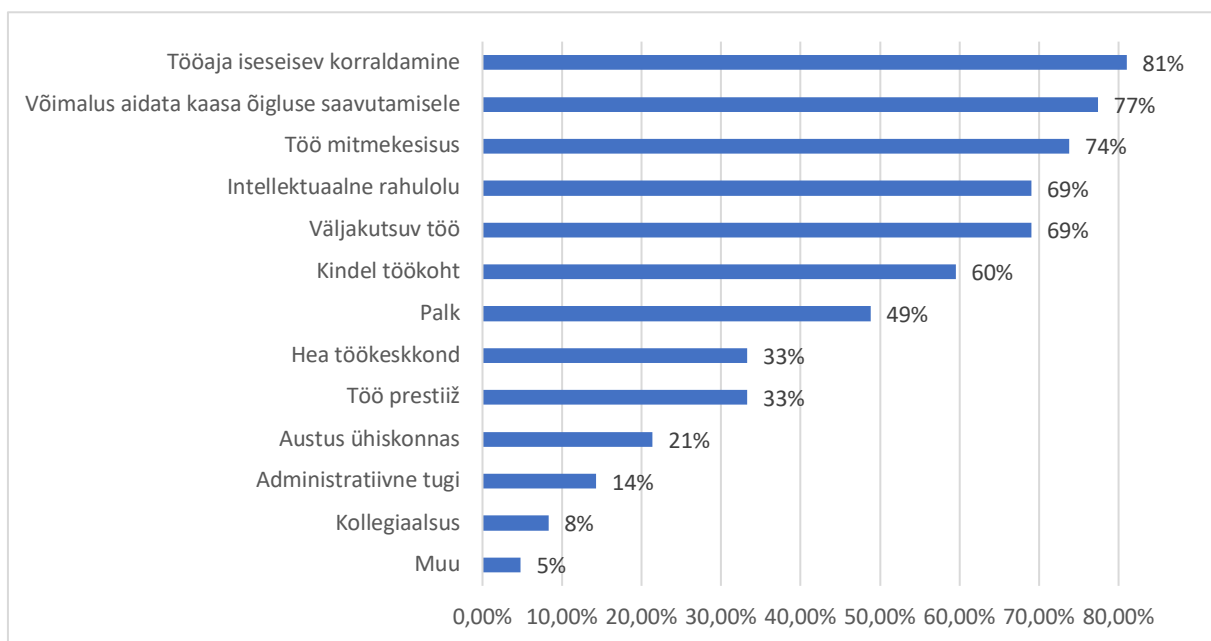
Kohtusüsteemi avalikkuse läbipaistvuse küsimuse puhul märkis 78% kohtunikest, et nad nõustuvad täielikult või pigem nõustvad sellega, et Eesti kohtusüsteem peaks olema avalikkusele rohkem läbipaistvam, 19% respondentidest pigem ei nõustu sellega ning 2% märkisid, et ei nõustu üldse. Ealiselt 51 ja vanemad kohtunikud leidsid kõige rohkem, et Eesti kohtusüsteem ei ole piisavalt läbipaistev ning mida nooremaks kahanes kohtuniku vanus, seda vähem olid respondendid läbipaistvuse arendamise väitega nõus. Vastustest joonistub üheselt see, et üldises pildis on kohtunike hinnangul põhjendatud ja vajalik arendada Eesti kohtute läbipaistvust, mis kinnitab ka magistratöö teoreetilisi seisukohti.

Väite kohtute avalik imago on pigem „abistav ja kaitsev“ kui „karistaja“ leidis 61% kohtunikest, et nad ei nõustu üldse või pigem ei nõustu selle väitega ja 40% kohtunikest pigem nõustuvad või nõustuvad täielikult. Noorte kohtunike hinnangul on kõige enam kohtute avalik kuvand „abistava“ asemel „karistav“ ning vanuserühm 41 - 50 leiab kõige rohkem, et Eesti kohtutel on „abistav ja kaitsev“ imago. Vastuste pinnalt on võimalik järeldada, et kohtunikud tunnetavad seda, et avalikkus näeb kohtusüsteemi pigem karistajana ning mitte nii palju abistava instantsina.

Kohtusse pöördumine võib olla inimesele tavapäratu, võõras, mõnikord ka hirmutav või segadust tekitav¹⁵⁶ ning suur osa inimesi ei oma otsest isiklikku kokkupuudet või kogemust kohtusüsteemiga. Seetõttu küsiti kohtunikelt, kas nad on nõus sellega, et kuvand Eesti kohtusüsteemist kujuneb isikliku kokkupuute asemel läbi meedia. Kokku 90% kohtunikest on arvamusel, et kuvand Eesti kohtusüsteemist kujuneb isikliku kogemuse asemel läbi meedia ja vaid 9% pigem ei nõustu sellega. Seega kohtute mainekujunduse juures omab kohtunike hinnangul peamist rolli meediakajastus.

¹⁵⁵ Tamm, K. Viidatud töö, lk 35.

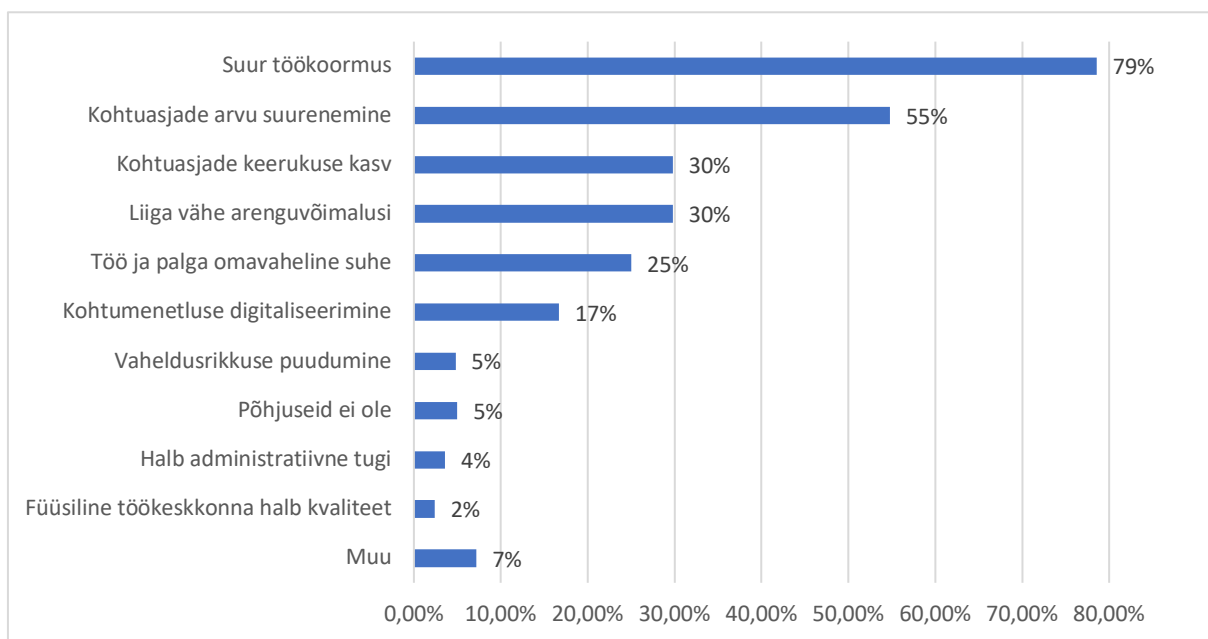
¹⁵⁶ Härmand, K. Viidatud töö, lk 1.

Joonis 3. Kohtunikuameti positiivsed küljed.

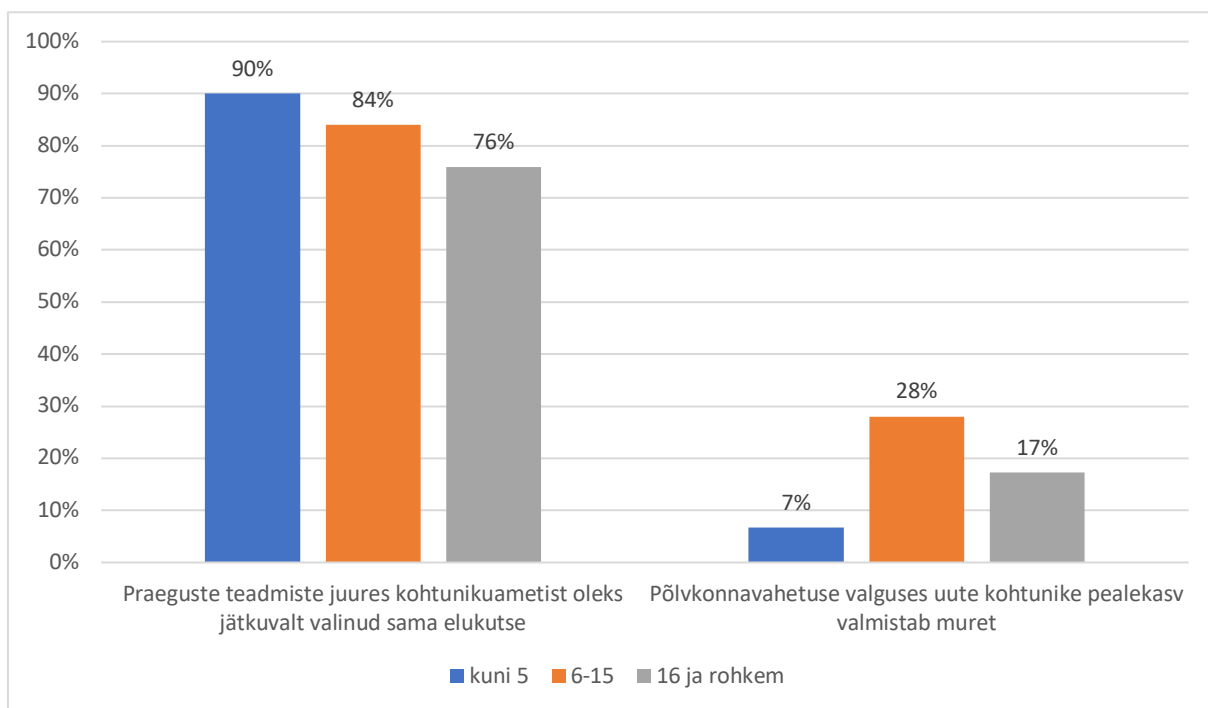
Magistritöös ühe uurimisküsimuse raames selgitatakse välja milliste kohtunikuametist tulenevate teguritega peavad tulevased kohtunikud arvestama. Esmalt paluti kohtunikel avaldada arvamust, millised on kohtunikuameti positiivsed küljed ja miks julgustada sobivaid inimesi kohtunikuks kandideerima.

Kõige märkimisväärsete põhjustena märkis 81% kohtunikest tööaja iseseisev korraldamine, 77% võimalus aidata kaasa õigluse saavutamisele, 74% tõi välja töö mitmekesisuse, 69% juhul märgiti intellektuaalne rahulolu ja väljakutsuv töö, 60% märkis kohtunikuameti hüvena kindla töökoha. Ligikaudu pool kohtunikest (49%) julgustas kohtunikuks kandideerima ametipalga tõttu, 33% märkis ära töö prestiiži ja hea töökeskkonna, 21% hindab austatud ametit ühiskonnas, 14% administratiivset tuge ning 8% kollegiaalsust. Neljal juhul kasutati vastusevarianti „muu“. „Muu“ all toodi julgustavate teguritena välja võimaluse panustada õiguse arengusse, võimalus kindlaks jääda oma veendumustele ja otsustada nii, kuidas on õige, mitte kuidas kellelegi parem. Samuti pidev ja kvaliteetne täiendkoolitus, elukestev õpe ja eelkõige inimeste aitamine.

Joonis 4. Kohtunikuameti negatiivsed küljed.

Uuringus paluti kohtunikel ka märkida millised on nende hinnangul ameti negatiivsed küljed ning millised on need põhjused, miks ei julgustata kohtunikuks kandideerima. Suletud küsimustele vastates joonistusid selgelt välja suure töökoormusega seonduvad aspektid. 79% respondenti märkis ära negatiivse asjaoluna suure töökoormuse, 55% kohtuasjade arvu suurenemise, 30% kohtuasjade keerukuse kasv ja liiga vähesed arenguvõimalused, 25% märkis töö ja palga omavaheline suhe, 17% kohtumenetluse digitaliseerimine, 5% kohtunike hinnangul ükski loetelust ei ole probleemiks ning samuti neljal korral märgiti ka vaheldusrikkuse puudumist. Vaid 4% märkis põhjusena halb administratiivne tugi ning kahel juhul (2%) märgiti füüsilise töökeskkonna halba kvaliteeti. Respondendid, kes märkisid negatiivse asjaoluna füüsilise töökeskkonna halb kvaliteet, töötavad Tartu Maakohtus ja Harju Maakohtus. Kuuel juhul kasutati vastusevarianti „muu“. Toodi välja asjaolu, et kohtunike edutamine ei ole seadusega reguleeritud ning läbipaistev, seega pikaajaline töötamine ei ole motiveeritud. Kahel juhul toodi välja vaimselt pingelist ja stressirohket tööd ning ebapiisavat puhkuse aega, mille jooksul ei ole võimalik piisavalt taastuda. Toodi välja halba mainet, läbipaistmatust ja rünnatavus ilma võimaluseta end kaitsta, samuti sotsiaaltagatiste mittevastavust sellele, mida kohtunikust oodatakse ning sotsiaalse keskkonna kesisust võrreldes erafirmadega.

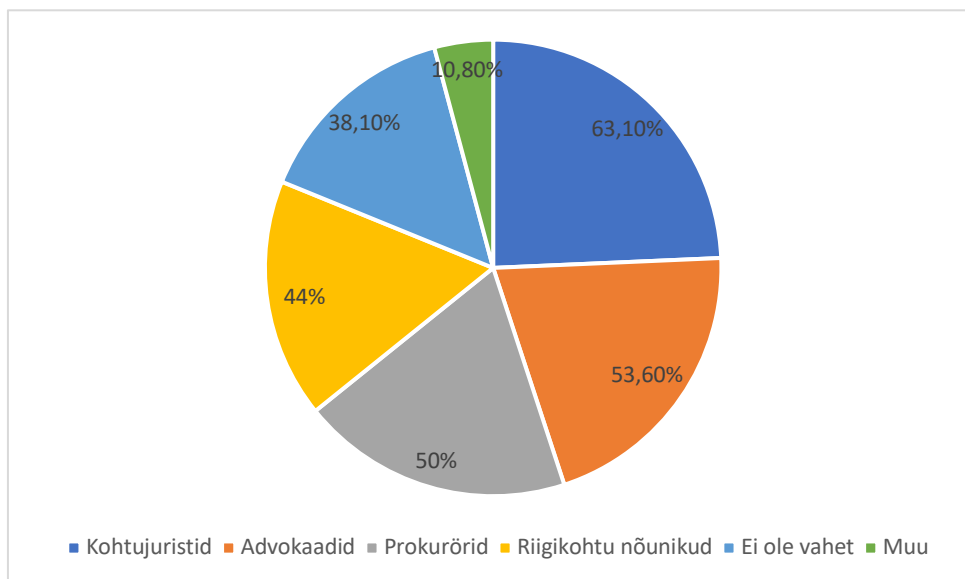
Joonis 5. Hinnang elukutse valikule ning uute kohtunike pealekasvu põletavuse küsimuse osakaal ametistaaži lõikes.

Viimase küsimusena seonduvalt kohtnikuametiga küsiti kohtunikelt, kas praeguste teadmiste juures kohtnikuametist oleksid nad jätkuvalt valinud sama elukutse. Vastustest joonistus välja, et suurem osa kohtunikke ei kahetse elukutse osas valiku tegemist. Üldise statistika kohaselt 83% märkis, et nad oleksid teinud sama valiku. Vaid 15% juhul märgiti „ei ole kindel“ ning üks kohtunik ei oleks valinud sama elukutset. Kõige rohkem on ameti valikus kindlad kohtunikud ametistaažiga kuni 5 aastat ning mida kauem on kohtunik ametis olnud, seda vähem ollakse kindlad, kas praeguste teadmiste juures oleksid nad jätkuvalt valinud sama elukutse.

Magistritöös on läbivaks küsimuseks põlvkonnavahtetus Eesti kohtunikukonna seas. 2021. aasta kohtunike täiskogu ajal oli ametis 21 pensioniõigusega kohtunikku, kellest kuus siirdub pensionile 2021. aasta jooksul. Aastatel 2021–2026 tekib õigus pensionile jääda veel 53 kohtunikul.¹⁵⁷ Uuringu käigus sooviti välja selgitada, kas hetkel ametis olevad kohtunikud tunnevad põlvkonnavahtetuse valguses muret uute kohtunike pealekasvu osas. 67% juhul märgiti, et põlvkonnavahtetus ei valmista muret, 17% kohtunike hinnangul valmistab see neile muret ning 17% ei ole kindlad. Ametistaaži lõikes valmistab uute kohtunike pealekasv kõige rohkem muret kohtunikele ametistaažiga 6 - 15 ning kõige vähem on mures kohtunikud ametistaažiga kuni 5 aastat.

¹⁵⁷ Siimula-Saar, K. Kohtunike omavalitsuskogude tegevuse ülevaated 2020.a. Täiskogust täiskoguni. – Riigikohus. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/taiskogust-taiskoguni/> (19.03.2021).

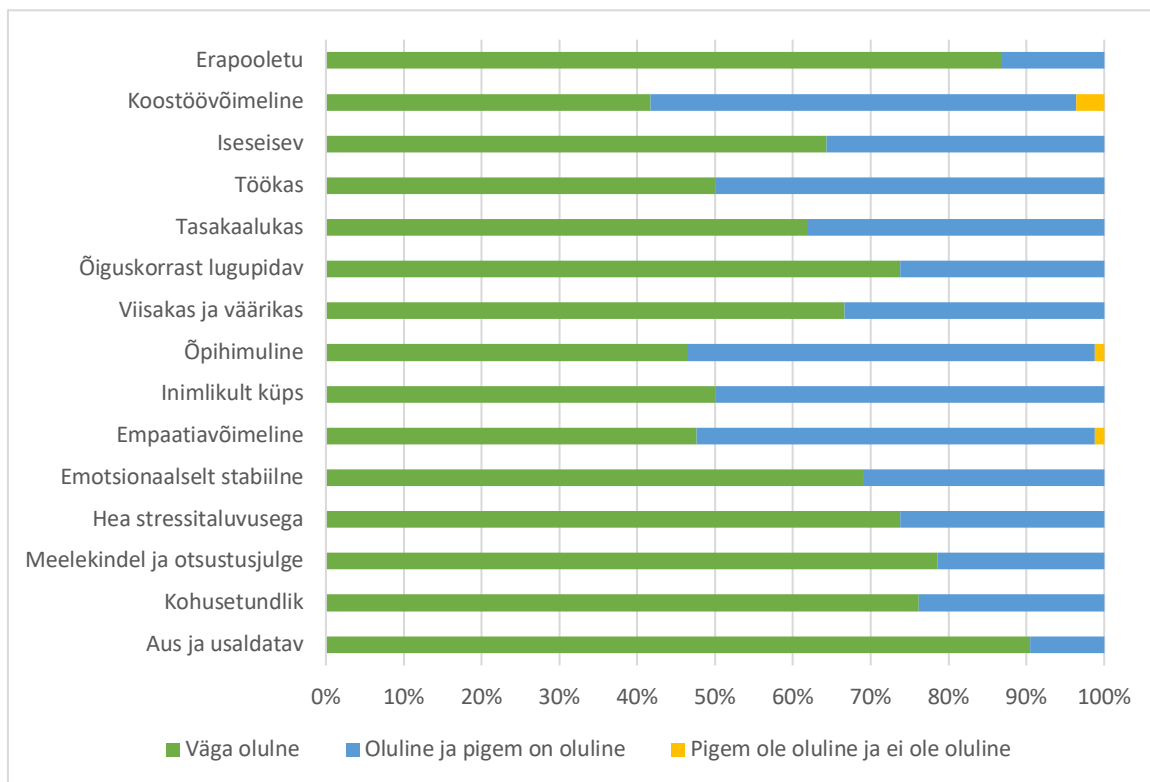
3.3.3 Kohtunike järelkasv

Joonis 6. Keda kohtunikud näevad põlvkonnavahetuse valguses enda järelkasvuna.

Joonisel 6 on kujutatud tulemused, keda kohtunikud peavad enda järelkasvuks. Hetkel ametis olevad kohtunikud näevad kõige enam enda järelkasvuna kohtujuriste (63%), seejärel advokaate (54%), prokuröre (50%), Riigikohtu nõunikke (44%), 38% juhul märgiti „ei ole vahet“ ning 11% juhul kasutati varianti „muu“. Toodi välja riigiametites praktiseerivad spetsialistid, heade teadmiste ja kogemustega tippjuristid, notarid. Samuti inimesed, kes omavad eelnevat elu- ja töökogemust, laia silmaringi, suurepäraste väärtushinnangutega inimesi, keda huvitab sisu, mitte fassaad. Lisaks ka julgeid ja tarku inimesi, kes julgevad otsustada ka teisiti ja kes ei kõhkle enda seisukohti avaldamast. Esitati ka märkus, et kohtunikuks kandideerivate isikute valikukriteeriumid peaksid olema selgelt seaduses reguleeritud. Samuti peeti oluliseks pigem pühendumust töösse ning tulevane kohtunik peaks olema arukas ja südamega asja juures. Lisaks märgiti, et kohtunike järelkasv peabki olema mitmekesine.

3.3.4 Kohtuniku isiksuseomadused

Joonis 7. Hinnang konkreetsete isiksuseomaduste tähtsusele kohtuniku töös.

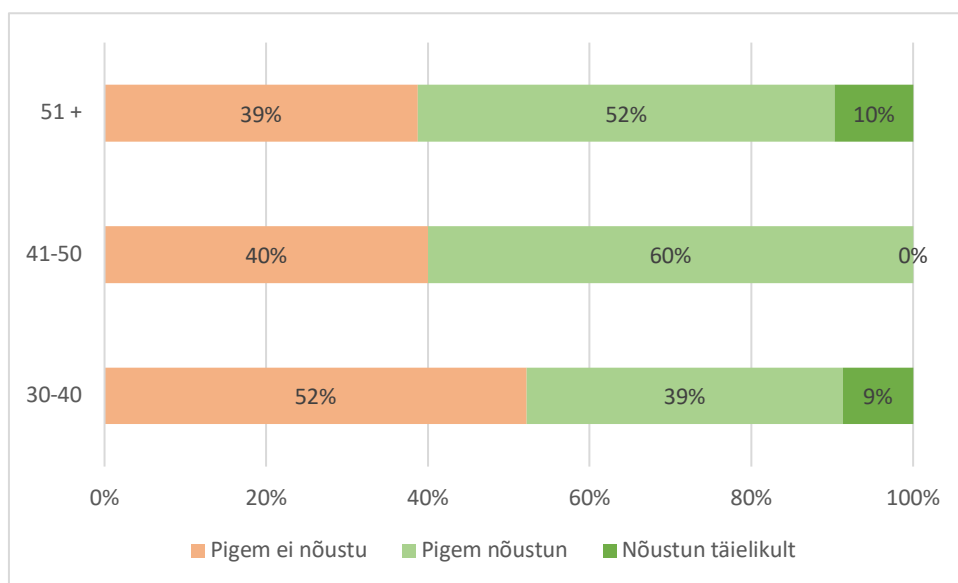
Kohtute seaduse (KS) § 47 lg 1 p 3 ja 4 järgi kohtunikuks võib nimetada Eesti Vabariigi kodaniku, kes on kõrgete kõlbeliste omadustega, kohtunikutööks vajalike võimete ja isiksuseomadustega. Töö teoreetilises osas on selgitatud, et kohtute seaduses esitatud nõue „kõrged kõlbelised omadused“ ja „vajalikud isiksuseomadused“ on määratlemata õiguspõhiste, mille sisustamine on jäänud kohtunikeksamikomisjoni sisustada. 2010. aastast on 8 inimest jäänud kohtunikuametist eemale isiksuseomaduste kohtunikuametiks sobimatuks tunnistamise tõttu.¹⁵⁸

Siinkohal oli asjakohane kohtunikelt uurida, millised on olulised ja vähemolulisemad isiksuseomadused kohtuniku töös. Küsitlusse valiti need kohtunikuametisse astujale esitatavad isiksuseomaduste kriteeriumid, mis on heaks kiidetud komisjoni ja koolitusnõukogu 25.04.2014 ühisistungil. Tegu ei ole dokumendiga, mida võtta aluseks kohtunike hindamisel, kuid dokumendi eesmärk oli leppida kokku kohtusüsteemi vaates olulistest kriteeriumides.¹⁵⁹

¹⁵⁸ P. Raadom an K. Sepp, 3.2.2021 (kiri adressaadi valduses).

¹⁵⁹ P. Raadom an K. Sepp, 14.12.2020 (kiri adressaadi valduses).

Uuringu tulemustest selgus, et kohtunike hinnangul on loetletud isiksuseomadustest iga omadus märkimisväärselt oluline. Kõige selgemalt joonistub välja see, et respondendid peavad kõige olulisemaks kohtuniku isiksuseomaduseks ausust ja usaldatavust, erapooletust, meelekindlust ja otsustusjulgust. Nagu öeldud, siis kõik loetletud isiksuseomadused on kohtunike hinnangul olulised, kuid loetelust kõige vähem olulisema isiksuseomadusena saab nimetada koostöövõimelisust, mille puhul kaks kohtunikku (vanuses 51 või vanem) märkisid „pigem ei ole oluline“ ning ühe kohtuniku hinnangul (vanuses 41-50) see ei ole oluline. Samuti ei ole niivõrd olulised võrreldes teiste isiksuseomadustega empaatiavõimelisus ning õpihimulisus.

Joonis 8. Kohtunike nõusolek väitega „Sain ülikoolist õppetöö käigus kaasa juristi tööks piisavad ning vajalikud väärtused, moraali ja eetika,, vanuserühma lõikes.

Alates 29.07.2002 ehk kehtiva kohtute seaduse jõustumisest on ametisse nimetatud kohtunikest 152 (79%) omandanud magistrikraadi õigusteaduses või sellele vastava õigushariduse Tartu Ülikoolis. Teistes kõrgkoolides on hariduse omandanud vaid 32 (21%) kohtunikku.¹⁶⁰ Kuivõrd 79% Eesti kohtunikukonnast on õigushariduse omandanud Tartu Ülikoolis, siis saab suuremas osas omistada kohtunike hinnangud väärtuste õpetamise osas Tartu Ülikoolile. Kui vaadata millises osas Tartu Ülikooli õppekava nii bakalaureuse kui ka magistriõppe tasemel käsitleb juristile vajalike väärtuste ja eetika õpetamist, siis bakalaureuseastme õppekava kohaselt õppe lõpetanud üliõpilane mõistab oma tegevuse mõju ühiskonnale ning selle tagajärgi, samuti moraali ja eetika rolli juristi ametikohustuste täitmisel. Magistriastme õppekava kohaselt tunneb õppe läbinud üliõpilane juristi kutse-eetikat ja mõistab juristi kutse rolli ühiskonnas.¹⁶¹

¹⁶⁰ P. Raadom an K. Sepp, 9.2.2021 (kiri adressaadi valduses).

¹⁶¹ Õppetöö info õigusteaduskonna tudengitele. – Tartu Ülikool. - <https://oigus.ut.ee/et/oppimine> (20.03.2021).

Kohtunikelt küsiti, kas nende hinnangul omandasid nad õppetöö käigus juristi tööks vajalikud väärtused, moraali ja eetika. Üldiselt 57% vastajatest pigem nõustub või nõustub täielikult, et omandasid ülikoolist õppetöö käigus vajalikud väärtused ja 43% pigem ei nõustu. Kohtunikud vanuses 51 ja rohkem leiavad kõige enam, et said ülikoolist kaasa juristi tööks vajalikud väärtused ning eetika ning seejärel kohtunikud vanuses 41-50. Kohtunike puhul vanuses 30-40 jagunevad arvamused kaheks, kuid rohkem kohtunikke siiski leiab, et nad ei saanud ülikoolist juristi tööks vajalikke väärtuseid märkida. On võimalik teha järeldus, et mida kõrgemaks läks kohtuniku vanus, seda suurem osakaal vastas, et nende hinnangul õpetati ülikoolis juristi tööks vajalikke väärtuseid.

3.3.5 Kohtunike väärtused ning nende kajastus kohtulahendis

Töö teoreetilises osas on leitud, et kohtunike puhul võib esineda faktide erineva tajumise võimalus.¹⁶² Käesolevas küsimuste osas esitati kohtunikele küsimusi selliselt, et esmalt oleks võimalik kindlaks määrata nende hoiakud, maailmavaade ning seejärel teha järeldus, kas Eesti kohtunikud on liberaalsete või konservatiivsete väärtustega. Peale ideoloogia välja selgitamist oli asjakohane uurida, kas kohtunike hinnangul on nende otsused mõjutatud isiklikest väärtustest ja hoiakutest.

Poliitilise ja eetiliste väärtuste kindlaksmääramiseks tuli esmalt paika panna, milliste küsimuste kaudu on võimalik kohtunike hoiakud välja selgitada. Küsitluses kasutati World Value Survey poolt välja töötatud raamistikku, mille põhjal on võimalik kindlaks määrata uuritavate ideoloogilised ning eetilised väärtused.¹⁶³

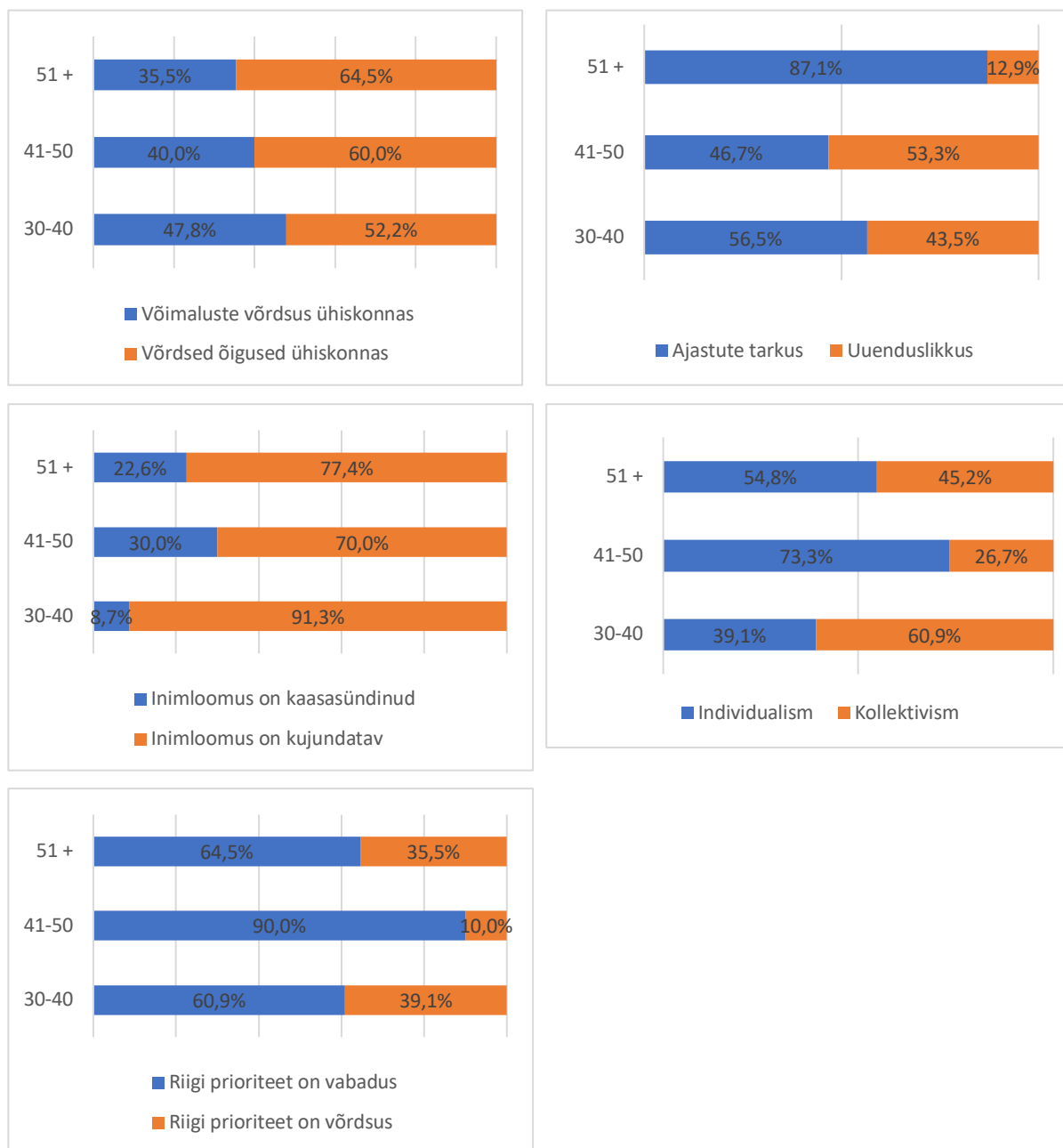
Liberalism on seotud mitteautoritaarsuse, õigusriigi ning kodaniku- ja poliitiliste vabaduste tagamisega. Liberaalse maailmavaate ülim väärtus on indiviidi vabadus ning üksikisik on olulisem kui kollektiiv. Liberaalne ühiskond on tolerantne erinevate religioossete ja eetiliste küsimuste suhtes ning võimaldab inimesel vabalt kujundada ja väljendada enda veendumusi ja arvamusi kõigis valdkondades ning elada vastavalt valitud eesmärkidele ja eluteele.¹⁶⁴

¹⁶² Jõgi, P. Viidatud töö, lk 81.

¹⁶³ Data and documentation. - World Values Survey Association.
<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> (01.04.2021).

¹⁶⁴ Freeman, S. Liberalism. Oxford University Press.
<https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-236> (25.04.2021).

Konservatiivse mudeli kohaselt eksisteerib püsiv moraalne kord ning antud mudel tugineb ühiskonna traditsioonidele, rahvuslusele ja kristlikule moraalile.¹⁶⁵ Kollektiiv (perekond, kogukond, rahvus) on tähtsam kui üksikisik. Konservatiivsus väljendab inimese kalduvust harjumuspärasele tegevusele ning konservatiiv peab kinni tavast, kokkuleppest ja järjepidevusest.¹⁶⁶

Joonis 9. Kohtunike hinnang poliitilise ideoloogia väidetele vanuserühma lõikes.

¹⁶⁵ Hamilton, A. Conservatism. Stanford Encyclopedia of Philosophy.

<https://plato.stanford.edu/entries/conservatism/#ConLibStaFreVsStaPat> (25.04.2021).

¹⁶⁶ Kirk, R. Ten Conservative Principles. <https://kirkcenter.org/conservatism/ten-conservative-principles/> (25.04.2021).

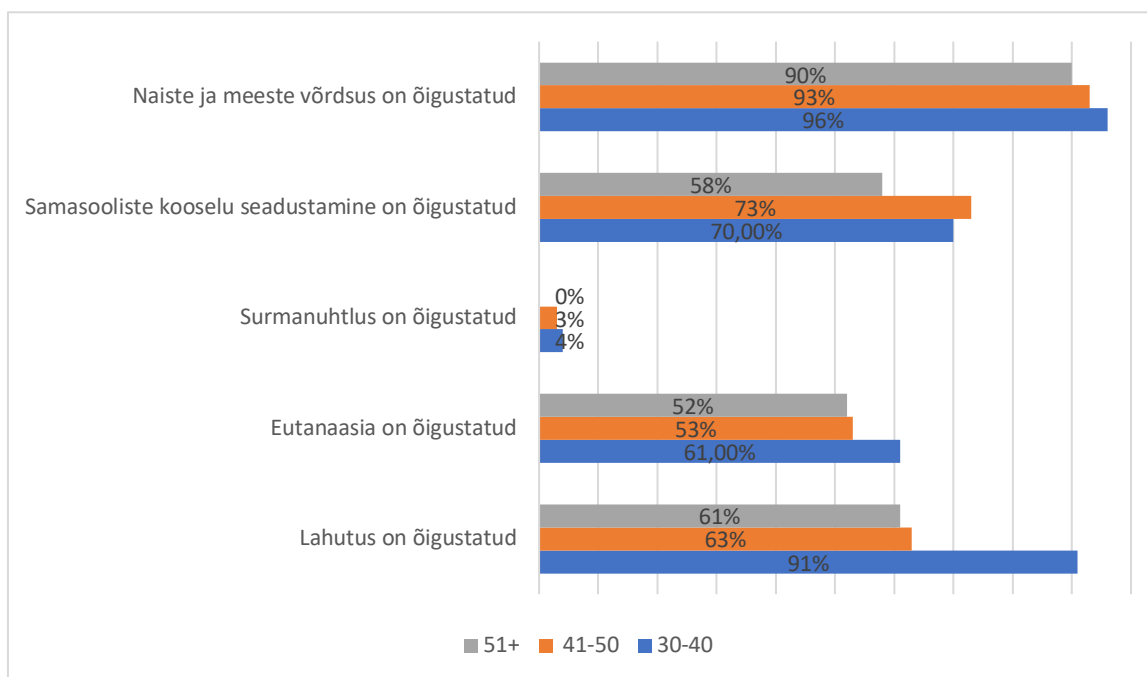
Üldise statistika kohaselt uuringu tulemustest selgus, et kohtunikud peavad võrdsetest võimalustest (40%) olulisemaks sihiks õiguste võrdsust ühiskonnas (60%). Kui antud küsimust vanuserühma lõikes, siis mida noorem on kohtunik, seda rohkem väärtustatakse võimaluste võrdsust ühiskonnas.

Respondendid eelistavad uuenduslikkusele (36%) pigem ajastute tarkust (64%). Kohtunikud vanuses 51 ja rohkem on ülekaalukalt pooldamas uuenduslikkusele ajastute tarkust ning samuti kohtunikud vanuses 30-40 pooldavad ajastute tarkust. Kohtunikud vanuses 41-50 peavad olulisemaks uuendusliku suunda.

Kohtunikud on ülekaalukalt arvamusel, et inimloomus ei ole kaasasündinud (21%) ning see on kujundatav (79%). Kohtunikud vanuses 30-40 usuvad kõige enam inimloomuse kujundatavusse ning vanuserühmas 41-50 esineb kõige enam inimloomuse kaasasündimisega nõustumist.

Kollektivismi vs individualismi eelistuste osas jagunesid vastused üsnagi pooleks – 43% eelistab kollektivismi ning 57% individualismi. Kohtunikud vanuses 30-40 eelistavad kaalukalt kollektivismi individualismile, kuid vanuserühmades 41-50, 51 ja vanemad domineerib individualism.

Paluti hinnata ka asjaolu, kas riigi prioriteet on võrdsus või vabadus ning enamuse hinnangul (73%) on oluline eeskätt vabadus. Ühtne seisukoht domineerib igas vanuserühmas. Kõige enam väärtustab võrdsust vanuserühm 30 - 40 ning kõige vähem kohtunikud vanuses 41 - 50.

Joonis 10. Ideoloogiliste toimingutega nõus olevate kohtunike osakaal vanuserühma lõikes (vastused „pigem õigustatud“ ja „alati õigustatud“ koos).

Järgnevalt esitati kohtunikele viis toimingut, mille puhul paluti märkida kas nimetatud toiming on alati õigustatud, mitte kunagi õigustatud või midagi vahepealset. Lahutuse puhul saab esmalt üldiselt öelda, et enamike (70%) hinnangul on see õigustatud ning 30% on neutraalsel seisukohal. Vanuselise erinevusena saab märkida, et kõige enam märkisid kohtunikud vanuses 30 - 40, et lahutus on õigustatud ning vanuse kasvades kahanes väitega täielikult nõustumise arv.

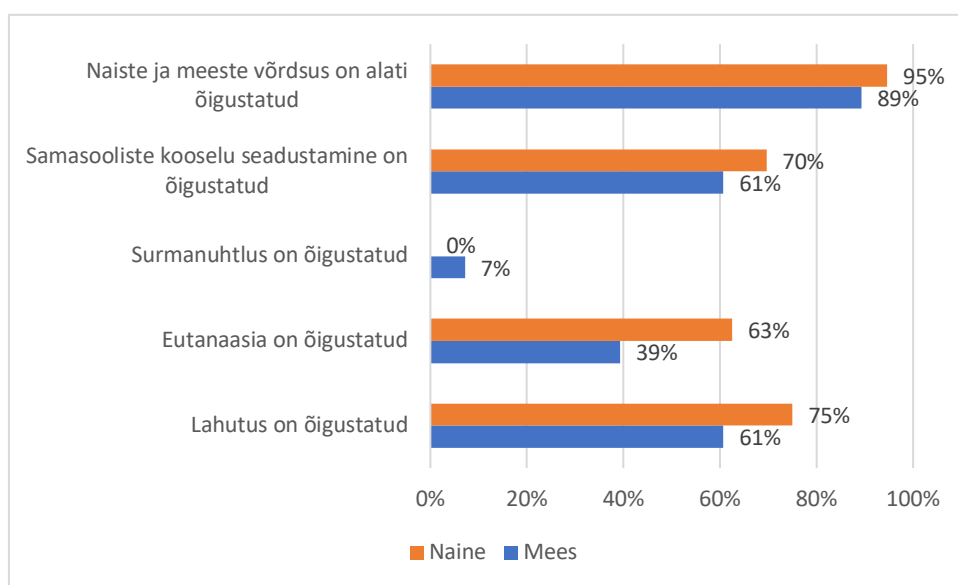
Eutanaasia küsimuses leidis 55% kohtunikest, et see on õigustatud, neutraalsel seisukohal on 34% ning pigem ei ole õigustatud 11% kohtunike hinnangul. Kõige enam nõustuvad kohtunikud vanuses 30 - 40 eutanaasia õigustatusega, seejärel 41 - 50 ning viimaks 51 ja vanemad. Analüüsi pinnalt on võimalik järeldada, et mida vanem on kohtunik, seda vähem eutanaasia on õigustatud ning noored kohtunikud on selles osas liberaalsemad.

Surmanuhtluse osas leidis 82%, et nimetatud toiming ei ole õigustatud, 15% on neutraalsed ning 2% leidis pigem õigustatud. Vanuselise erinevuse puhul saab välja tuua, et vanuserühm 30 - 40 leidis kõige enam, et surmanuhtlus on õigustatud ning mida vanem on kohtunik, seda vähem selle toiminguga nõustuti.

Samasooliste kooselu seadustamise osas on kohtunikkonna valitsev arvamus, et see on õigustatud (67%). Neutraalsel seisukohal on 31% ning 2% hinnangul see ei ole õigustatud.

Vanuses 51 ja vanemad jäid kõige enam neutraalse positsioonile ning vanuserühm 41 - 50 on selles küsimuses kõige liberaalsem ning seejärel 30 - 40 vanusegrupp. Samasooliste kooselu ei ole kahe vastaja hinnangul pigem õigustatud ning vastajad kuuluvad vanusegruppi 41 – 50.

Naiste ja meeste võrdsuse osas 93% kohtunikest leiab, et see on õigustatud ning 7% on neutraalsel positsioonil. Kõikides vanusegruppides on õigustatusega nõustumise osakaal üsna samaväärne, kuid vanuse tõusmisel kahanes eelnimetatud väitega täielikult nõustumise arv.

Joonis 11. Ideoloogiliste toimingutega nõus olevate kohtunike osakaal soo lõikes (vastused „pigem õigustatud“ ja „alati õigustatud“ koos).

Asjakohane on eeltoodud toiminguid analüüsida ka soo lõikes. Jooniselt 11 nähtub, et naised on võrreldes meestega liberaalsemal seisukohal nii lahutuse kui ka eutanaasia osas. Surmanuhtluse osas leidis 7% mehi, et nimetatud toiming on õigustatud ning mitte ühegi naissoost kohtuniku hinnangul ei ole surmanuhtlus õigustatud. Seega on asjakohane teha järeldus, et mehed on surmanuhtluse seisukoha pooldamise tõttu selles küsimuses konservatiivsemad. Samasooliste kooselu seadustamise osas valitseb taas naiste osas suurem liberaalsus, kuid mitte märkimisväärselt. Küsimuse puhul, kas naiste ja meeste võrdsus on alati õigustatud leiavad taas naised, et eelnimetatud väide on rohkem õigustatud võrreldes meeste seisukohaga, kuid märkimisväärset erinevust ei ole.

Lähtuvalt eeltoodust on joonistel 9, 10 ja 11 nähtuvatele väärtustele tehtud iga toimingu kohta analüüs ning toodud välja erinevused kohtunike hoiakutes nii vanuse kui ka soo lõikes. Võttes kokku teostatud analüüsi on lõppjäreldus see, et Eesti kohtunikonda iseloomustab poliitilise

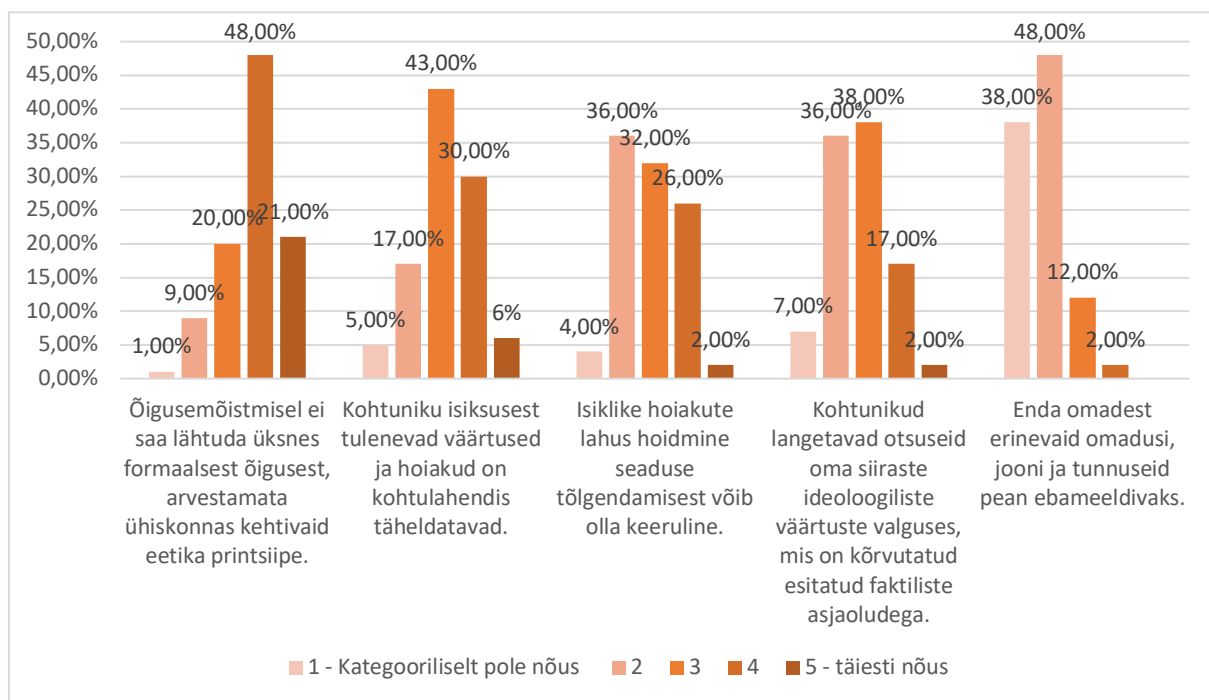
ideoloogia ning eetiliste väärtuste ja normide tasandil liberaalsus. Järeldused vanuserühmade lõikes on järgmised.

Vanuserühma 30 – 40 puhul nähtub jooniselt 9 mõnevõrra üllatavana see, et noored kohtunikud eelistavad uuenduslikkusele ajastute tarkust. Võrreldes teiste vanuserühmadega peavad noored oluliseks kollektivismi ning noorte kohtunike jaoks on olulisem siht see, kui riigi prioriteet on võrdsuse asemel vabadus. Jooniselt 10 nähtub, et noorte kohtunike hinnangul on kõige rohkem võrreldes teiste vanuserühmadega õigustatud lahutus, eutanaasia ning naiste ja meeste võrdsus. Sellised seisukohad kirjeldavad liberaalsust. Nagu enne leitud, siis üldstatistika kohaselt ei ole kohtunike hinnangul surmanuhtlus õigustatud, kuid antud vanuserühm on surmanuhtluse osas kõige konservatiivsem. Lisaks on noorte kohtunike hinnangul samasooliste kooselu seadustamine õigustatud.

Vanuserühma 41 – 50 puhul nähtub jooniselt 9, et selles vanuserühmas olevad kohtunikud pooldavad ülekaalukalt riigis võrdsuse asemel vabadust ja individualismi. Samuti on selle vanuserühma esindajad kõige rohkem uuenduslikkuse pooldajad ning peavad oluliseks võrdseid õiguseid ühiskonnas. Jooniselt 10 nähtub, et võrreldes teiste vanuserühmadega leiavad nad kõige enam, et samasooliste kooselu seadustamine on õigustatud. Samuti on nende hinnangul õigustatud eutanaasia ning lahutus. Surmanuhtluse osas on antud vanuserühm konservatiivsuse poolest teisel kohal.

Vanuserühm 51 ja vanemad peavad ühiskonnas oluliseks võrdsete võimaluste asemel võrdseid õiguseid, ülekaalukalt eelistatakse uuenduslikkusele ajastute tarkust, väärtustatakse individualismi ning võrdsuse asemel vabadust. Veidi üle poole antud vanuserühma kohtunikest leiab, et eutanaasia, lahutus ja samasooliste kooselu seadustamine on õigustatud, kuid võrreldes teiste vanuserühmadega on eelnimetatud toimingutega nõustumise määr kõige väiksem. Antud vanuserühmast ei leidnud mitte ükski kohtunik, et surmanuhtlus on õigustatud. Analüüsi pinnalt nähtub, et kohtunikud vanuses 51 ja rohkem on võrreldes vanusegruppidega 30 – 40 ja 41 – 50 vähem liberaalsemad.

Kui võrrelda kohtunike hoiakuid soo alusel, siis igas kategoorias olid liberaalsemad naised. Siiski väärib rõhutamist, et üldises plaanis on Eesti kohtunike eetilised väärtused sõltumata vanusest ning soost liberaalsed.

Joonis 12. Kohtunike hinnang isiklike hoiakute kajastusele kohtulahendis (skaalal „kategooriliselt pole nõus“ ja „täiesti nõus“).

Järgmisena esitati küsimusi sooviga paremini mõista kohtulahendi kujunemist. Peale väärtuste välja selgitamist oli asjakohane uurida, kas kohtunike hinnangul on nende otsused mõjutatud isiklikest väärtustest ja hoiakutest. Ameerika õigusrealismi esindaja kohtunik O.W. Holmesi arvamuse kohaselt õigusele ei juhi üksnes range loogika ning kohtuotsust ei tuletata mehhaaniliselt eksisteerivatest normidest. Tema sõnul on seadus tekst üksnes pool tõde – õiguse täielik nägu tuleb ilmsiks alles normide rakendamise faasis.¹⁶⁷ Kohtunikele esitati küsimusi selliselt, et oleks võimalik kindlaks määrata millises ulatuses nad nõustuvad või ei nõustu õigusrealistide seisukohaga, et kohtuniku isiklikud hoiakud ja väärtused omavad mõju kohtulahendile.

Uuringu tulemustest nähtub, et 69% kohtunikest nõustub sellega, et õigusemõistmine ei toimi ainult formaalse õiguse najal, arvestamata ühiskonnas kehtivaid eetika printsiipe. Ka seadusandja ei ole lähtunud üksnes formaalsest õigusest ning ei ole jätnud tahaplaanile eetilisi küsimusi. KS § 56 lg-s 1 sätestatud kohtunikuvande kohaselt töötab kohtunik ametisse nimetamisel mõista õigust oma südametunnistuse järgi kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seadustega.

¹⁶⁷ Jõgi, P. Viidatud töö, lk 77.

Küsimusele, kas kohtuniku isiksusest tulenevad väärtused ja hoiakud on kohtulahendis täheldatavad, on kohtunikud pigem vahepealsel positsioonil (43%) skaalal kategooriliselt pole nõus ja täiesti nõus. 36% respondentidest nõustub sellega, et kohtuniku isiksusest tulenevad väärtused ja hoiakud on kohtulahendis täheldatavad ning 22% ei nõustu. Seega ei ole täielikku üksmeelt, kuid asjakohane on siiski teha järeldus, et suurem osa kohtunikest nõustub sellega, et kohtuniku isiksusest tulenevad väärtused ja hoiakud on kohtulahendis täheldatavad.

Uuringu tulemustest ei nähtu ühtset ja ülekaalukat seisukohta, kas isiklike hoiakute lahus hoidmine seaduse tõlgendamisest võib olla keeruline ning kohtunike arvamus selles küsimuses läheb lahku. Kõige enam kohtunikke (40%) ei nõustu eeltoodud väitega, 32% on vahepealsel positsioonil ning 28% nõustub. Vastanute osakaal igas grupis on valdavalt sarnane ja ei ole võimalik vastuste pinnalt teha ühtset ning ülekaalukat järeldust. Põhjendatud on hoopiski esitada järeldus, et kohtunike seisukoht ongi selles küsimuses erinev.

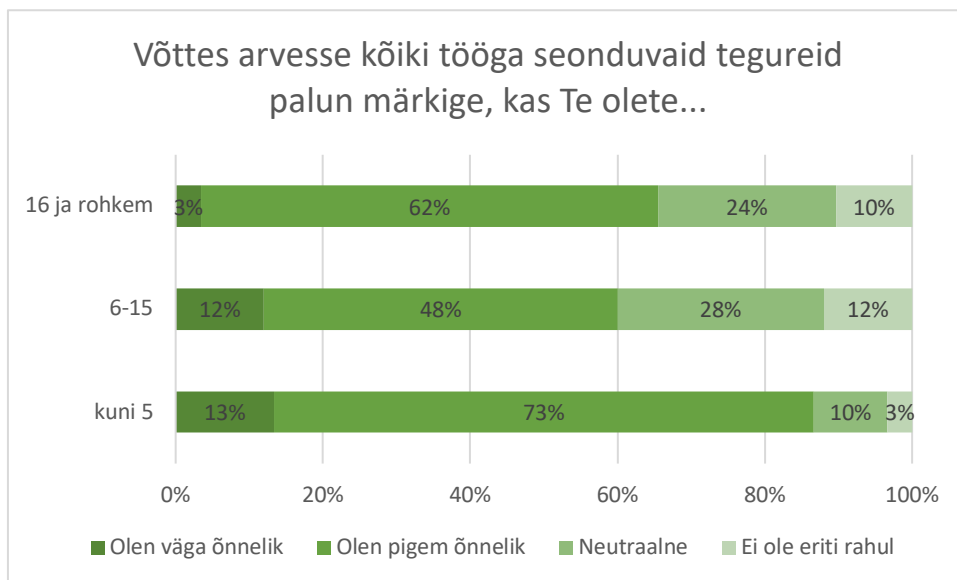
Järgmisena küsiti, kas kohtunikud langetavad otsuseid oma siiraste ideoloogiliste väärtuste valguses, mis on kõrvutatud esitatud faktiliste asjaoludega. Kõige enam kohtunikke (43%) ei ole nõus eelnimetatud väitega, 38% on vahepealsel seisukohal ning 19% on nõus. Paslik on teha järeldus, et kõige domineerivam arvamus on see, et kohtunikud pigem ei langeta otsuseid enda isiklike ideoloogiliste väärtuste valguses. Samas on ka suur valdav osa kohtunikest vahepealsel seisukohal eelnimetatud väite puhul.

Viimaks selles küsimuste blokis esitati küsimus eelarvamuste kohta. Töö teoreetilises osas on eelarvamuste puhul märgitud asjaolu, et tavapäraselt endast ja oma grupi esindajatest erinevaid omadusi, jooni ja tunnuseid peetakse sobimatuteks ja ebameeldivateks. Küsimuse eesmärk oli kontrollida eelarvamuse olemuse paikapidavust kohtunike seas. 86% kohtunikke märkis, et nad ei nõustu või ei nõustu kategooriliselt väitega, et nad peavad enda omadustest erinevaid omadusi ja tunnuseid ebameeldivaks. Samas 12% oli vahepealsel seisukohal ning 2% pigem nõustus. Ühtse järeldusena saab välja tuua selle, et valdav enamik ei nõustu eelarvamuste käsitlemisega, kuid väike osa kohtunikke leidis ka vastupidist.

3.3.6 Tööstressi allikad ja üldine heaolu

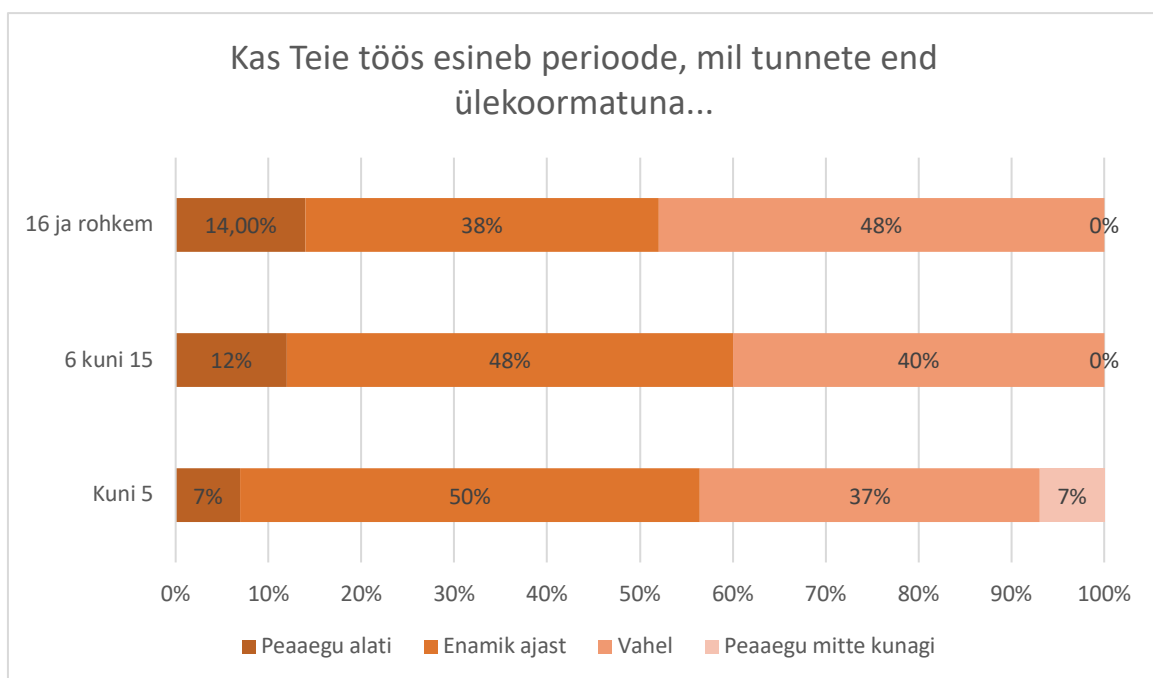
Viimane tegur mida kohtunikega seonduvalt uuriti oli kohtunike heaolu. Küsimusi esitati selliselt, et välja selgitada kui õnnelikud kohtunikud on, kuidas nad kirjeldavad enda heaolu ning eesmärk oli kaardistada peamised probleemkohad. Järjepidev heaolusse panustamine ning

motiveerimine on kollektiivi toimimise seisukohast oluline nii avaliku kui ka erasektori tasandil. Kohtunike töökorraldusega seotud probleemidele lahenduste leidmine on pikas perspektiivis investering õigusemõistmise kvaliteeti.

Joonis 13. Kohtunike hinnang rahulolule ametistaaži lõikes.

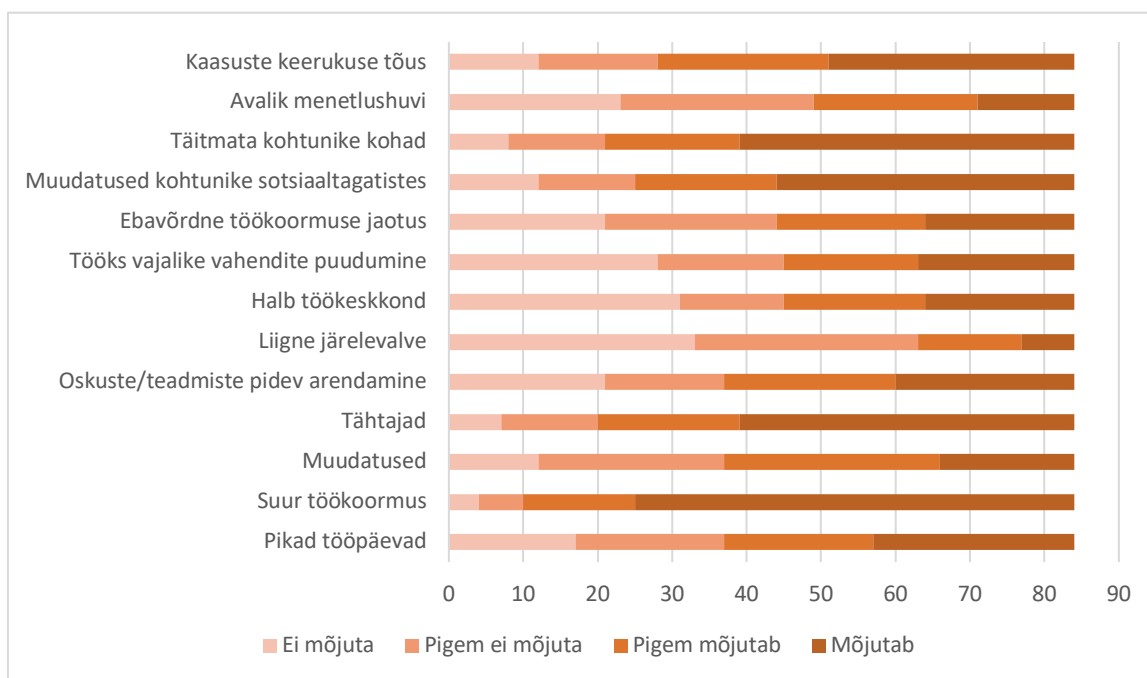
Küsimusele kas kõiki tööga seonduvaid tegureid arvesse võttes on kohtunikud õnnelikud, on 71% kohtunikest õnnelikud, 20% on neutraalsed ning 8% ei ole eriti rahul. Kõige vähem rahulolevad on kohtunikud ametistaažiga 6 - 15 ning seejärel ning 16 ja rohkem. Kohtunikud ametistaažiga kuni 5 aastat on ülekaalukalt pigem õnnelikud võrreldes teiste vanuserühmadega.

Joonis 14. Kohtunike hinnang ülekoormatusele ametistaaži lõikes.

Üldise heaolu väljaselgitamisel küsiti kohtunikelt ka seda, kas nende töös esineb perioode, mil tunnevad end ülekoormatuna. Üldise statistika kohaselt 11% vastas peaaegu alati, kõige populaarsem oli vastus enamik ajast (45%), 42% vastas vahel ning vaid 2% ei tunne ülekoormatust peaaegu mitte kunagi.

Kui võrrelda ülekoormatuse tunnet ametistaaži lõikes, siis kohtunikud staažiga kuni 5 aastat 7% juhul ei tunne peaaegu mitte kunagi ülekoormatuse tunnet, kuid seevastu 57% neist tunneb ülekoormatust enamik ajast või peaaegu alati. 6 – 15 staažiga kohtunikud märkisid 60% juhtudel, et tunnevad ülekoormatust enamik ajast või peaaegu alati. Võrreldes teiste kategooriatega tunnevad ülekoormatuse tunnet vähem kohtunikud ametistaažiga 16 ja rohkem.

Joonis 15. Hinnang tööstressi allikatele.

Järgmiseni paluti hinnata tööstressi allikaid ning märkida, kui suurt mõju need kohtunike heaolule omavad. Jooniselt 15 nähtub ülekaalukalt, et kõige suurem tööstressi allikas kohtunike puhul on suur töökoormus, seejärel võrdsel positsioonil on tähtajad ja täitmata kohtunike kohad ning järgmisena muudatused kohtunike sotsiaaltagatistes. Märkimisväärne on ka kaasuste keerukuse tõus. Kõige vähem mõjutab kohtunikke liigne järelevalve, halb töökeskkond ja tööks vajalike vahendite puudumine. Kohtunikud, kes märkisid probleemina ära halva töökeskkonna töötasid kolmel juhul Harju Maakohtus, kahel juhul Pärnu Maakohtus ning ühel juhul Riigikohtus, Viru Maakohtus, Tartu Maakohtus ja Tallinna Halduskohtus.

Tööstressi allikate pinnalt on võimalik teha järeldus, et läbivalt on empiirilises osas probleemina esile toodud suure töökoormusega seonduvaid aspekte.

3.3.7 Kohtunike ettepanekud seoses heaolu parendamisega

Uuringu viimase küsimusena esitati avatud küsimus millised on kohtunike ettepanekud, mis aitaksid tööga seotud hea- ja rahulolu tõsta. Ettepanekuid laekus kohtunikelt kokku 35, millest antakse järgnevalt kokkuvõtlik ülevaade ning osadel juhtudel ka vastuste ilmetamiseks esitatakse ettepanekud tsitaatidena.

Ettepanekud seoses töökoormuse probleemi lahendamisega

Väga palju ettepanekuid laekus seoses kohtunike töökoormuse probleemiga. Lahendusena toodi välja: palgatõus senise töökoormuse juures, uute kohtunike juurdevõtmine koos töökoormuse langusega, töökoormuse ühtlane jaotumine Eesti teiste kohtute vahel, teatud liiki asjade puhul kohustuslik kohtueelne menetlus (nt laste hooldusõiguse vaidlused).

„Vajaminevate kohtunike arvu tuleks hinnata töökoormusest lähtuvalt. Ei ole mõeldav, et kohtunik peab töötama ka oma vaba aja arvelt, et riigi seatud kiiret menetluse eesmärgi täita, saamata selle eest täiendavat töötasu.“

„Töökoormuse vähendamine, mis võimaldaks iga lahenduskäigu piisavalt läbi mõelda ja igasse kohtuasja vajalikus ulatuses süveneda.“

„Töökoormust tuleb vähendada, et kohtulahendi kvaliteet ei kannataks pideva kiirustamise surve all, et kohtuametnikud ei põleks läbi. Hoolimata sellest, et Eesti on Euroopaga võrdluses asjade lahendamise kiiruselt teisel kohal, käib pidev statistiliste andmetega (jääkidega) survestamine, kõigi avalik võrdlemine. Juhul kui soovitakse veel kiiremat kohtumenetlust, tuleks ka märgatavalt suurem eelarve planeerida.“

„Väiksem töökoormus, mis annaks võimaluse rohkem konkreetsetesse probleemidesse süveneda ja kirjutada paremaid kohtulahendeid.“

Ettepanekud seoses IT lahendustega

Kohtunike hinnangul leiab ka arengukonti seoses kohtute IT lahendustega seonduvalt. Heaolu suurendamisele aitab kaasa: digitoimikule ülemineku tehniliste ja töökorralduslike probleemide lahendamine, digitaalsete lahenduste kasutusmugavuse areng ja nende toimivus ja töökindlus, kohtunike kaasamine Justiitsministeeriumi poolt enne, kui IT süsteemidesse muudatusi tehakse.

„Kahjuks tuleb ikka ette olukordi, kus digitoimiku üks või teine lahendus ei tööta. Ette tuleb sedagi, et arvutivõrk hangub ja ei lase sul planeeritud töid teha (seda kuidagi alati just siis, kui on eriti kiire). Ette tuleb ka probleeme istungite salvestamisega.“

Kohtunike märkamine ja tunnustamine

Mitmel juhul toodi välja kohtunike tunnustamise vajaka jäämisest. Kohtunikud peavad oluliseks positiivset tagasisidet, kohtunike tööstaaži eest lisatasu, töö märkamine ja tunnustamine, suurem austus ja lugupidamine kohtuniku elukutse vastu, parem juhtimiskvaliteet, kohtusüsteemi tegelik ja sihikindel arendamine, teadlik karjäärimudelite väljatöötamine (roteerumine, pikaajalised koolitused ja lähetused jne).

„Heaolutunnet mõjutab aga seegi, kui tööd piisavalt ei hinnata või kui leitakse, et vaatamata ennastunustavale töötempole, on ikka veel vähe tehtud. Siinkohal pean silmas justiitsministeeriumi suhtumist. Rahulolu aitaks tõsta see, kui teinekord piitsa asemel präänikut ka näeks. Kuigi sellele igapäevaselt ei mõtle, tundub ebaõiglane seegi, et kohtunike sotsiaalsete tagatiste osas puudub võrdsus. Sellega seonduvat rahulolu aitaks tõsta, kui teema ikka aktuaalselt pildis oleks ja sellega seoses mõtteid saaks vahetada.“

„Kohtunikud on kujunemas nagu tavaliseks ametnikuks. Sellega ongi kõik öeldud.“

Vaimset ja füüsilist tervist puudutavad ettepanekud

Kohtunikud peavad oluliseks pikemat puhkust põhjusel, et senine puhkuse kestvus ei võimalda piisavalt taastuda nii vaimselt kui füüsiliselt. Toodi välja ka töövõimetuspensioni taastamine ning ametitagatiste ennistamine (kohtunikupension).

„Töökohtades võiksid olla nõ liikumisnurgad (kõnnitrenažöör) kus vajadusel kõndida ja mõelda, ilma et peaks töökohast väljuma, tööandja poolt võimaldatav liikumine (spordisaali, ujula kasutus) samuti võiks olla istuvast tööst ja vaimsest pingest tulenevalt tööandja poolt tagatud alaline võimalus käia regulaarselt massaažis, füsioteraapias.“

Menetluslikud ettepanekud

Heaolu aitaks parandada, kui seaduste ja menetlusreeglite üha keerukamaks muutmise asemel oleks kindel siht lihtsustamise ja üldistamise suunas.

„Menetlusseadustikud peaksid muutuma kohtunikku rohkem usaldavaks, st vähem reguleerimist ja avaramad võimalused menetluse juhtimisel. Samuti peaks seadusandja teadvustama, et kohtuasjade arvu ja keerukuse kasv tähendavad teatavate vaidluste kaebevõimaluste piiramist ja lahendi vormistusnõuete leevendamist (vrd nt elatise ja

menetluskulude jaotuse lahendid paljudes riikides on lihtsad ja lühid, meil aga sisulised, põhjendatud ja kaks korda kaevatavad). “

Ettepanekud Justiitsministeeriumile

Kohtunikud peavad oluliseks, et neid kaasataks rohkem protsessidesse. Kohtunikud oskavad otsustada ja teavad, mida see töö tähendab. Toodi välja kohtute haldamise Justiitsministeeriumi alt kohtunike kätte andmine.

Muud ettepanekud

Järgnevalt esitatakse ülevaade eriliigilistest kohtunike ettepanekutest. Seoses kohtujuristidega esitati seisukohti, et heaolu aitaks parandada juristide kvaliteedi tõus, teatud valdkondades spetsialiseerunud juristide kasutamise võimaluse loomine, ent ka professionaalsete menetlusosaliste töö kvaliteedi tõus. Muude liigitamata ettepanekute all esitati: rohkem paindlikkust abitööjõu palkamisel ja suuremat palgafondi abijõule, kollegiaalsuse suurendamine ja omavahel kohtunike ja kohtute vastandumise vähendamine, püüd rohkem koostööd teha ning regulaarne töötasu kasv.

KOKKUVÕTE

Magistritöö on eelkõige kirjutatud suunitlusega anda panus Eesti kohtusüsteemi arengusse, täita teadmiste tühimik Eesti Vabariigi kohtunikest ning esitada kasulik informatsioon nii kohtunikuks pürgijale kui ka juristkonnale. Magistritöö eesmärk on uurida milline on kohtunike hinnang kohtuniku elukutsele, kas Eesti kohtusüsteem peaks olema läbipaistvam, analüüsida kohtunikuks kandideerimisel isiksusomaduste hindamise protsessi ning sealjuures uurida millised on kõige olulisemad kohtuniku isiksuseomadused, selgitada välja kas Eesti kohtunike hoiakud on konservatiivseid või liberaalsed, millisel määral kajastub kohtuniku hoiak kohtuotsustes ja milline on kohtunike heaolu. Töö eesmärki täites on toodud lugejani reaalne ettekujutus ning tervikpilt kohtunikuna töötamisest.

Magistritöös püstitatud uurimisküsimustele ning probleemidele vastuse leidmiseks analüüsiti kirjandust, kohtupraktikat ning viidi läbi empiiriline uuring Eesti Vabariigi kohtunike seas. Uuringu käigus õnnestus koguda seisukohad 84 kohtunikult, kes töötavad maa-, ringkonna- või Riigikohtus. Kõige enam vastajaid oli vanuses 51 või vanem ning suurim osa vastajatest töötab Harju Maakohtus. Ametistaaži poolest osales uuringus kõige rohkem kohtunikke staažiga 1 – 5 aastat ning üle poole vastanute osakaalust moodustavad naised. Magistritöös teostatud analüüsi tulemusel saab teha järgnevad järeldused, mis vastavad püstitatud uurimisküsimustele.

Esimese uurimisküsimuse raames tuli uurida kas Eesti kohtud peaksid olema läbipaistvamad. Küsimus püstitati eelkõige põhjusel, et kohtusse pöördumine võib olla inimesele tavapäratu, võõras, mõnikord ka hirmutav või segadust tekitav ning suur osa inimesi ei oma otsest isiklikku kokkupuudet või kogemust kohtusüsteemiga. Kohtusüsteemi toimimise üheks eelduseks on ühiskonna usaldus. EIK on juba 1970. aastal näinud vajadust arendada kohtute välisilmet, märkides, et õigust ei tule pelgalt mõista, vaid tuleb ka väliselt näha, et seda tehakse. Kohtupidamise imago Eestis on iseloomustatud märksõnadega: kallis, keeruline, aeglane ja bürokraatlik. Kirjalike menetluste osakaalu suurenemisel on kohtunik muutumas aina enam anonüümseks ja kohtute töö on tänaseni olnud pigem salatatud. Seni on lähtutud põhimõttest, et kohtuniku kanal avalikkuse ette ilmutamiseks on eelkõige kirjalik kohtulahend või võimalus ka kohtuotsuse kuulutamisel anda vahetud ja piisavad selgitused kohtuotsuse kohta. Siiski ei aita see kaasa Eesti inimeste seas kohtute abistava rolli süvendamisel ning kohtusüsteemi on võimalik muuta läbipaistvamaks. Ka kohtunike enda hinnangul on põhjendatud ja vajalik arendada Eesti kohtute läbipaistvust. Ealiselt 51 ja vanemad kohtunikud leidsid kõige rohkem, et Eesti kohtusüsteem ei ole piisavalt läbipaistev. Läbipaistvuse puudumise tõttu on kohtutel ka

mittesoosiv imago. Kohtunikud tunnetavad seda, et avalikkus näeb kohtusüsteemi pigem karistajana ning mitte nii palju abistava instantsina. Just noored kohtunikud (30 – 40) leiavad kõige enam, et kohtute avalik kuvand „abistava ja kaitsva“ asemel on „karistav“. Kohtute mainekujunduse juures omab kohtunike hinnangul peamist rolli meediakajastus.

Magistritöö üheks eesmärgiks oli tuua lugejani reaalne tervikpilt ning ettekujutus kohtunikuna töötamisest. Seega teise uurimisküsimuse raames uuriti, milliste nii positiivsete kui ka negatiivsete kohtunikuametist tulenevate teguritega peavad tulevased kohtunikud arvestama. Kohtuniku elukutse juures teadvustatakse pigem otsustaja rolli, kuid tahaplaanile jääb see, mida otsustamise protsess endas hõlmab ja kuidas kohtunikud enda igapäevast tööd teevad. Kuni 5 aastase ametistaažiga kohtunikud tunnevad kõige enam, et kohtunikuamet vastab nende ootustele ning nad täidavad ühiskonnas olulist rolli. Mida kauem kohtunik ametis on olnud, seda kahanevas trendis on tunnetus mõlema küsimuse puhul. Kohtunikuametiga seonduvad kõige positiivsemad küljed on kohtunike hinnangul tööaja iseseisev korraldamine, võimalus aidata kaasa õigluse saavutamisele, töö mitmekesisus ja intellektuaalne rahulolu. Samuti peavad kohtunikud oluliseks võimalust panustada õiguse arengusse, võimalus kindlaks jääda oma veendumustele ja otsustada nii, kuidas on õige, mitte lähtuda sellest kuidas on kellelegi kasulik. Kohtunikuameti negatiivsete külgedena joonistusid selgelt välja suure töökoormusega seonduvad aspektid. Kõige enam märgiti negatiivse asjaoluna suur töökoormus, kohtuasjade arvu suurenemine, tähtjad, täitmata kohtunike kohad ning muudatused kohtunike sotsiaaltagatistes. Kõige rohkem on ameti valikus kindlad kohtunikud ametistaažiga kuni 5 aastat ning mida kauem on kohtunik ametis olnud, seda vähem ollakse kindlad, kas praeguste teadmiste juures oleksid nad jätkuvalt valinud sama elukutse.

Eesti kohtusüsteem vajab korraga väga palju uusi kohtunikke juba praegusel ajal ning lähitulevikus. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee (ENMK) on andnud selge suunise, et ametisse sobiva kohtuniku puhul ei ole tema isiksuseomadused, käitumine ja suhtumine sugugi vähemtähtsam kui õigusosalased teadmised. Seetõttu oli põhjendatud kolmanda uurimisküsimusega välja selgitada, millised on ametis olevate kohtunike hinnangul kõige olulisemad kohtuniku isiksuseomadused. Kohtunikuks kandideerimise protsessi raames isiksusomaduste sobivuse selgitamine ei ole täpselt seadusega reguleeritud. Kohtute seaduses esitatud nõue „kõrged kõlbelised omadused“ ja „vajalikud isiksuseomadused“ on määratlemata õigusmõiste ja kohtute seadus ei nimeta konkreetselt seda, millised võimed ja isiksuseomadused peavad kohtunikel olema. See, kas kohtunikuks kandideerija sobib oma isiksuseomadustelt ja muudest võimetest lähtuvalt kohtunikutööd tegema, on

kohtunikueksamikomisjoni ja Riigikohtu üldkogu diskretsiooniotsus. Isiksuseomadustelt kohtunikutööks mitesobivaks lugemise vaidlustamise praktikast selgub, et Riigikohtu üldkogu hinnangul on isiksusomaduste poolest sobimatu kandidaat näiteks pealiskaudse ja lohaka suhtumisega tööülesannetesse ja kandidaat, kes omab riskeerivat finantskäitumist. Ametis olevate kohtunike hinnangul on kõige olulisemad kohtuniku isiksuseomadused ausus, usaldatavus, erapooletus, meelekindlus ja otsustusjulgus. Võrreldes teiste uuringus väljatoodud isiksusomadustega saab kõige vähem olulisemaks isiksuseomaduseks nimetada koostöövõimelisust. Suuremas osas ametis olevatele kohtunikele ei valmista muret uute kohtunike pealekasv. Kõige enam nähakse põlvkonnavahtetuse valguses järelkasvuna kohtujuriste ning advokaate. Uus kohtunik peab olema südamega asja juures, elukogemusega, omama laia silmaringi ja suurepäraseid väärtushinnanguid. Edukat kohtunikku huvitab sisu, mitte fassaad ning kohtunik peab julgema otsustada ka teisiti.

Kui õigussuhte poolte vahel on tekkinud vaidlus, siis lahenduse saamiseks pöördatakse kohtu poole ning kohtunikult oodatakse, et ta annaks pooltele teada, mis siis ikkagi on õiguse sisu. Kohtunik ei ole vaba inimlikest omadustest ning ka kohtunikul on oma taustsüsteem, milles ta asub ja millest õiguse sisu tunnetades lähtub. Sellest tulenevalt selgitati neljanda uurimisküsimuse raames välja millised on kohtunike hoiakud - kas Eesti kohtunikud on ideoloogia poolest liberaalsed või konservatiivsed.

Vanuserühma 30 – 40 puhul nähtub, et noored kohtunikud eelistavad uuenduslikkusele ajastute tarkust. Võrreldes teiste vanuserühmadega peavad noored oluliseks kollektivismi ning noorte kohtunike jaoks on olulisem siht see, kui riigi prioriteet on võrdsuse asemel vabadus. Noorte kohtunike hinnangul on kõige rohkem võrreldes teiste vanuserühmadega õigustatud lahutus, eutanaasia ning naiste ja meeste võrdsus. Üldise statistika kohaselt ei ole kohtunike hinnangul surmanuhtlus õigustatud, kuid antud vanuserühm on võrreldes teistega surmanuhtluse osas kõige konservatiivsem. Lisaks on suuremas osas noorte kohtunike hinnangul samasooliste kooselu seadustamine õigustatud.

Vanuserühma 41 – 50 puhul nähtub, et selles vanuserühmas olevad kohtunikud pooldavad ülekaalukalt riigis võrdsuse asemel vabadust ja individualismi. Samuti on selle vanuserühma esindajad kõige rohkem uuenduslikkuse pooldajad ning peavad oluliseks võrdseid õiguseid ühiskonnas. Võrreldes teiste vanuserühmadega leiavad nad kõige enam, et samasooliste kooselu seadustamine on õigustatud. Samuti on nende hinnangul õigustatud eutanaasia ning lahutus. Surmanuhtluse osas on antud vanuserühm konservatiivsuse poolest teisel kohal.

Vanuserühm 51 ja vanemad peavad ühiskonnas oluliseks võrdsete võimaluste asemel võrdseid õiguseid, ülekaalukalt eelistatakse uuenduslikkusele ajastute tarkust, väärtustatakse individualismi ning võrdsuse asemel vabadust. Veidi üle poole antud vanuserühma kohtunikest leiab, et eutanaasia, lahusus ja samasooliste kooselu seadustamine on õigustatud, kuid võrreldes teiste vanuserühmadega on eelnimetatud toimingutega nõustumise määr kõige väiksem.

Võttes kokku teostatud analüüsi on lõppjärelendus see, et Eesti kohtunikkkonda iseloomustab poliitilise ideoloogia ning eetiliste väärtuste ja normide tasandil liberaalsus. Analüüsi pinnalt nähtub, et kohtunikud vanuses 51 ja rohkem on võrreldes vanusegruppidega 30 – 40 ja 41 – 50 vähem liberaalsemad. Kui võrrelda kohtunike hoiakuid soo alusel, siis igas kategoorias olid liberaalsemad naised. Siiski väärrib rõhutamist, et üldises plaanis on Eesti kohtunike eetilised väärtused sõltumata vanusest ning soost liberaalsed. Kohtunikelt küsiti ka seda, kas nende hinnangul omandasid nad õppetöö käigus juristi tööks vajalikud väärtused, moraali ja eetika. 79% ametisse nimetatud kohtunikest on omandanud magistrikraadi õigusteaduses või sellele vastava õigushariduse Tartu Ülikoolis. Just kohtunikud vanuses 30 - 40 märkisid, et nad pigem ei nõustu eeltoodud väitega.

Viimase uurimisküsimusega uuriti, kas kohtunikud teevad otsuseid, mis peegeldavad nende hoiakuid. Kohtunikule on antud juhtumi lahendamisel kaalutusõigus ning kohtuotsus ei kujune üksnes mehhaaniliselt eksisteerivatest normidest. Kohtunike puhul esineb faktide erineva tajumise võimalus. Enamik kohtunikest nõustub sellega, et õigusemõistmine ei toimi ainult formaalse õiguse najal, arvestamata ühiskonnas kehtivaid eetika printsiipe. Küsimuse puhul, kas kohtuniku isiksusest tulenevad väärtused ja hoiakud on kohtulahendis täheldatavad, on kohtunikud skaalal täiesti nõus ja kategooriliselt pole nõus vahepealsel seisukohal, kuid suurem osa kohtunikest nõustub sellega, et kohtuniku isiksusest tulenevad väärtused ja hoiakud on kohtulahendis täheldatavad. Kohtunikelt küsiti ka seda, mis on nende hinnang, kas kohtunikud langetavad otsuseid oma siiraste ideoloogiliste väärtuste valguses, mis on kõrvutatud esitatud faktiliste asjaoludega. Kõige enam kohtunikke ei ole nõus eelnimetatud väitega, kuid samas on ka suur valdav osa kohtunikest vahepealsel seisukohal selles küsimuses. Kokkuvõtvalt saab viimase uurimisküsimuse raames järeldada, et kohtuniku hoiaku kajastumise osas kohtulahendis on kohtunikel erinevad vaated ning ei valitse täielik üksmeel.

Kohtunikuametiga seonduvate probleemkohtade välja selgitamine ja nende märkamine on investering õigusemõistmise kvaliteeti. Viimane tegur, mida kohtunikega seonduvalt uuriti oli

kohtunike heaolu ning eesmärk oli kaardistada peamised probleemkohad. Kõige vähem õnnelikud on kohtunikud ametistaažiga 6 – 15 ning kohtunikud ametistaažiga kuni 5 aastat on ülekaalukalt pigem õnnelikud. Kohtunikud tunnevad enamik ajast, et nende töös esineb perioode, mil tuntakse end ülekoormatuna, mis kinnitab töös läbivalt esile kerkinud suure töökoormusega seonduvat probleemi.

Kokkuvõtvalt on magistritöö näol tegemist esimese põhjaliku uuringuga Eesti kohtunikest ning materjalist on abi edasisel kohtute töö arengul. Autor loodab, et läbi töö jõutakse kohtuniku parema mõistmise ja teadmiseni. Samuti on tegemist meeldetuletusega, et kohus ei ole üksnes formaalne institutsioon, vaid seda vabariigi kolmandat sõltumatut haru veavad igapäevaselt eelkõige inimesed.

THE JUDGE AS ADJUDICATOR AND JUDICIAL ATTITUDES

Summary

The master's thesis is written in terms of orientation and contribution to the development of the Estonian judicial system, to fill the knowledge gap about judges of the Republic of Estonia and provide useful information for both future judges and present lawyers. The aim of the master's thesis is to investigate the judges' assessment of the judge's profession, whether the Estonian judicial system should be more transparent, to analyze the process of assessing the personality traits when applying for a judge and to find out what are the important personality traits of a judge, to find out whether Estonian judges are conservative or liberal, to what extent the judge's attitude is reflected in court decisions and finally what is the welfare of judges. By fulfilling the purpose of the work, the reader is given a real idea and a complete picture of working as a judge in Estonia.

In order to find answers to the research questions and problems raised in the master's thesis, an empirical study was conducted among the judges of the Republic of Estonia in which judges of county, district and Supreme Court participated. As a result of the analysis performed in the master's thesis, the following conclusions can be drawn, which correspond to the research questions.

Within the framework of the first research question, it had to be examined whether Estonian courts should be more transparent. The question was raised primarily because one of the preconditions for the functioning of the judiciary is the trust of society. The European Court of Human Rights has already seen in 1970 the need to develop the appearance of courts, noting that the law must not only be administered, but must also be seen externally. According to a survey conducted in 2009, the image of the judiciary in Estonia has been characterized by keywords: expensive, complicated, slow and bureaucratic. In the theoretical part of the work, it was found that as the share of written proceedings increases, the judge is becoming more and more anonymous and the work of the courts has been rather secretive to this day. Until now, the principle has been that the judge's channel for appearing in public is, first and foremost, a written court decision and an opportunity to provide direct and sufficient explanations of the judgment when presenting the judgment in court hearing. However, it does not help to deepen the assisting role of the courts among Estonian people, and the judicial system can be made more transparent.

In the empirical part of the work, it is found out what the judges' own perception is, whether the Estonian court system should be more transparent and what, in the opinion of the judges, is the public image of the courts. Judges have opinion that the Estonian judicial system has the image of a "punisher" rather than an "assistive and protective". According to mostly young judges, the image of courts is rather a punisher. It is also clear from the answers that in the opinion of the judges, the Estonian court system should be more transparent to the public. Judges aged 51 and older found the most that the Estonian judicial system is not transparent enough and the younger the age of the judge, the less they had reacted that the Estonian judicial system was not transparent enough.

The second research question asked which factors arising from the office of judge should be taken into account by future judges. It became clear that in the opinion of Estonian judges, the judiciary meets their expectations and judges feel that they play an important role in society. Judges with up to 5 years of service agree most that the judiciary meets their expectations and that the judge plays an important role in society. The longer a judge has been in office, the declining trend is the number of full concessions to the above statements. The most positive aspects of the judiciary are the independent organization of working time, the opportunity to contribute to justice, the diversity of work and intellectual satisfaction. Judges also consider it important to be able to contribute to the development of the law, to be able to stick to one's convictions and to decide what is right, rather than based on how it is good for someone. Helping people in particular was also considered important. The judges were asked to indicate what they felt were the disadvantages of the profession. High workload aspects were clearly outlined. The main negative factors were the high workload, the increase in the number of cases, deadlines and lack of judges and changes in judges' social guarantees.

The third research question identified the most important personality traits of a judge. First, in the theoretical part of the work, it was concluded that the personality traits judging process when applying for a position of a judge is not precisely regulated by law. The requirement of "high moral qualities" and "essential personality traits" described in the Courts Act is a undefined legal concept. The Courts Act does not specify what abilities and personality traits judges must have. Whether a candidate for a judge is suitable to the role is a discretionary decision of the Judicial Examination Committee and the Supreme Court en banc. A candidate who is unsuitable for the role because of personal qualities, for example, has superficial and sloppy attitude towards work and has risky financial behavior (inability to maintain income and expenses).

An empirical study of the work revealed that in the opinion of judges, the most essential characteristics of a judge are honesty and reliability, impartiality, and perseverance and courage. The least important personality trait is interoperability.

There is a generational change of judges in Estonia. The survey revealed that the current office of judges is not concerned about finding new suitable judges to the Office. Judges think that the best judges can be made of court clerks and lawyers. The new suitable judge must have life experience, a wide horizon and excellent values. A successful judge is interested in the content, not the facade, and the judge must have the courage to decide otherwise and not be afraid to overturn court decisions.

The fourth research question found out whether Estonian judges are ideologically liberal or conservative. The Estonian judiciary is characterized by liberalism at the level of political ideology and ethical values and attitudes. The empirical part of the work presents an in-depth analysis of the attitudes of judges towards specific acts such as euthanasia, the death penalty, divorce and the legalization of same-sex marriage. The work presented accurate comparisons of judges' attitudes by both age and gender. The analysis shows that judges aged 51 and over are less liberal than the 30-40 and 41-50 age groups. When comparing the attitudes of judges by gender, women were more liberal in each category. However, it is worth emphasizing that, in general, the ethical values of Estonian judges are liberal, regardless of age or gender.

Judges were also asked whether, in their opinion, they had acquired the values, morals and ethics necessary for the work as a lawyer during their studies. 79% of the appointed Estonian judges have obtained a master's degree in law or a corresponding legal education at the University of Tartu. It was the judges aged 30-40 who stated that they did not receive the necessary values and ethics from the university to work as a lawyer.

The last research question examined whether judges make decisions that reflect their attitudes. Legal realist say that legal life is not only guided by strict logic and judgment is not derived mechanically from existing norms. In the case of judges, there is a possibility of different perceptions of the facts, and the issue is not the norm, but the interpreters of the norms and facts.

The results show that most judges agree that the administration of justice does not operate solely on the basis of formal law, without regard to the ethical principles in force in society. When

asked whether the values and attitudes arising from the judge's personality are observable in the judgment, the intermediate position dominates (on a scale completely agrees and categorically disagrees), but a higher percentage of judges agree that the values and attitudes derived from the judge's personality are observable in the judgment. Judges were asked whether it might be difficult to keep personal attitudes separate from the interpretation of the law. The results of the survey do not show a unified and predominant position, as the proportion of respondents in each group was predominantly similar. It is reasonable to conclude that the judges differ on this point. Judges were also asked what their assessment was of whether judges make decisions in the light of their sincere ideological values, compared to the facts presented. Most judges stated that they categorically disagreed or disagreed with the above statement. At the same time, a large majority of judges have an intermediate opinion on the above-mentioned statement. In conclusion, it can be said as a great conclusion regarding the reflection of the judge's attitudes in the court decision that Estonian judges do not have a complete consensus in this respect.

Identifying and noticing problem areas related to the judiciary is an investment in the quality of justice, so the well-being of judges was also examined empirically. The least fortunate are judges with a length of service of 6-15 and then 16 and more. Judges with up to 5 years of service are the happiest. Judges most of the time feel that there are periods in their work when they feel overwhelmed. In the empirical part of the work, the judges' own suggestions and vision of how well-being could be improved are also presented in a compact way.

In summary, the master's thesis is the first in-depth study of Estonian judges, and the material will help to set the direction of future judicial developments. The author hopes that the work will lead to a better understanding and knowledge of the judge. It is also a reminder that the court is not only a formal institution, but that the third independent branch of the republic is transported on a daily basis primarily by people.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. 09.10.2002 Commission of the European Communities regular report on Estonia's progress towards accession. - COM(2002) 700 final.
2. 11. novembri 2016 otsusega nr 1 kinnitatud kohtunikueksamikomisjoni töökord. - Riigikohus.
https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtunikueksam/Kohtunikueksamikomisjoni%20tookord_terviktekst%20alates%2016.10.2019.pdf (30.01.2021).
3. 13. juuli 2020. aasta Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Keskpankale, Euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele. 2020. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel. - COM(2020) 306 final.
4. 17. novembril 2010. aasta Ministrite komitee soovitus nr CM/Rec(2010)12 liikmesriikide kohtunike kohta: kohtunike sõltumatus, tulemuslikkus ja vastutus.
https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/cmrec_2010_12e_-_kohtunike_soltumatus_eesti_keeles.pdf (20.04.2021).
5. Aeg, R. Kohtu- ja õigussüsteemi arengust kohtunike täiskogul 14.02.2020 - <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/EV%20justiitsminister%20Raivo%20Aeg%20kohtunike%20t%C3%A4iskogul%2014.02.2020.pdf> (16.01.2020).
6. Asi, A. Õigusfilosoofiliste teooriate rakendamine õigusemõistmisel. Bakalaureuse töö. Juhendaja Mats Volberg. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
7. Bachmann, T., Maruste. R. Psühholoogia alused. Tallinn: TEA 2011.
8. Barak, A. The Judge in a Democracy. Princeton University Press 2006.
9. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 1985.
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx> (01.04.2021).
10. Chrétien, L, A. de Peretti-Schlomoff, Y. Viguier. Judicial Communication and Professional Ethics. Renewing the Relationship between the Judiciary and the Public. Themis Competition 2015.
11. Conference of Court Public Information Officers. CCPIO New Media Survey (2012).
<http://ccpio.org/wp-content/uploads/2012/08/CCOIO-2012-New-Media-ReportFINAL.pdf> (27.04.2021).

12. Data and documentation. - World Values Survey Association.
<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> (01.04.2021).
13. Eesti keele seletav sõnaraamat.
<https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=moraalne&F=M> (30.01.2021).
14. Eesti kohtud. Facebook - <https://www.facebook.com/eestikohtud/> (22.01.2021).
15. Eesti kohtud.
https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/oiged_vastused.pdf (30.01.2021).
16. Eesti kohtud. LinkedIn - <https://www.linkedin.com/company/eesti-kohtud/> (28.02.2021).
17. Eesti kohtumenetlus kuulub Euroopa kolme kõige tõhusama hulka. – Uudised. Eesti kohtud. <https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/eesti-kohtumenetlus-kuulub-euroopa-kolme-koige-tohusama-hulka> (21.01.2021).
18. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. Tallinn: Juura 2012.
19. Epstein, L., Knight, J., & Shvetsova, O. The Role of Constitutional Courts in the Establishment and Maintenance of Democratic Systems of Government. Law & Society Review 2001.
20. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed 2020.a. – Kohtute statistika. Eesti kohtud.
<https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202020.a%20menetlusstatistika.pdf> (02.03.2021).
21. European Network of Councils for the Judiciary (ENCJ). Justice, Society and the Media, Report (2011-2012).
https://www.encj.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf (27.04.2021).
22. Filippov, J. 60 millegagi ..., aga mis jääb puudu? Kohtute aastaraamat 2015.a. Riigikohus.
23. Freeman, S. Liberalism. Oxford University Press.
<https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-236> (25.04.2021).
24. Gleeson, M. Judicial Selection and Training: Two Sides of the One Coin (2003) 77 ALJ 591 at 593.
25. Guthrie, C., Rachlinski, J. J., Wistrich, A. J. Inside the judicial mind. Cornell L. Rev 2001.

26. Habakuk, L. Kohus vaeb, kuidas tehnoloogia abiga Lihula tulistaja istung kõigi huvilisteni viia. – Pärnu Postimees, 27.01.2021.
27. Hamilton, A. Conservatism. Stanford Encyclopedia of Philosophy. - <https://plato.stanford.edu/entries/conservatism/#ConLibStaFreVsStaPat> (25.04.2021).
28. Härmand, K. Kohtunik kui otsustaja. - <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/kf-he4rmand.pdf> (21.03.2021).
29. Heise, M. The past, present, and future of empirical legal scholarship: Judicial decision making and the new empiricism, U. Ill. L. Rev 2002.
30. Heller, N. Estonia, the digital republic. The New Yorker 18 2017.
31. Helm, M. Kas lapsed näevad lõpuks raha? – Postimees 21.01.2021.
32. History of the judiciary. Courts and Tribunals Judiciary. <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/history-of-the-judiciary/> (27.04.2021).
33. Hoiakute kujunemine. https://www.tlu.ee/opmat/hk/opiobjekt/Hoiakud/hoiakute_kujunemine.html (27.02.2021).
34. Hollandi kohtute haldamise nõukogu (Rechtspraak) külastus 4.-7. märts 2013. Haag, Holland. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/3_hollandi_kohtuhaldus_haag_2013.pdf (02.04.2021).
35. International Association of Judges (IAJ). The Universal Charter of the Judge.1999 (uuendatud 2017). <https://www.iaj-uim.org/universal-charter-of-the-judge-2017/> (27.04.2021).
36. Järveld, P. Eesti Vabariigi kohtute sünnipäevadest. – Eesti kohtud. https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/eesti_vabariigi_kohtute_sunnipaevadest.pdf (21.01.2021).
37. Jõgi, P. Õigus ja eetika: teooriad õigusest ja õiglusest 20. sajandi õigusfilosoofias. Juura: 1997.
38. Kangur, A. Kohus ja kohtulahend. Sissejuhatus. Tartu: Riigikohus 2012.
39. Kenkmann, P., Saarniit, J. Põlvkonnad muutuvad ajas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2005.
40. Kiris, H. Kiirpilk kohtunikuks saamise korraldusele. Kaugeleulatuvate järel dusteta. Kohtute aastaraamat 2017.a. Riigikohus.
41. Kirk, R. Ten Conservative Principles. - <https://kirkcenter.org/conservatism/ten-conservative-principles/> (25.04.2021).

42. Kivi, K. See on menetlus nende inimeste aitamiseks! - Postimees 21.11. 2020.
43. Kohtunike eetikakoodeks. – Kohtunikuamet. Riigikohus.
<https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikuamet/kohtunike-eetikakoodeks> (25.01.2021).
44. Kohtunikuametisse asujale esitatavate kriteeriumide loetelu. -
Kohtunikueksamikomisjoni ja koolitusnõukogu 25.04.2014 ühisistung. Riigikohus.
45. Kohtute seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, Riigikohus 2018.
46. Kõve, V. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 8. veebruaril
2019 Tartus. Kohtute aastaraamat 2018.a. Riigikohus.
47. Kuus, I. Riigikohtus asub tööle kolm uut kohtunikku. – ERR 21.04.2019.
48. Kvaliteedijuhtimine Eesti kohtusüsteemis. – Eesti kohtud.
https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kvaliteedijuhtimine_eesti_kohtususteemis.pdf (27.04.2021).
49. Lessons from the World's Startup Capital. – E-Estonia. <https://e-estonia.com/lessons-from-the-worlds-startup-capital/> (21.01.2021).
50. M. D'Angelo, J. The complex nature of juvenile court judges' transfer decisions: A study of judicial attitudes, The Social Science Journal. Volume 44, Issue 1 2007.
51. Menetlusosaliste rahulolu kohtusüsteemiga. – Riigikohus.
<https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalased%20materjalid/Menetlusosaliste%20uuring.pdf> (22.01.2021).
52. Merryman, J.F. The Civil Law Tradition, The American Journal of Comparative Law. Volume 34, Issue 4 1986.
53. Mitchel de S.-O.-I'E. Lasser, Judicial (Self-)Portraits: Judicial Discourse in the French Legal System, 104 Yale L.J. (1995).
54. Nael, M. "Suud puhtaks" uuris, kas vabal sõnal on kohtus hinnasilt. – ERR 13.10.2020.
55. Parmas, A. Eessõna. Kohtute aastaraamat 2018.a. Riigikohus.
56. Parrest, I. Eesti kohtunike ühingu tegevusest 2018. aastal. Kohtute aastaraamat 2018.a. Riigikohus.
57. Pikamäe, P. Kohtunikukonkursside õnnestumiseks tuleb muuta kohtute seadust. – Eesti kohtud.
<https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/priit-pikamae-kohtunikukonkursside-onnestumiseks-tuleb-muuta-kohtute-seadust> (27.04.2021).
58. Pikamäe, P. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 13. veebruaril 2015 Tallinnas. Kohtute aastaraamat 2014.a. Riigikohus.
59. Pikamäe, P. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 10. veebruaril 2017 Tartus. Kohtute aastaraamat 2016.a. Riigikohus.

60. Pikamäe, P. Talvik, M. Riigikohtu kolleegiumid said uued juhid. – Uudised. Riigikohus, 09.09.2014.
61. Pöder, A. Riigikogu nimetas riigikohtunikuks Urmas Volensi. – Uudised. Riigikohus, 23.09.2020.
62. Randlo, J. Halduskohtunike hoiakute ja eelarvamuste mõjust kinnipeetava õiguskaitsele. Lõputöö. Juhendaja Sander Põllumäe. Tallinn, 2006.
63. Rask, M. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 08. veebruaril 2013 Tallinnas
https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/lisa_nr_3_m_rask.pdf (27.01.2021).
64. Ristikivi, M. Ladina päritolu juriidilised terminid Eesti õiguskeeles. Magistritöö. Juhendaja Anne Lill. Tartu: Tartu Ülikool 2006.
65. Anleu, S. R., Mack, K. The Work of the Australian Judiciary: Public and Judicial Attitudes. Journal of Judicial Administration, Vol. 20, No. 1 2010.
66. Rootalu, K. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool, 2014.
67. Siimula-Saar, K. Kohtunike omavalitsuskogude tegevuse ülevaated 2020.a. Täiskogust täiskoguni. – Riigikohus. <https://aastaraamat.riigikohus.ee/taiskogust-taiskoguni/> (19.03.2021).
68. Soovitused kohtute meediasuhtluseks. Kohtute haldamise nõukoda. – Riigikohus. <https://www.riigikohus.ee/et/kohtute-haldamise-noukoda/soovitused-kohtute-meediasuhtluseks> (27.04.2021).
69. Tamm, K. Eesti kohtute identiteet ja imago. Magistritöö. Juhendaja Margit Keller. Tartu: Tartu Ülikool 2009.
70. Themis Competition 2015. Team Greece 3. Judges & Social Media: Managing the Risks (2015).
https://www.ejtn.eu/Documents/THEMIS%202015/Written_Paper_Greece3.pdf (27.04.2021).
71. Ülevaade kohtunikuks saamise korraldusest. – Kohtunikuamet. Riigikohus. <https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikueksamikomisjon/kuidas-saada-kohtunikuks-0> (28.01.2021).
72. Vabariigi Valitsuse ametisse nimetamisel. - Vabariigi president. <https://www.president.ee/et/ametitegevus/koned/16411-vabariigi-valitsuse-ametisse-nimetamisel/index.html> (27.04.2021).
73. Venice Commission. Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, 2010. <https://rm.coe.int/1680700a63> (01.04.2021).

74. Virkus, S. Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid. Survey-tüüpi uurimused. TLÜ, 2010.
75. Õppetöö info õigusteaduskonna tudengitele. – Tartu Ülikool. <https://oigus.ut.ee/et/oppimine> (20.04.2021).
76. Õunapuu, L. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool 2014.
77. Yu, Seon Bong. The Role of the Judge in the Common Law and Civil Law Systems: The Cases of the United States and European Countries. International Area Review 1999.

Kasutatud õigusaktid

78. 1998. a Council of Europe. European Charter on the statute for judges. – DAJ/DOC (98) 23.
79. 30. märts 2010. aasta Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta nr 2010/C 83/02. – ELT C 83/389.
80. Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.
81. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2010, 14, 54.
82. Kohtute seadus. - RT I, 28.01.2021, 2.
83. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 09.04.2021, 17.

Kasutatud kohtupraktika

84. EIKo 12005/86, Borgers vs. Belgium.
85. EIKo 2689/65, Delcourt vs. Belgium.
86. RKÜK 3-20-1044.
87. RKÜK 3-5-4-1-11.
88. RKÜK 3-5-4-1-12.

Avaldamata allikad

89. K. Lippus an K. Sepp, 3.11.2020 (kiri adressaadi valduses).
90. P. Raadom an K. Sepp, 9.11.2020 (kiri adressaadi valduses).
91. P. Raadom an K. Sepp, 14.12.2020 (kiri adressaadi valduses).
92. P. Raadom an K. Sepp, 3.2.2021 (kiri adressaadi valduses).
93. P. Raadom an K. Sepp, 9.2.2021 (kiri adressaadi valduses).

LISAD

Lisa 1. Küsimustik kohtunikele

Kohtuniku roll ühiskonnas

Hea kolleeg

Olen Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 5. kursuse tudeng ning palun Teil osaleda magistritöö raames tehtavas uuringus. Küsitluses osalemine on väga oluline - Teie arvamused, seisukohad ja ka murekohad on uuringu õnnestumise seisukohast väga tähtsad.

Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada küsimused seoses kohtuniku rolliga ühiskonnas, millised on kõige olulisemad kohtuniku isiksuseomadused, mõista paremini kohtulahendi kujunemist sh kohtunike hoiakuid ning milliste kohtunikuametist tulenevate teguritega peavad tulevased kohtunikud arvestama (tööstressi ja heaolu mõjutavad tegurid).

Küsimustik edastatakse vastamiseks kõikidele Eesti kohtunikele. Ankeetküsitluse vastuseid ei seostata vastaja isikuga ja uuringu tulemusi kasutatakse magistritöös üldistatud kujul. Uuringu tulemustega saab tutvuda 2021. aasta juunikuus.

Küsimustik koosneb viiest osast, millest I osa sisaldab üldiseid küsimusi vastaja kohta, II osa käsitleb kohtuniku elukutset, rolli ja ilmet Eestis, III osa hindab vajalikke isiksuseomadusi, IV osa keskendub kohtunike hoiakutele ning nende mõjust kohtuotsusele ja V osa analüüsib tööstressi allikaid ja üldist heaolu.

Küsimustikule vastamine võtab aega 5 - 10 minutit ja sellele saab vastata kuni 17.03.2021. Korduv meeldetuletus uuringus osalemiseks saadetakse ühe nädala jooksul.

Olen väga tänulik, kui leiate kiire töötempo vahel aega küsimustikule vastamiseks, sest iga vastus on magistritöö õnnestumise seisukohalt väga oluline. Tänan väga ette!

Küsimuste või küsitlusele vastamisel tekkinud probleemide korral võtke palun minuga ühendust: kati.sepp@kohus.ee.

Lugupidamisega

Kati Sepp

* Kohustuslik

I osa - Üldinfo vastaja kohta
Palun märkige sobiv vastusevariant.

1. Sugu *

Märkige ainult üks ovaal.

☐ Mees

☐ Naine

2. Vanus *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ 30 - 35
- ☐ 36 - 40
- ☐ 41 - 50
- ☐ 51 või vanem

3. Millises kohtus Te töötate? * *Märkige ainult üks ovaal.*

- ☐ Harju Maakohus
- ☐ Viru Maakohus
- ☐ Pärnu Maakohus
- ☐ Tartu Maakohus
- ☐ Tallinna Halduskohus
- ☐ Tartu Halduskohus
- ☐ Tallinna Ringkonnakohus
- ☐ Tartu Ringkonnakohus
- ☐ Riigikohus

4. Milline on Teie tööstaaž kohtunikuna? * *Märkige ainult üks ovaal.*

- ☐ alla 1 aasta
- ☐ 1 - 5 aastat
- ☐ 6 - 10 aastat
- ☐ 11 - 15 aastat
- ☐ 16 - 20 aastat
- ☐ Rohkem kui 21 aastat

II osa - Kohtuniku elukutse, roll ja ilme Eestis Palun märkige sobiv vastusevariant/variandid.

5. Kohtunikuamet vastab minu ootustele. * *Märkige ainult üks ovaal.*

- ☐ Ei nõustu üldse
- ☐ Pigem ei nõustu
- ☐ Pigem nõustun
- ☐ Nõustun täielikult

6. Täidan kohtunikuna ühiskonnas olulist rolli. * *Märkige ainult üks ovaal.*

- ☐ Ei nõustu üldse
- ☐ Pigem ei nõustu
- ☐ Pigem nõustun
- ☐ Nõustun täielikult

7. Tunnen, et avalikkus väärtustab minu tööd. *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ei nõustu üldse
- ☐ Pigem ei nõustu
- ☐ Pigem nõustun
- ☐ Nõustun täielikult

8. Eesti kohtusüsteem peaks olema avalikkusele läbipaistvam. *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ei nõustu üldse
- ☐ Pigem ei nõustu
- ☐ Pigem nõustun
- ☐ Nõustun täielikult

9. Kohtu avalik imago on pigem "abistav ja kaitsev", kui "karistaja". *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ei nõustu üldse
- ☐ Pigem ei nõustu
- ☐ Pigem nõustun
- ☐ Nõustun täielikult

10. Kuvand Eesti kohtusüsteemist kujuneb isikliku kogemuse asemel läbi meedia. *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ei nõustu üldse
- ☐ Pigem ei nõustu
- ☐ Pigem nõustun
- ☐ Nõustun täielikult

11. Praeguste teadmiste juures kohtunikuametist, kas oleksite jätkuvalt valinud sama elukutse? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Ei ole kindel

12. Põhjused, miks Te julgustaksite sobivaid inimesi kohtunikuks kandideerima: *

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Väljakutsuv töö
- ☐ Kollegiaalsus
- ☐ Kindel töökoht
- ☐ Intellektuaalne rahulolu
- ☐ Palk
- ☐ Austus ühiskonnas
- ☐ Administratiivne tugi
- ☐ Töö prestiiž
- ☐ Võimalus aidata kaasa õigluse saavutamisele
- ☐ Töö mitmekesisus
- ☐ Tööaja iseseisev korraldamine
- ☐ Hea töökeskkond

Muu: ☐ _____

13. Põhjused, miks Te ei julgustaks kohtunikuks kandideerima: *

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Vaheldusrikkuse puudumine
- ☐ Töö ja palga omavaheline suhe
- ☐ Halb administratiivne tugi
- ☐ Füüsiline töökeskkonna halb kvaliteet
- ☐ Liiga vähe arenguvõimalusi
- ☐ Kohtuasjade arvu suurenemine
- ☐ Kohtumenetluse digitaliseerimine
- ☐ Suur töökoormus
- ☐ Kohtuasjade keerukuse kasv

Muu: ☐ _____

14. Kas põlvkonnavahetuse valguses valmistab uute kohtunike pealekasv Teile muret? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Ei ole kindel

15. Keda näete kohtunike järelkasvuna? *

Märkige kõik sobivad.

- ☐ Kohtujuristid
- ☐ Advokaadid
- ☐ Prokurörid
- ☐ Riigikohtu nõunikud
- ☐ Ei ole vahet

Muu: ☐ _____

III osa - Kohtuniku isiksuseomadused

Palun märkige sobiv vastusevariant.

16. Kui olulised on Teie arvates järgmised kohtuniku isiksuseomadused: *

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Väga oluline	Oluline	Pigem on oluline	Pigem ei ole oluline	Ei ole oluline	Ei ole üldse oluline
Aus ja usaldatav	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kohusetundlik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Meelekindel ja otsustusjulge	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hea stressitaluvusega	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Emotsionaalselt stabiilne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Empaatiavõimeline	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Inimlikult küps	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õpihimuline	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Viisakas ja väärikas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Õiguskorrast lugupidav	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tasakaalukas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Töökas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Iseseisev	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Koostöövõimeline	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Erapooletu	☐	☐	☐	☐	☐	☐

17. Sain ülikoolist õppetöö käigus kaasa juristi tööks piisavad ning vajalikud väärtused, moraali ja eetika. * Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ei nõustu üldse
- ☐ Pigem ei nõustu
- ☐ Pigem nõustun
- ☐ Nõustun täielikult

IV osa - Kohtunike hoiakud ja väärtusküsimused

Selles osas esitatakse küsimusi, mis võimaldavad paremini mõista kohulahendi kujunemist. Samuti on viimasel ajal olnud palju juttu sellest, millised peaksid olema Eesti eesmärgid lähema 10 aasta jooksul. Allpool on kirjas mõned sihid, mida erinevad inimesed peavad esmatähtsaks. Hinnates skaalal 1 - 5 lähtuda: 1 - kategooriliselt pole nõus, 2 - ei ole nõus, 3 - ei oska öelda, 4 - nõus, 5 - täiesti nõus.

18. Õigusemõistmisel ei saa lähtuda üksnes formaalsest õigusest, arvestamata ühiskonnas kehtivaid eetika printsiipe. *

Märkige ainult üks ovaal.

1	2	3	4	5	
Kategooriliselt pole nõus ☐ ☐ ☐ ☐ ☐					Täiesti nõus

19. Kohtuniku isiksusest tulenevad väärtused ja hoiakud on kohtulahendis täheldatavad. *

Märkige ainult üks ovaal.

1	2	3	4	5	
Kategooriliselt pole nõus ☐ ☐ ☐ ☐ ☐					Täiesti nõus

20. Isiklike hoiakute lahus hoidmine seaduse tõlgendamisest võib olla keeruline. *

Märkige ainult üks ovaal.

1	2	3	4	5	
Kategooriliselt pole nõus ☐ ☐ ☐ ☐ ☐					Täiesti nõus

21. Kohtunikud langetavad otsuseid oma siiraste ideoloogiliste väärtuste valguses, mis on kõrvutatud esitatud faktiliste asjaoludega. *

Märkige ainult üks ovaal.

1	2	3	4	5	
Kategoriliselt pole nõus				☐	☐
				☐	☐
				☐	Täiesti nõus

22. Enda omadest erinevaid omadusi, jooni ja tunnuseid pean ebameeldivaks. *

Märkige ainult üks ovaal.

1	2	3	4	5	
Kategoriliselt pole nõus				☐	☐
				☐	☐
				☐	Täiesti nõus

23. Milline allpool väljatoodud sihtidest on Teie jaoks olulisem? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Võimaluste võrdsus ühiskonnas
☐ Võrdsed õigused ühiskonnas

24. Milline mudel kõnetab Teid enim? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Ajastute tarkus
☐ Uuenduslikkus

25. Milline väide peab Teie hinnangul rohkem paika? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Inimloomus on kujundatav
☐ Inimloomus on kaasasündinud

26. Milline allpool toodud seisukoht on Teie jaoks esmane? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Kollektivism
☐

27. Milline allpool väljatoodud prioriteetidest on Teie jaoks olulisem? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Riigi prioriteet on võrdsus
- ☐ Riigi prioriteet on vabadus

28. Palun märkige iga järgmise toimingu puhul, kas Teie hinnangul on see alati õigustatud, mitte kunagi õigustatud või midagi vahepealset. *

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Mitte kunagi õigustatud	Pigem ei ole õigustatud	Neutraalne	Pigem õigustatud	Alati õigustatud
Lahutus	☐	☐	☐	☐	☐
Eutanaasia	☐	☐	☐	☐	☐
Surmanuhtlus	☐	☐	☐	☐	☐
Samasooliste kooselu seadustamine	☐	☐	☐	☐	☐
Naised ja mehed on võrdsed	☐	☐	☐	☐	☐

V osa - Tööstressi allikad ja heaolu
Palun märkige sobiv vastusevariant.

29. Võttes arvesse kõiki tööga seonduvaid tegureid palun märkige, kas Te olete: *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Olen väga õnnelik
- ☐ Olen pigem õnnelik
- ☐ Neutraalne
- ☐ Ei ole eriti rahul
- ☐ Ei ole sugugi õnnelik

30. Kui rahul olete oma tööga tervikuna? Lähtuge skaalast: 1 - täiesti rahulolematu, 2 - pigem rahulolematu, 3 - ei oska öelda, 4 - pigem rahul, 5 - väga rahul. *

Märkige ainult üks ovaal.

	1	2	3	4	5	
Täiesti rahulolematu	☐	☐	☐	☐	☐	Väga rahul

31. Kas Teie töös esineb perioode, mil tunnete end ülekoormatuna? *

Märkige ainult üks ovaal.

- ☐ Peaaegu alati
- ☐ Enamik ajast
- ☐ Vahel
- ☐ Peaaegu mitte kunagi
- ☐ Mitte kunagi

32. Palun hinnake järgmiseid tööstressi allikaid. Kui suurt mõju need Teie heaolule omavad?

*

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Ei mõjuta üldse	Ei mõjuta	Pigem ei mõjuta	Pigem mõjutab	Mõjutab	Mõjutab väga palju
Pikad tööpäevad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suur töökoormus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muudatused	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tähtajad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tööks vajalike oskuste/teadmiste pidev arendamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Liigne järelevalve	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Halb töökeskkond	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tööks vajalike vahendite puudumine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ebavõrdne töökoormuse jaotus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muudatused kohtunike sotsiaaltagatiste küsimustes	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Täitmata kohtunike kohad	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avalik menetlushuvi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kaasuste keerukuse tõus	☐	☐	☐	☐	☐	☐

33. Ettepanekud, mis aitaksid Teil tööga seotud hea- ja rahulolu tõsta.

Lisa 2. Uuringu analüüsil kasutatud lisatabelid

Tabel 2.1 Kohtunike hinnang kohtunikuametile ning võrdlus ametistaaži lõikes

		Staaz			Kokku Column N %
		kuni 5 Column N %	6-15 Column N %	16 ja rohkem Column N %	
Kohtuniku amet vastab minu ootustele	Pigem ei nõustu	0,0%	4,0%	0,0%	1,2%
	Pigem nõustun	30,0%	40,0%	48,3%	39,3%
	Nõustun täielikult	70,0%	56,0%	51,7%	59,5%
Täidan kohtunikuna ühiskonnas olulist rolli	Pigem ei nõustu	0,0%	0,0%	3,4%	1,2%
	Pigem nõustun	20,0%	44,0%	58,6%	40,5%
	Nõustun täielikult	80,0%	56,0%	37,9%	58,3%

Tabel 2.2 Kohtusüsteem ja avalik kuvand kohtunike vanuse lõikes

		Vanuserühm			Kokku Column N %
		30-40 Column N %	41-50 Column N %	51 + Column N %	
Tunnen, et avalikkus väärtustab minu tööd	Pigem ei nõustu	34,8%	20,0%	25,8%	26,2%
	Pigem nõustun	56,5%	63,3%	71,0%	64,3%
	Nõustun täielikult	8,7%	16,7%	3,2%	9,5%
Eesti kohtusüsteem peaks olema avalikkusele läbipaistvam	Ei nõustu üldse	0,0%	3,3%	3,2%	2,4%
	Pigem ei nõustu	34,8%	16,7%	9,7%	19,0%
	Pigem nõustun	52,2%	73,3%	74,2%	67,9%
	Nõustun täielikult	13,0%	6,7%	12,9%	10,7%
Kohtu avalik imago on pigem "abistav ja kaitsev", kui "karistaja"	Ei nõustu üldse	4,3%	0,0%	0,0%	1,2%
	Pigem ei nõustu	65,2%	50,0%	64,5%	59,5%
	Pigem nõustun	30,4%	40,0%	35,5%	35,7%
	Nõustun täielikult	0,0%	10,0%	0,0%	3,6%
Kuvand Eesti kohtusüsteemist kujuneb isiklikku kogemuse asemel läbi meedia	Pigem ei nõustu	8,7%	13,3%	6,5%	9,5%
	Pigem nõustun	78,3%	80,0%	87,1%	82,1%
	Nõustun täielikult	13,0%	6,7%	6,5%	8,3%

Tabel 2.3 Kohtunike nõusolek väitega „Sain ülikoolist õppetöö käigus kaasa juristi tööks piisavad ning vajalikud väärtused, moraali ja eetika“ vanuse lõikes

		Vanuserühm			Kokku Column N %
		30-40 Column N %	41-50 Column N %	51 + Column N %	
Sain ülikoolist õppetöö käigus kaasa juristi tööks piisavad ning vajalikud väärtused, moraali ja eetika	Pigem ei nõustu	52,2%	40,0%	38,7%	42,9%
	Pigem nõustun	39,1%	60,0%	51,6%	51,2%
	Nõustun täielikult	8,7%	0,0%	9,7%	6,0%

Tabel 2.4 Kohtunike poliitilise ideoloogia üldandmed

		Vastanute arv	Vastanute osakaal
Milline väljatoodud sihtidest on Teie jaoks olulisem?	Võrdsed võimalused	34	40%
	Võrdsed õigused	50	60%
Milline mudel kõnetab Teid enim?	Uuenduslikkus	30	36%
	Ajastute tarkus	54	64%
Milline väide peab Teie hinnangul rohkem paika?	Inimloomus on kujundatav	66	79%
	Inimloomus on kaasasündinud	18	21%
Milline seisukoht on Teie jaoks esmane?	Kollektivism	36	43%
	Individualism	48	57%
Milline prioriteetidest on Teie jaoks olulisem?	Riigi prioriteet on võrdsus	23	27%
	Riigi prioriteet on vabadus	61	73%

Tabel 2.5 Ideoloogiliste toimingutega nõus olevate kohtunike osakaal vanuserühma lõikes

		Vanuserühm			
		30-40 Column N %	41-50 Column N %	51 + Column N %	Kokku Column N %
Lahutus	Neutraalne	8,7%	36,7%	38,7%	29,8%
	Pigem õigustatud	34,8%	23,3%	54,8%	38,1%
	Alati õigustatud	56,5%	40,0%	6,5%	32,1%
Eutanaasia	Pigem ei ole õigustatud	4,3%	10,0%	16,1%	10,7%
	Neutraalne	34,8%	36,7%	32,3%	34,5%
	Pigem õigustatud	47,8%	50,0%	48,4%	48,8%
	Alati õigustatud	13,0%	3,3%	3,2%	6,0%
Surmanuhtlus	Mitte kunagi õigustatud	52,2%	60,0%	38,7%	50,0%
	Pigem ei ole õigustatud	21,7%	26,7%	45,2%	32,1%
	Neutraalne	21,7%	10,0%	16,1%	15,5%
	Pigem õigustatud	4,3%	3,3%	0,0%	2,4%
Samasooliste kooselu seadustamine	Pigem ei ole õigustatud	0,0%	6,7%	0,0%	2,4%
	Neutraalne	30,4%	20,0%	41,9%	31,0%
	Pigem õigustatud	13,0%	16,7%	38,7%	23,8%
	Alati õigustatud	56,5%	56,7%	19,4%	42,9%
Naised ja mehed on võrdsed	Neutraalne	4,3%	6,7%	9,7%	7,1%
	Pigem õigustatud	13,0%	10,0%	32,3%	19,0%
	Alati õigustatud	82,6%	83,3%	58,1%	73,8%

Tabel 2.6 Ideoloogiliste toimingutega nõus olevate kohtunike osakaal soo lõikes

		Sugu	
		Mees	Naine
		Column N %	Column N %
Lahutus	Neutraalne	39,3%	25,0%
	Pigem õigustatud	42,9%	35,7%
	Alati õigustatud	17,9%	39,3%
Eutanaasia	Pigem ei ole õigustatud	14,3%	8,9%
	Neutraalne	46,4%	28,6%
	Pigem õigustatud	32,1%	57,1%
	Alati õigustatud	7,1%	5,4%
Surmanuhtlus	Mitte kunagi õigustatud	46,4%	51,8%
	Pigem ei ole õigustatud	39,3%	28,6%
	Neutraalne	7,1%	19,6%
	Pigem õigustatud	7,1%	0,0%
Samasooliste kooselu seadustamine	Pigem ei ole õigustatud	3,6%	1,8%
	Neutraalne	35,7%	28,6%
	Pigem õigustatud	28,6%	21,4%
	Alati õigustatud	32,1%	48,2%
Naised ja mehed on võrdsed	Neutraalne	10,7%	5,4%
	Pigem õigustatud	14,3%	21,4%
	Alati õigustatud	75,0%	73,2%

Tabel 2.7 Kohtunike üldine heaolu ametistaaži lõikes

		Staaž			
		kuni 5	6-15	16 ja rohkem	Kokku
		Column N %	Column N %	Column N %	Column N %
Võttes arvesse kõiki tööga seonduvaid tegureid palun märkige, kas Te olete	Olen väga õnnelik	13,3%	12,0%	3,4%	9,5%
	Olen pigem õnnelik	73,3%	48,0%	62,1%	61,9%
	Neutraalne	10,0%	28,0%	24,1%	20,2%
	Ei ole eriti rahul	3,3%	12,0%	10,3%	8,3%
Kas Teie töös esineb perioode, mil tunnete end ülekoormatuna	Peaaegu alati	6,7%	12,0%	13,8%	10,7%
	Enamik ajast	50,0%	48,0%	37,9%	45,2%
	Vahel	36,7%	40,0%	48,3%	41,7%
	Peaaegu mitte kunagi	6,7%	0,0%	0,0%	2,4%